

SUKUPUOLISOPIMUKSEN UUELLEENNEUVOTTELU PERHEVAPAAKESKUSTELUSSA

Pro gradu -tutkielma

Maria Nikunlaakso 67549

Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

Tampereen yliopisto

Tampereen yliopisto

Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

Maria Nikunlaakso: Sukupuolisopimuksen uudelleen neuvottelu perhevapaakeskustelussa

Sosiologian pro gradu -tutkielma, 65 sivua

Toukokuu 2008

Perhevapaiden (eli äitiys-, isyys-, vanhempain- ja hoitovapaa) sekä niiden kustannusten epätasainen jakautuminen mainitaan monesti tämän hetken merkittävimäksi yksittäiseksi tasa-arvokysymykseksi Suomessa. Epätasaisesta jaosta seuraa naisten miehiä huonompi työmarkkina-asema ja nuorille naisille kasautuvat pätkätyöt. Tämä tutkimus käsittelee tätä aihetta koskevaa sanomalehtikirjoittelua. Tutkimushypoteesina on, että vaikka perhevapaiden ja niiden kustannusten jakamiskeskustelussa on lähtökohtaisesti kyse tasa-arvokeskustelusta, vaikuttavat taustalla – kieli- ja mielikuvien tasolla – kuitenkin vanhanaikaiset, stereotyyppiset käsitykset sukupuolirooleista. Tässä tutkimuksessa pyrin selvittämään, mitä vaikutuksia näillä käsityksillä on. Lisäksi tutkin sitä, mitä on se tasa-arvo, jota keskustelussa haetaan, ja pohdin myös onko perhevapaakeskustelussa paikkoja sukupuoliroolien ja -järjestelmän muutokselle eli uudelleen neuvottelulle.

Tutkimusaineistoni koostuu 136 artikkelista, jotka on julkaistu Helsingin Sanomissa vuosina 1994–2008 (huhtikuun loppuun mennessä). Tutkimusote on konstruktionistinen ja diskursianalyttinen, ja tutkimus kiinnittyy vahvasti myös suomalaiseen feministiseen tutkimusperinteeseen.

Tutkimuksessa tullaan siihen tulokseen, että vanhojen mallien mukainen sukupuolten välinen työnjako on keskustelussa yllättävänkin selkeä: Äitiä pidetään lähes itsestään selvästi lapsen ensisijaisena hoivaajana, ja äiti on myös se, jonka halusta lapsia tehdään. Isää puolestaan pidetään ensisijaisena perheenelättäjänä, ja miehen työura määrittyy keskustelussa ensisijaiseksi. Naisten keskenään erilaiset asemat keskustelussa tunnistetaan, mutta miesten ei; miehet määrittyvät sukupuolena työelämäparjääjiksi, joilla on vakaa työura. Näin määrittyvä isyys sulkee epätyypillisissä työsuhteissa olevat miehet normin ulkopuolelle.

Vaikka keskustelu pohjaakin pitkälti vanhoihin sukupuolimalleihin, tapahtuu tarkasteluajanjaksoni loppuvaiheessa merkittävä diskursiivinen käänne, kun vanhemmuuden kustannusten jakamisen sijasta aletaan keskittyä vanhempainvapaiden – ja sitä kautta myös vanhemmuuden – jakamiseen. Samalla kiinnitytään myös yhä enemmän tasa-arvokäsitykseen, jonka mukaan pelkkä mahdollisuuksien tasa-arvo ei riitä, vaan pitää katsoa myös toteutuneiden tulosten tasa-arvoa.

15 viime vuoden aikana käyty perhevapaakeskuskeskustelu sisältää aineksia uuteen työn ja hoivan yhdistävään sukupuolisopimukseen, jossa miehet tulisivat enemmän sen kaltaisiksi, mitä naiset nykyään ovat. Tämän uuden sopimuksen tiellä on kuitenkin monia esteitä, joista suurimpia on se, ettei tiettyjen taustaolettamusten – kuten maskuliinisen arvottaminen feminiinistä arvokkaammaksi – itsestäänselvyyttä ja muuttumattomuutta kyseenalaisteta riittävästi.

Avainsanat: perhevapaat, sukupuolisopimus, sukupuolijärjestelmä, tasa-arvo, työnjako, vanhemmuus, feminismi

Sisällys

1. JOHDANTO.....	3
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat	3
1.2. Tutkimuskysymys ja suhde aiempaan tutkimukseen	7
1.3. Tutkimuksen rakenne	8
2. MENETELMÄT	10
2.1. Aineisto.....	10
2.2. Konstruktionismi ja diskurssianalyysi tutkimusorientaationa	11
2.3. Feministinen tutkimus	14
3. PERHEVAPAAT MEDIASSA.....	15
3.1. Suomen perhevapaajärjestelmä	15
3.2. Perhevapaakeskustelun neljä vaihetta	19
3.3. Perhevapaakeskustelun diskurssit.....	27
4. SUKUPUOLI TASA-ARVOKESKUSTELUSSA	32
4.1. Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli	32
4.2. Sukupuolten välinen työnjako	33
4.2.1. Sukupuolten välisen työnjaon historiaa	33
4.2.2. Vanhempina: ikiaikainen äiti ja perheenelättäjässä	35
4.2.3. Työntekijöinä: vakaaurainen mies ja vaarallinen nainen.....	39
4.3. Samalla tavalla tekemisen helppous ja kulttuurinen viive.....	44
5. TAVOITTEENA TASA-ARVO	48
5.1. Yhtäläiset mahdollisuudet vai yhtäläiset tulokset.....	48
5.2. Sukupuolten samanlaisuus, erilaisuus ja moninaisuus.....	50
6. SYNTEESI: KOHTI UUTTA SUKUPUOLISOPIMUSTA?	56
LÄHTEET	61

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat

”Voiko tällaista asiaa ollakaan? Asia, josta kaikki ovat samaa mieltä. Kaikki puolueet, SAK, EK, Tarja Halonen, Sauli Niinistö. Kaikki kansanedustajat: samalla viestillä varustettuja tiedotteita suoraan sataa eduskunnasta toimitukseen! Aivan koko Suomi on liikuttavan yksimielinen tästä: perhevapaiden kustannukset on jaettava, jotta ne eivät kasaudu vain äitien työnantajille. Ihastuttavaa. Paitsi että kustannuksia ei saada jaettua.” (Helsingin Sanomien Nyt-liite 8/2006.)

Palvelutyönantajat laski 2000-luvun alussa, että lapsen syntymä tulee maksamaan lasta hoitamaan jäävän vanhemman työnantajalle keskimäärin 7 600 euroa, ja viime vuosina arviot ovat kivunneet 10 000 euroon. Perhevapaat käyttää Suomessa lähes poikkeuksetta äiti: vain 2,5 prosenttia isistä käyttää vanhempien kesken jaettavasta vanhempainvapaasta yli kaksi viikkoa, ja heidänkin pitämiensä vapaiden kesto vaihtelee huomattavasti (Hämäläinen & Takala 2007, 26–28). Näin ollen perhevapaista aiheutuvat kustannukset jäävät pitkälti naisvaltaisten alojen maksettaviksi.

Tasa-arvoa siis tässäkin asiassa tarvitaan, siitä Suomi on jokseenkin yksimielinen. Poliitikkojen lisäksi myös lähemmäs 90 prosenttia kansalaisista tasaisi perhevapaista aiheutuvia kustannuksia nais- ja miesvaltaisten alojen kesken (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 17–18). Miksi perhevapaakustannuksia ei kuitenkaan saada jaettua tasa-arvoisesti? Vuosina 2005–2006 käyty keskustelu perhevapaakustannusten jakamisesta kulminoituu poliittiseen ja taloudelliseen kamppailuun: tasa-arvon nimissä kustannukset halutaan jakaa, mutta halukkaita maksajia kustannusten uudelle jaolle ei oikeastaan löydy. Rahan lisäksi on nähdäkseni kuitenkin kyse muustakin, sillä perhevapaat ovat erittäin sukupuoli-intensiivinen alue, jossa riisteävät työ- ja perhe-elämä (Lammi-Taskula 2007, 17). Keskustelu perhevapaiden käytöstä ja niiden kustannuksista on olennaiselta osaltaan keskustelua tasa-arvosta: tasa-arvosta perheessä, työmarkkinoilla ja myös eri työmarkkina-alojen tasa-arvoisuudesta. Tällöin tullaan määritelleeksi niin sukupuolirooleja kuin itse tasa-arvoakin. Kiinnostuksen kohteenani onkin, miten näitä määrittelyjä tehdään ja mitä seurauksia näillä määrittelyillä saattaa olla perhevapaiden ja niiden kustannusten jakamisen kannalta.

Äitiysvapaajärjestelmä otettiin Suomessa käyttöön vuonna 1964, ja jo 1970-luvun taitteessa alettiin keskustella siitä, että yksinomaan naisille tarkoitettut äitiysvapaat voivat vaikeuttaa naisten asemaa työelämässä (Haataja 2006, 15–17). Tällä hetkellä naisten miehiä heikompi työmarkkina-asema näkyy erityisesti pätkätöinä: esimerkiksi vuonna 2003 15–34-vuotiaista naisista joka kolmas oli määräaikaisessa työsuhteessa, samanikäisistä miehistä huomattavasti harvempi. Pätkätöet kohdistuvat erityisesti korkeasti koulutetuille naisille: määräaikai-

sissa työsuhteissa työskentelevien naisten koulutustaso on vakituisissa työsuhteissa olevien naisten tasoa korkeampi, toisin kuin miehillä. (Palanko-Laaka 2005, 29–30). Lisäksi perhevapaista johtuvat urakatkot heikentävät kotona olleiden äitien palkkakehitystä (Johansson, Kellokumpu, Maliranta & Napari 2007, 54–56). Järjestelmällä, joka luotiin helpottamaan naisten elämää, on näin ollen myös kielteisiä seurauksia naisten työmarkkina-asemalle.

Vaikka vaihe, jossa perhe – eli tällä hetkellä yleensä nainen – käyttää perhevapaita on verraten lyhyt, on aiheen tutkiminen tärkeää, koska jakson vaikutukset heijastuvat naisen koko työuraan. Kun yhteisössä tai yhteiskunnassa yleisesti noudatetut käytännöt ovat rakentuneet niin, että se johtaa joidenkin ryhmien tosiasialiseen syrjintään, on kyse rakenteellisesta syrjinnästä (Pentikäinen 2002, 82–83). Työmarkkinat siis syrjivät naisia rakenteellisesti, kun (mahdollisella) lapsensaannilla perustellaan esimerkiksi pätkätöitä. Työmarkkinoilla miehet ja naiset ovatkin lähtökohtaisesti eriarvoisessa asemassa: hedelmällisessä iässä oleva nainen nähdään aina potentiaalisena synnyttäjänä ja hoivaajana, riippumatta siitä, onko naisella lapsia, aikooko hän tai onko hänen ylipäätään mahdollista niitä hankkia. Vastaavasti yli kolmasosa suomalaisista pitää edelleen miestä päävastuullisena perheenelättäjänä, riippumatta siitä, mikä hänen todellisuutensa on (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 12–13). Vallitseva ajattelutapa siis lukitsee sekä naisen että miehen ahtaisiin rooleihin.

Perhevapaiden käytön ja kustannusten epätasainen jakautuminen nähdään monessa yhteydessä yhdeksi Suomen keskeisimmistä tasa-arvokysymyksistä. Työn ja perheen yhteensovittaminen puolestaan on yksi nyky-yhteiskunnan kehityksen solmukohdista, jossa leikkaa kolme kenttää: työelämä ja työpolitiikka, perhe-elämä ja sosiaalipolitiikka sekä sukupuolta rakentavat prosessit ja tasa-arvopolitiikka (Salmi 2004, 2–3).

Perhevapaakustannusten tasaaminen oli kirjattu pääministeri Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen vuonna 2003 laadittuun hallitusohjelmaan. Tarkoituksena oli edistää yhtäältä sukupuolten välistä tasa-arvoa työelämässä ja toisaalta vanhemmuutta, ja erityisesti isien aktiivisempaa osallistumista lastensa hoivaamiseen. (Valtioneuvosto 2003, 14.) Vanhasen toisen, vuonna 2007 aloittaneen, hallituksen hallitusohjelmaan puolestaan on kirjattu, että ”työn ja perhe-elämän yhteensovittamista edistetään kaikessa päätöksenteossa, ja miehiä kannustetaan perhevapaiden pitämiseen” (Valtioneuvosto 2007, 61). Kuten johdannon alun lainauksessa todetaan, periaatteessa kaikki olivat vuoden 2006 alussa liikuttavan yksimielisiä siitä, että vanhemmuuden kustannukset pitää jakaa, mutta siitä huolimatta niiden jakamiseksi tehdyt toimenpiteet jäivät vähäisiksi (ks. lisää luvusta 3). Perhevapaat sekä työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät kysymykset ovatkin mitä suurimmissa määrin poliittinen ja yhteis-

kunnan jatkuvuuden kannalta keskeinen aihe. Pätkätoihin ja epätyypillisiin työsuhteisiin joutuminen nimittäin heikentää naisten luottamusta taloudelliseen tilanteeseensa, ja tämä epävarmuus puolestaan näkyy lapsilukumäärän rajoittamisena sekä perheenperustamisen kohtoisena (Lehto & Sutela 1999, 73).

Läntisissä teollisuusmaissa väestönkasvu on pysähtynyt, ja syntyvyys on lähes kaikissa länsimaissa uusiutumistason¹ alapuolella. Nathan Keyfitzin (1993) mielestä naisen alisteinen asema on ollut edellytys sille, että väestö on kasvanut. Toisin sanoen olemassaolon taistelussa ovat pärjänneet vain ne kulttuurit, joissa nainen on ollut mieheen nähden alisteisessa asemassa, sillä niissä väestö on kasvanut nopeimmin. Nykyhetken eurooppalaisessa vertailussa kuitenkin havaitaan, että syntyvyys on suurinta niissä maissa, joissa naisen asema on lähimpänä miehen asemaa ja joissa on parhaat työn ja perheen yhteensovittamisen politiikat (Skandinavia) ja pienintä siellä, missä naisen asema on suhteellisesti heikoin (Etelä-Eurooppa) (ks. esim. Gornick & Meyers 2003, 19). Väestönkasvun kannalta ongelmallisimmaksi näyttäytyykin siis tilanne, jossa naisilla on jonkin verran oikeuksia, mutta silti mahdollisuudet ovat paljon miesten mahdollisuuksia rajoitetummat. Toisin sanoen tilanne, jossa nainen voi valita työuran tai vanhemmuuden, mutta jossa niiden yhdistäminen ei ole mahdollista, ja yhä useampi nainen valitsee perheen sijasta uran. Ruotsissa tämä ymmärrettiin jossain määrin jo 1920-luvulla, jolloin vaimojen oikeutta ansiotyöhön perusteltiin sillä, että naisten pakottaminen kotiäitiyteen ei edistäisi syntyvyyttä, vaan päinvastoin vähentäisi naisten naimisiinmeno- ja synnyttämishalukkuutta (Julkunen 1992, 152).

Mikäli nykyajan yhteiskunnat haluavat turvata jatkuvuutensa ja saada käyttöönsä koko väestön mahdollisimman täysivaltaisen työpanoksen, keskeinen haaste niille on se, kuinka saada naisten asema työmarkkinoilla sellaiseksi, että äitiys ei olisi este eikä hidaste työuralle. Perhevapaista aiheutuu työnantajalle suorien kustannusten lisäksi myös epäsuoria kustannuksia kuten töiden uudelleenorganisoinnista ja sijaisen koulutuksesta aiheutuvat kustannukset (Lilja, Asplund & Kauppinen 2007, 3), joten pelkällä suorien kustannusten jakamisella tähän tavoitteeseen ei välttämättä päästä. On mahdollista, että tämä vaatii suomalaisen *sukupuolisopimuksen* uudelleenmuotoilua. Sukupuolisopimuksen käsitettä käytetään kuvaamaan niitä sääntöjä, velvollisuuksia ja oikeuksia, jotka määrittävät sukupuolten keskinäisiä suhteita, sukupolvien välisiä suhteita ja loppujen lopuksi tuotannon ja uusintamisen alueen suhteita

¹ Jotta väestö uusintaisi itsensä eli ei kasvaisi eikä pienenesi, kokonaishedelmällisyysluvun (= kuinka monta lasta kukin nainen keskimäärin elämänsä aikana synnyttää) pitäisi olla 2,1. Vuonna 2007 kokonaishedelmällisyysluku oli Suomessa 1,83 ja suurimmassa osassa Eurooppaa vielä alhaisempi (Tilastokeskus 2008).

(Rantalaiho 1994, 14). Sukupuolisopimus on enimmäkseen kätkeytyä ja äänetön, mutta joissakin katkoskohdissa sen konflikteista voi tulla hyvinkin näkyviä ja äänekkäitä (Julkunen 1994, 180). Perhevapaista ja niiden kustannuksista käyty keskustelu on nostanut sukupuolen ja siihen liittyvät kysymykset näkyviin. Tilanteessa, jossa ei vain työ vaan myös perhe pyritään määrittelemään molemmille sukupuolille kuuluvaksi asiaksi, on ainesta uuteen sukupuolisopimukseen. Tavoitteenani tässä tutkimuksessa onkin selvittää, miten sukupuoli näkyy ja miten sitä tehdään suomalaisessa 1990–2000-luvun perhevapaakeskustelussa, ja onko tässä määrittelykamppailussa mahdollisuus uuden sukupuolisopimuksen syntyyn ja millä edellytyksillä.

Raija Julkunen (1994, 180, 190–192) mukaan suomalainen sukupuolimalli muuttui viimeksi kunnolla 1960-luvulla, kun palkkatyösopimus syrjäytti kotiäitisopimuksen. Uusi sukupuolisopimus normalisoi naisten palkkatyön ja paransi naisen mahdollisuutta yhdistää perhe ja työ – eikä vain valita niiden väliltä. Koska moderni yhteiskunta on tehnyt ongelman juuri naisista, sukupuolikonfliktit ja niiden ratkaisuna sukupuolisopimukset näyttävät usein koskevan vain naisen paikkaa ja jättävän miessukupuolen koskematta. 1960-luvun uudessa sukupuolisopimuksessa kyseenalaistettiin ensi kertaa myös miehen rooli. Vaikka hoiva tuotiin myös miesroolin mahdolliseksi osaksi, käytännössä uudistui kuitenkin vakavasti vain naisen elämä.

Palkkatyösopimuksen voidaan nähdä kätkeyvän sisäänsä myös eräänlaisen kotiäitisopimuksen. Tämä sopimuksen mukainen kotiäitiys keskittyy naisen elämässä siihen aikaan, kun lapset ovat alle 3-vuotiaita, eikä jatku enää sen jälkeen. Sopimus ei kuitenkaan perustu mieselättäjyydelle siinä määrin kuin muissa hyvinvointivaltiomalleissa, vaan naisten henkilökohtaiselle sosiaaliturvalle. (Vuori 2001, 29–30.)

Julkunen (1992, 147–150) näkee, että naisten palkkatyöhön perustuva sukupuolisopimus kriisiytyi 1990-luvun alun laman aikana yhdessä sen hyvinvointivaltion kanssa, jonka varaan se rakentui. Naisten palkallinen hoivatyö oli vaarassa, kun hyvinvointivaltion hoivapalveluita laman kourissa supistettiin. Toisaalta työttömyys kohtasi kovemmin miehiä kuin naisia, mikä voi muuttaa sukupuolten mikrosuhteita siten, että yhtäältä naiselättäjyys ja toisaalta miesten kotonaolo ja kotona tekemä hoivatyö yleistyvät ja normalisoituvat. Vaikka julkisen hoivan väheneminen voi johtaa sukupuolijakojen syvenemiseen, Julkunen mukaan se voi johtaa myös miesten lisääntyneeseen hoivavastuuseen. Tämä edellyttäisi uudenlaista sukupuolikompromissia ja työelämän maskuliinisen normin mukautumista miesten ja naisten katkonaisiin työurisiin, joissa palkkatyö ja hoiva yhdistyvät.

Sukupuoleen liittyvistä kysymyksistä neuvotellaan modernissa yhteiskunnassa valtiollisilla areenoilla ja niihin haetaan poliittisia ratkaisuja (Julkunen 1994, 180). Liisa Rantalaiho (1994, 15) ymmärtää sukupuolisopimuksen murroksen ”sellaiseksi diskursiiviseksi käänneeksi yleisessä ajattelutavassa, joka rakentuu taloudellisten ja sosiaalisten jännitteiden ratkaisuksi tuottaen institutionaalisia seurauksia ja uusia käytäntöjä”, mutta kyse ei ole siitä, että taloudelliset rakennemuutokset refleksiinomaisesti tuottaisivat uuden sukupuolisopimuksen. Rantalaihon mukaan sopimus on käypä käsite silloin, kun tutkitaan yhteiskunnallisia rakenteita ja niiden keskinäisiä suhteita sekä muutosprosesseja ja niiden agentteja, lähtökohtia ja lopputuloksia (emt. 14). Näen perhevapaakustannuksista käytävän keskustelun tällaiseksi neuvotte-luksi, jossa neuvotellaan paitsi perhevapaista ja niiden kustannuksista, myös laajemmin naisen ja miehen paikasta yhteiskunnassa.

1.2. Tutkimuskysymys ja suhde aiempaan tutkimukseen

Kiinnostus perhevapaiden käytön ja kustannusten jakautumisen ja niiden seurausten tutkimiseen on viime vuosina lisääntynyt. Aloittaessani tutkimuksen tekemisen alkuvuodesta 2006 löysin hyvin vähän perhevapaita käsitteleviä tutkimuksia, ja nekin lähinnä selvityksiä siitä, kuka perheessä käyttää perhevapaita ja miksi näin. Ruotsissa Anders Chronholm (2004) on teoksessaan *Föräldraledig pappa* tutkinut perhevapaita pitäneiden isien kokemuksia, ja hän havaitsi hoivaisyyden kehittymisen vievän kauemmin aikaa kuin uraäitiyden. Sosiaali- ja terveysministeriö, Kansaneläkelaitos sekä Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ovat julkaisseet erilaisia selvityksiä ja raportteja. Syksyllä 2007 ilmestyi Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisusarjassa Kansaneläkelaitoksen, Palkansaajien tutkimuslaitoksen ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen toteuttaman *Perhevapaavalinnat ja perhevapaiden kustannukset sukupuolten välisen tasa-arvon jarruina työelämässä* -hankkeen loppuraportti, jossa tuotettiin tilastollista analyysia siitä, mitkä tekijät vaikuttavat isien perhevapaiden käyttöön, ja selvitettiin myös, millaisia kustannuksia perhevapaista syntyy yritys- ja yksilötasolla. Vuonna 2007 ilmestyi myös Johanna Lammi-Taskulan väitöskirja *Parental leave for fathers? Gendered conceptions and practices in families with young children in Finland*, jossa tutkittiin vanhempainva-paaseen liittyvien oikeuksien käyttöä sukupuolen mukaan laajan kyselyaineiston avulla. Kuten omassa tutkimuksessani, myös Lammi-Taskulan tutkimuksen keskiössä on työ- ja perhe-elämän sukupuolittuminen sekä perhevapaiden kytkeytyminen sukupuolijärjestelmään. Itse en kuitenkaan tutki perhevapaiden käyttöä, vaan sitä keskustelua, jota Helsingin Sanomissa on vuosina 1994–2008² perhevapaista sekä niiden ja niiden kustannusten jakamisesta käyty.

² Tutkimusaineistoni ulottuu vuoden 2008 huhtikuun loppuun asti.

Tutkittavana on siis se asenneilmasto, joka määrittää sukupuolten oikeuksia ja velvollisuuksia sekä rooleja vanhempina ja työntekijöinä.

Tutkimushypoteesini on, että vaikka perhevapaiden ja niiden kustannusten jakamiskeskustelussa on lähtökohtaisesti kyse tasa-arvokeskustelusta, vaikuttavat taustalla – kieli- ja mielikuvien tasolla – kuitenkin vanhanaikaiset, stereotyyppiset käsitykset sukupuolirooleista. Tutkimuskysymykseni kuuluu: *millaiset käsitykset sukupuolirooleista määrittävät perhevapaakeskustelua?* Toinen kysymykseni on, että *millaiseksi tasa-arvo nähdään eli millaiset ratkaisut ollaan valmiita kelpuuttamaan tasa-arvoksi.* Pyrin selvittämään tässä työssä myös sitä, *miten nämä käsittelyt ja määrittelyt vaikuttavat keskustelun kulkuun ja tuloksiin.* Pohdin sukupuolirooleja, perhevapaiden ja niiden kustannusten jakomalleja erityisesti muutoksen näkökulmasta: *onko keskustelussa paikkoja sukupuoliroolien ja -järjestelmän muutokselle eli uudella tavalla sukupuolisopimukselle?*

1.3. Tutkimuksen rakenne

Tämä tutkimus etenee niin, että esittelen aluksi luvussa 2 lyhyesti aineiston, jota olen tutkimuksessa käyttänyt sekä tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat, jotka sijaitsevat sosiaalisessa konstruktionismissa, diskursiivisessa analyysissä sekä feministisessä tutkimuksessa. Luvut 3, 4 ja 5 koostuvat aineiston varsinaisesta analyysistä. Tutkimuksen keskeiset käsitteet – perhevapaat, sukupuoli ja tasa-arvo – olen määrittelyt näissä analyysiluvuissa.

Luvun 3 *Perhevapaat mediassa* aluksi esittelen Suomen perhevapaajärjestelmän ja suhteutan sitä muiden länsimaisten hyvinvointivaltioiden perhevapaajärjestelyihin. Selostan myös perhevapaiden käytön ja niistä aiheutuvien kustannusten jakautumista. Sen jälkeen esittelen perhevapaa-aineistoni sisällön ja keskustelun etenemisen vuosi vuodelta, ja jaan keskustelun neljään toisistaan poikkeavaan vaiheeseen. Erittelen myös keskustelusta kuusi erilaista diskurssia, joissa hahmotetaan produktio, reproduktio, sukupuolittuneiden yksilöiden ja yhteiskunnan suhdetta eri tavoin. Nämä diskurssit määrittelevät pitkälti ne aiheet, puhutavat ja reunaehdot, joilla perhevapaista puhutaan.

Luvussa 4 *Sukupuoli tasa-arvokeskustelussa* esittelen eronteon biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen ja käsitelen sukupuolten välistä työnjakoa sekä historiallisessa perspektiivissä että tässä perhevapaakeskustelussa. Erittelen niitä konkreettisia keinoja, joilla käsityksiä ja merkityksiä sukupuolten paikoista ja sukupuolten välistä työnjakoa tuotetaan. Tutkin sitä, millaisiin rooleihin ja asemiin naiset ja miehet asetetaan perhevapaita ja niiden kustannuksia

koskevassa keskustelussa: millaisia kategorioita naisille ja miehille vanhempina ja työntekijöinä teksteissä tuotetaan. Vedän luvun tuloksia yhteen *kulttuurisen viiveen* käsitteen avulla.

Luvussa 5 *Tavoitteena tasa-arvo* käsittelen erilaisia tapoja ymmärtää tasa-arvo ja analysoin sitä, miten tasa-arvo perhevapaakeskustelussa ymmärretään ja miten tämä ymmärrys keskustelun aikana muuttuu.

Luku 6 *Synteesi: Kohti uutta sukupuolisopimusta?* on nimensä mukaisesti synteesisiluku, jossa vedän yhteen aiempien lukujen tuloksia ja päätelmiä, vastaan tutkimuskysymyksiin sekä pohdin uuden sukupuolisopimuksen mahdollisuutta tulkitsemalla perhevapaakeskustelua neuvotteluna uudeltaisesta sukupuolisopimuksesta.

2. Menetelmät

2.1. Aineisto

Koska lähdän siitä olettamuksesta, että asenneilmasto on se pääasiallinen tekijä, joka on syynä sukupuolisegregaatioon eli siihen, mitä naisilta ja miehiltä odotetaan ja mitä he itse itseltään odottavat, haluan tutkia tekstejä³, jotka ovat mahdollisimman luettuja ja siten ihmisten arkiajatteluun vaikuttavia. Näin ollen valitsin aineistokseni valtakunnallisesti luetuimman päivälehden eli Helsingin Sanomat, jonka keskimääräinen levikki vuonna 2006 oli 426 117⁴. Lehtiteksteille vaihtoehtoisia tekstejä olisivat olleet esimerkiksi aiheesta tehdyt erilaiset mietinnöt, raportit ja kannanotot, mutta päädyin siis tarkastelemaan laajavolyymista ja tällä tavoin vaikuttavaa tekstimassaa.

Tutkimusaineistoni koostuu 136:sta perhevapaiden kustannuksia käsittelevästä sanomalehtiartikkelista, jotka on julkaistu Helsingin Sanomissa vuosina 1994–2008⁵. Olen tehnyt sähköisiä aineistohakuja seuraavilla hakusanoilla: *perhevap** & *kustann**, *vanhemmuud** & *kustann** sekä *perhevapaakust**⁶. Tällä rajauksella sain analysoitavakseni pääasiallisesti mielekkään kokoisen ja sisältöisen aineistokokonaisuuden. Rajasin tarkastelun ulkopuolelle kaikki sellaiset artikkelit, joissa ei löytyneistä hakusanoista huolimatta ollut kyse perhevapaiden tai niiden kustannusten jakamisesta.

Hakusanojen määrittely rajaa tutkimusaineiston niin, että se käsittelee pääasiallisesti *perhevapaakustannusten* jakamista, vaikka analysoinkin tutkimuksessa paitsi perhevapaiden kustannusten jakamisesta, myös *perhevapaiden jakamisesta* käytyä keskustelua. Tämä johtuu pääasiallisesti siitä, että aineistoa kerätessäni tarkoitukseni oli analysoida vain perhevapaa-

³ Tekstiksi voidaan määritellä kaikki sellainen, mistä voidaan lukea merkityksiä ja siten pitää sitä yhden tai useamman diskurssin ilmentymänä. Tekstejä voivat olla muun muassa puhe, kirjoitus tai visuaaliset kuvat. Diskursseja voidaan lukea myös esimerkiksi jonkun vaatekertaansa koodaamista merkityksistä tai arkkitehtuurista, joten laajasti ymmärrettynä myös niitä voidaan pitää tekstinä. (Burr 2003, 65–66.) Tässä työssä luen merkityksiä kuitenkin vain kirjoitetusta tekstistä, ja näin ollen esimerkiksi lehtiartikkeleissa olevat kuvat rajautuvat tarkastelun ulkopuolelle.

⁴ Levikintarkistus. [WWW-dokumentti]

<<http://www.levikintarkistus.fi/levikintarkistus/tilastot/Sanomalehdet10vuotta.pdf>>. (Luettu 21.9.2007.)

⁵ Helsingin Sanomien sähköinen arkisto ulottuu vuoteen 1990 asti, mutta vuosi 1994 oli ensimmäinen vuosi, jolta haku palautti aihetta käsittelevän artikkelin. Aineistonkeruuni päättyy huhtikuun loppuun 2008.

⁶ * on sanan katkaisumerkki, & on ja-operaattori.

kustannuksista käytyä keskustelua ja huomasi keskustelun löytävän uuden ulottuvuuden vasta aineistoa analysoidessani. Näin rajattua aineistoa on kuitenkin mielestäni perusteltua käyttää, koska perhevapaiden jakaminen nousi agendalle nimenomaan niiden kustannusten jakamisesta käydyn keskustelun kautta. Se, että artikkelissa pitää olla maininta kustannuksista, rajaa aineiston mukavasti paitsi kustannusten jakamiseen, myös muuhun jakamiseen. Sitä paitsi perhevapaakustannusten jakamista ja perhevapaiden jakamista on paitsi epämielikästä, myös mahdotonta erottaa täysin toisistaan.

Aineistoni on nykyisellään suhteellisen laaja ja aikaperspektiivi pitkähkö. Harkitsin aineiston rajaamista lyhyempäänkin aikaperspektiiviin, mikä olisi mahdollistanut yksityiskohtaisemman analyysin, mutta erityisesti mahdollisen uuden sukupuolisopimuksen muotoilun kannalta pidän pitkää aikaperspektiiviä tärkeänä ja mielekkäänä.

Aineistoni koostuu siis artikkeleista, joissa esiintyy maininta perhevapaista ja kustannuksista tai vanhemmuudesta ja kustannuksista. Artikkeleiden keskeinen asiasisältö voidaan jakaa kolmeen päätyyppiin:

1. Perhevapaakustannusten jakaminen työmarkkinaosapuolten kesken. Kyse on siitä, miten kustannukset pitäisi jakaa eri alojen, työmarkkinajärjestöjen, valtion ja yksittäisten työpaikkojen kesken.
2. Perhevapaiden jakaminen vanhempien kesken. Tässä pohditaan sitä, miksi isät eivät käytä perhevapaita, mitä seurauksia sillä on, ja olisiko syytä saada isät käyttämään perhevapaita.
3. Työn ja perheen yhteensovittaminen ja sen ongelmat yleisemmin. Artikkeleissa käsitellään sitä, mitä seurauksia ongelmista on tasa-arvolle, lapsille ja yhteiskunnalle.

2.2. Konstruktionismi ja diskurssianalyysi tutkimusorientaationa

Tämän nykyajan naiseuden ja mieheyden merkityksellistämistä käsittelevän tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat kulttuurintutkimuksessa ja sosiaalisessa konstruktionismissa. Kulttuuri toimii välittäjänä yksilöiden kokemuksille, ja antaa joukon perusluokkia, johon aatteet ja arvot voidaan siististi järjestää. Kulttuuri on sitova auktoriteetti, koska jokainen meistä houkuttelee sen piiriin sillä perusteella, että muutkin osallistuvat siihen. Kulttuurin julkinen luonne tekee sen kategorioista tiukkoja. (Douglas 2000/1966, 90.) Kulttuurintutkimuksen tavoitteena on eritellä niitä kulttuurisia struktuureja, joiden varassa ihmiset maailmaa hahmottavat, ja jotka muovaavat ne erityiset, historialliset ehdot, joiden alaisina myös kovat taloudelliset lainalaisuudet toteutuvat (Alasuutari 2001, 122).

Sosiaalinen konstruktionismi perustuu neljään lähtökohtaolettamukseen. Ensinnäkin sosiaalinen konstruktionismi edellyttää kriittistä näkökulmaa itsestäänselvyyksiin ja arkiymmärryksen mukaisiin käsityksiin maailmasta ja itsestämme. Se siis asettuu vastatusten positivismiin ja empirismiin oletusten kanssa, joiden mukaan maailman olemus voidaan selvittää havainnoimalla. Konstruktionismille keskeistä on näkemys siitä, että kategoriat, joiden avulla maailmaa käsitteellistämme, eivät välttämättä perustu todellisiin jakoihin. Toisekseen sosiaalinen konstruktionismi pitää sisällään ajatuksen käyttämämme käsitteiden, kategorioiden ja maailmankäsitysten historiallisesta ja kulttuurisesta erityisyydestä. Konstruktionismissa erilaiset ymmärrykset maailmasta nähdään kulttuurin ja historian tuotteiksi, jotka ovat riippuvaisia ajankohtansa ja kulttuurinsa sosiaalisista ja taloudellisista järjestyksistä. Kolmas lähtökohta on, että käsitykset ja tieto maailmasta rakennetaan ihmisten välisessä päivittäisessä vuorovaikutuksessa, ei ”maailman todellisesta olemuksesta” käsin. Siksi sosiaalinen konstruktionismi on kiinnostunut sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja erityisesti kielestä. Konstruktionismin neljäs perusolettamus on, että näistä erilaisista neuvotelluista käsityksistä seuraa tietynlaista sosiaalista toimintaa. Erilaiset konstruktiot maailmasta pitävät yllä joitakin sosiaalisen toiminnan malleja ja sulkevat pois toisia. Konstruktiot maailmasta ovat kytköksissä valtasuhteisiin, sillä niillä on vaikutusta siihen, mikä on mahdollista erilaisille ihmisille. (Burr 2003, 2–5.)

Diskurssianalyysi puolestaan on tutkimuksellisen orientaatio, joka pohjautuu sosiaalisen konstruktionismin teoreettisiin lähtökohtiin. Diskurssianalyysi ei ole selvärajainen tutkimusmenetelmä, vaan väljä teoreettinen viitekehys, joka sallii erilaisia painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia. Keskeistä diskurssianalyysille otteelle on ajatus siitä, että kielen käyttö ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan merkityksellistää, järjestää ja rakentaa, uusintaa ja muuntaa sosiaalista todellisuutta. Kielen käyttö tuottaa siten myös valtasuhteita. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17–18; 75.) Tässä kohtaa kiinnityn erityisesti makrososiaaliseen konstruktionismiin ja kriittiseen diskurssianalyysiin, jotka näkevät kielenkäytön olevan kytköksissä materiaalsiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin, sosiaalsiin suhteisiin ja institutionaalsiin käytäntöihin. Tämän lähestymistavan keskiössä on vallan käsite, ja tutkimukset keskittyvät erilaisten sosiaalisten epätasa-arvoisuuksien – kuten sukupuoli ja rotu – analyysiin. (Burr 2003, 17–18.)

Yksi areena, jolla diskursseja tuotetaan ja maailmaa merkityksellistetään tietynlaiseksi on media. Joukkotiedotusvälineillä on kykyä ja valtaa tehdä maailmaa merkitykselliseksi ja vaikuttaa tietoon, uskomuksiin, arvoihin, sosiaalsiin suhteisiin sekä sosiaalsiin identiteetteihin, sillä ne kykenevät tekemään esittelemistään asioista merkityksellisiä sen avulla, miten ne

asiat esittelevät (Fairclough 1997,10). Media ei siis vain heijasta todellisuutta, vaan esittää ja rakentaa käsitystä todellisuudesta omilla ehdoillaan ja näin myös vaikuttaa todellisuuteen (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 8). Näen, että joukkotiedotusvälineillä on näin ollen paljon valtaa myös sen määrittelyssä, millaista toimintaa naisilta ja miehiltä edellytetään tai mikä eri sukupuolille katsotaan sopivaksi. Lehtiaineiston analyysillä pyrin tekemään johtopäätöksiä kulttuurista ja puhetavoista, en yksittäisten toimittajien tai muiden ihmisten puhetavoista tai mielipiteistä.

Lehtiaineiston diskursiivinen analyysi koostuu Pentti Raittilan (2000, 90) mukaan kahdesta työvaiheesta. Ensimmäiseen työvaiheeseen kuuluu sisällön erittely eli se, millaisia tekstejä aineisto sisältää, mitä aiheita teksteissä käsitellään, ketkä teksteissä esiintyvät ja millaisissa asemissa. Tähän työvaiheeseen kuuluu myös aineiston luokittelu puhujien, kohteiden ja toimijoiden mukaan. Toinen työvaihe koostuu varsinaisesta sisällön analyysistä, eli tutkitaan niitä konkreettisia keinoja, joilla käsityksiä ja merkityksiä tuotetaan.

Norman Fairclough'n (1997, 136–142) mukaan tekstistä on tärkeitä huomata 1) mitä siihen sisältyy ja mitä on jätetty pois, 2) mikä on ilmaistu suoraan ja mikä epäsuorasti, 3) mitkä seikat ovat ensisijaisia ja mitkä toissijaisia, 4) mitä on tematisoitu eli esitetty lähtökohtana ja mitä ei sekä 5) mihin prosessityyppeihin ja kategorioihin tapahtumien representointi perustuu. Paljastavaa saattaa siis olla se, mitä tekstissä oletetaan valmiiksi; se paljastaa jotakin yhteisön yleisesti hyväksymästä ajattelutavasta. Haluan tutkimuksessani selvittää nimenomaan näitä yleisesti hyväksytyjä ajattelutapoja ja niiden seurauksia.

Jäykkiä sukupuolirooleja pidetään yllä myös stereotyyppien avulla. Richard Dyerin (2002, 45–55) mukaan stereotyyppit ovat ihmismielen oikopolku. Stereotyyppit eivät välttämättä aina esitä kohdettaan negatiivisesti. Stereotyyppioissa on kuitenkin kyse vallasta: analyysissa keskeistä on se, kuka stereotyyppijä kontrolloi ja määrittelee ja mitä tarkoitusperiä varten.

Perhevapaakustannusten jakamiseen liittyvästä aineistosta lähdän etsimään tapoja, joilla määritellään naista työelämässä ja äitinä, miten määritellään miestä työelämässä ja isänä sekä miten määritellään tasa-arvo. Tärkeää on myös näihin määrittelyihin sisältyvien taustaoletusten löytäminen. Etsin siis aineistosta puhetapoja eli diskursseja, joilla teksteissä tuotetaan sosiaalista todellisuutta.

2.3. Feministinen tutkimus

Tämä tutkimus paikantuu suomalaiseen feministiseen tutkimusperinteeseen, joka tutkii sukupuolistavia käytäntöjä ja painottaa sukupuolen kompleksista ja monitasoista järjestäytymistä jokapäiväisessä elämässä. Tutkimustavan tunnetumpia teoksia ovat Merja Kinnusen ja Päivi Korvajärven toimittama *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*, Liisa Rantalaihion ja Tuula Heiskasen toimittama *Gendered practices in working life* sekä Johanna Lammi-Taskulan *Parental leave for fathers*. Yksilön ja yhteiskunnan suhde nähdään tässä perinteessä niin, että yksittäiset naiset ja miehet tekevät valintansa itse, mutta valintoja säätelevät sosiaaliset rajoitukset ja mahdollisuuksien rajallisuus (Lammi-Taskula 2007, 30–31).

Monissa maissa – esimerkiksi Saksassa ja Isossa-Britanniassa – naistutkimus ja feminismi pitävät valtiota patriarkaalisena alistajana, mutta pohjoismainen naistutkimus näkee valtion roolin moniulotteisempana: pohjoismainen hyvinvointivaltio on yhtäaikaisesti julkinen patriarkaatti, arkea tukeva kansankoti ja naisten toiminnan areena (Rantalaiho 1994, 9). Feministisen tutkimuksen juuret ovat syvästi poliittiset ja sidos politiikkaan, maailman muuttamiseen ja naisten aseman parantamiseen on edelleen vahva (Anttonen 1997, 13). Feministinen tutkimus tunnistaa myös sen, että patriarkaaliset valtarakenteet alistavat myös suurta osaa miehistä. Arto Jokisen (2002, 251) mukaan myöskään miehiin kohdistuvat odotukset ja vaatimukset eivät ole miehisen suorituskyvyn rajoissa; miehen on oltava Clark Kent, jonka kultivoitunut olemus kätkee sisäänsä Teräsmiehen. Tasa-arvokehityksen välittömät vaikutukset ovat Jokisen mukaan luopumista ja menetyksiä miehelle, mutta pidemmän tähtäimen vaikutukset merkitsevät miehisyyden monipuolistumista ja muuttumista aiempaa joustavammaksi (emt. 252). Myös oma tutkimukseni tähtää sekä naiseuden että miehisyyden monipuolistamiseen pyrkimällä tekemään näkyväksi ja kyseenalaistamaan sukupuolten valintoja säätelevät sosiaaliset rajoitukset ja ennako-oletukset.

Tutkimukseni on lähtökohdiltaan tasa-arvoon pyrkivää ja tavoitteenani on sukupuolten välisen oikeudenmukaisuuden lisääminen. Tärkeää on muistaa se, että tasa-arvo ei tarkoita vain naisten tasa-arvoa suhteessa miehiin vaan myös miesten tasa-arvoa suhteessa naisiin, ja että sukupuolten välinen tasa-arvo, syrjinnän poistaminen sekä jäykistä roolimalleista luopuminen ovat tärkeitä asioita, jotka voivat hyödyttää myös miehiä (Malmi, 2005).

3. Perhevapaat mediassa

3.1. Suomen perhevapaajärjestelmä

Perheellä tarkoitetaan eri asioita. Hoivan ja työn yhteensovittamisesta puhuttaessa perheeksi ymmärretään usein sukupolvien jatkumo, jossa työikäisen hoivattavia voivat olla paitsi alaikäiset lapset, myös ikääntyneet vanhemmat (ks. esim. Euroopan komissio 1999, 2). Tässä tutkimuksessa perhe-käsitteellä viitataan kuitenkin siihen yksikköön, jonka muodostavat alaikäiset lapset vanhempineen. Tiedostan toki, että perheitä on muunkinlaisia kuin sellaisia, joihin kuuluu äiti, isä ja lapset. Vaikka puhunkin tässä työssä usein naisen ja miehen muodostamasta perheestä (sillä yleensä vanhempi on joko nainen tai mies), en missään nimessä halua arvottaa tiettyä perhetyyppiä paremmaksi kuin toisia. Päinvastoin, tarkoitukseni on osoittaa, että työelämän ja perheen epätasa-arvoon liittyvät ongelmat vaikuttavat ihan jokaiseen, riippumatta siitä, kenen kanssa perheen muodostaa ja onko itsellä lapsia vai ei.

Perhevapaiden sekä työn ja perheen yhteensovittamisen järjestelyt on ratkaistu eri maissa eri tavoin. Järjestelyjen osapuolia ovat yleensä valtio, työmarkkinat ja perheet. Maissa, joissa perheitä tukevaa valtiollista järjestelmää ei ole, perheen ja työn yhteensovittamista pidetään yksityisasiana. (Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta 2003, 19.) Tanskalaisen sosiologi Gosta Esping-Andersenin kuuluisan jaottelun mukaan länsimaiset hyvinvointivaltiot voidaan jakaa kolmeen tyyppiin. *Pohjoismaisessa* mallissa hyvinvointivaltio on organisoitu sosiaalidemokraattisesti ja oikeudet on sidottu sosiaalisiin oikeuksiin. *Mannermaisessa* mallissa sosiaalipolitiikka on sidottu työssäkäyntiin, ja vastuu hoivasta on perheellä ja yhteisöllä. Hoivaajia ovat tässä mallissa naiset, ja sukupuoliroolit ovat perinteiset ja tiukasti toisistaan erotellut. *Englanninkielisessä* mallissa puolestaan sosiaalietuudet ostetaan markkinoilta. Tämä malli on puhtaimmillaan Yhdysvalloissa, jossain määrin myös Isossa-Britanniassa. (Ks. esim. Gornick & Meyers 2003, 22–23; Giddens 2006, 366–367.) Myös sukupuoliroolioletukset (EU-12-maissa) mukailevat tätä jakoa: Pohjoismaissa vallitsee heikko mieselättäjäisyys, ja ne on rakennettu kannustamaan jokainen aikuinen palkkatyöhön. Mannermaisen mallin Saksa ja Irlanti ovat tyypillisiä vahvan mieselättäjäisyyden maita, Isossa-Britanniassa puolestaan vallitsee muunneltu (modified) mieselättäjäisyys. (Euroopan komissio 1999, 8.)

Yhdysvalloissa valtion rooli työn ja perheen yhteensovittamisen tukemisessa on minimaalinen, ja yhdysvaltalainen tutkimus näkeekin ”joidenkin Euroopan maiden” tilanteen tavoittelamisen arvoisena utopiana. (Gornick & Meyers 2003, 1–5.) Janet C. Gornick ja Marcia K. Meyers (2003, 1) aloittavat kirjansa *Families that work* seuraavasti:

“Kuvittele maailma, jossa äidit voisivat olla jokusia kuukausia pois töistä – ilman, että joutuvat uhraamaan työpaikkansa tai palkanauhansa. Kuvittele maailma, jossa sekä äidit että isät voisivat viettää merkittävän ajan kotona lapsensa ensimmäisen elinvuoden aikana, ja saisivat silti lähes normaalin palkkansa. – Tällaisen maailman olemassaolon amerikkalaiset todella joutuvat kuvittelemaan, vaikka se onkin todellisuutta joidenkin Euroopan maiden vanhemmille.”⁷

Epäilemättä Gornick ja Meyers selostavat tässä Suomessakin käytössä olevaa perhevapaa-järjestelmää. Vaikka Gornickille ja Meyersille Suomen tilanne näyttäytyikin hienona utopiana, on suomalaisessakin perhevapaaajärjestelmässä omat ongelmansa.

Äitiysrahajärjestelmä otettiin Suomessa käyttöön vuonna 1964, viimeisimpänä Pohjoismaista. Äitiysrahakauden pituus oli aluksi yhdeksän viikkoa, joista kolme viikkoa sijoittui ennen lapsen syntymää, kuusi viikkoa syntymän jälkeen. Äitiysrahaan olivat oikeutettuja kaikki äidit, riippumatta siitä, kävikö ansiotyössä vai ei. Työssäkäyvien äitien lakisääteisen synnytysloman pituus oli kuitenkin vain neljä tai kuusi viikkoa työehtosopimuksesta riippuen, ja synnytysloma sijoittui vain synnytyksen jälkeiseen aikaan. Äitiysrahakausi ja synnytysloma pidentettiin kolmekuiseksi vuonna 1971. (Haataja 2006, 15.)

Isien oikeudesta vapaisiin lapsen syntymän yhteydessä alettiin keskustella 1960-luvulla, osana tuolloin herännyttä nais- ja tasa-arvoliiettä. Naisten asemaa vuonna 1971 pohtinut komitea arvioi, että yksinomaan naisille tarkoitetut äitiysvapaat voivat aiheuttaa haittavaikutuksia naisten asemalle työelämässä. Komitea korosti myös isän pitämän vanhempainloman merkitystä isän ja lapsen välisen suhteen kehittymiselle. Komitea ehdottikin, että äiti saisi pitää lomaa 12 viikkoa synnytyksen jälkeen, sen jälkeen olisi saman verran lomaa, jonka käytöstä vanhemmat voisivat sopia keskenään. (Emt. 16.)

Synnytysloman kehittämistä kohti vanhempainlomaa käsiteltiin seuraavan kerran vuonna 1975 sosiaali- ja terveysministeriön asettamassa komiteassa, joka totesi sukupuoliroolien sekä naisten ja miesten välisen työnjaon muuttuneen. Komitea perusteli vanhempainvapaan kehittämistä tasa-arvo- ja työvoimapolitiittisesti sekä sillä, että isän osallistuminen lapsenhoidon on sekä isän että lapsen etu. Äitiyslomajärjestelmästä aiheutuvien haittojen ja kustannusten kohdentumista naisille ja naisvaltaisille aloille pidettiin siis epäkohtana jo yli 30 vuotta sitten. (Emt. 16–17.)

Isien oikeus kahden viikon lomaan lapsen syntymän yhteydessä tuli voimaan 1978, vanhempainvapaa 1980 (emt. 17). Vuonna 1991 isät saivat kuuden päivän itsenäisen isyysloman, ja

⁷ Suomennos M.N.

vuodesta 1993 lähtien tämä isille korvamerkitty vapaa ei ole vähentänyt vanhempainvapaan pituutta. (Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta 2003, 110.)

Tällä hetkellä, vuonna 2008, perhevapaa koostuu neljästä osasta.

- *Äitiysvapaa* kestää 105 arkipäivää. Äitiysraha on 56 ensimmäiseltä päivältä 90 prosenttia tuloista ja seuraavilta päivältä 70 prosenttia tuloista.
- *Isyysvapaata* isä voi pitää yhteensä 18 arkipäivää äitiys- tai vanhempainvapaan aikana, ja lisäksi käytössä on isyysvapaan pidennys: jos isä käyttää vähintään 12 viimeistä päivää vanhempainvapaasta, hän saa sen lisäksi 1–12 arkipäivää isyysvapaata.
- *Vanhempainvapaan* pituus on 158 arkipäivää. Vanhempainvapaan vanhemmat voivat jakaa haluamallaan tavalla. Äidin vanhempainraha, isän vanhempainraha ja isäkuukauden isyysraha ovat 30 ensimmäisen päivän ajan 75 prosenttia tuloista, muulta vanhempainvapaajalta 70 prosenttia tuloista. Vanhemmat voivat myös käyttää vanhempainvapaata vuorotellen tai osittaisena, jolloin äiti ja isä voivat jakaa sen turvin lapsen hoitovastuun ja olla vuorotellen osa-aikatyössä ja vanhempainvapaalla.
- *Hoitovapaalla* voi kumpi tahansa vanhemmista halutessaan olla siihen saakka, kun lapsi täyttää kolme vuotta. Työsuhdetta ei saa tänä hoitovapaan aikana katkaista. Hoitovapaan ajalta ei makseta palkkaa, mutta vanhemmalla on oikeus lasten kotihoidon tukeen, jonka perusosa, hoitoraha, on 294,28 euroa kuukaudessa.⁸ (Ks. esim. Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

Siitä huolimatta, että valtaosan perhevapaista voi käyttää vanhemmista kumpi tahansa, lähes poikkeuksetta ne käyttävät isyysvapaata lukuun ottamatta kokonaan äiti. Vuonna 2001 syntyneiden lasten isistä 27 prosenttia jätti perhevapaoikeutensa kokonaan käyttämättä, ja vuonna 2004 syntyneiden lasten isistä 25 prosenttia. Vuonna 2006 vanhempainvapaalla eli isyysvapaan jälkeisellä vapaalla oli kaikkiaan 10,5 prosenttia isistä. Sellaisia isiä, jotka pitävät vanhempainvapaata enemmän kuin kaksi viikkoa⁹, on vain noin 2,5 prosenttia kaikista isistä, ja heidän pitämiensä vapaiden kesto vaihtelee huomattavasti. (Hämäläinen & Takala 2007, 26–28.) Miesten perhevapaiden käytöstä on ollut käytössä varsin vähän tietoa, koska vanhempain- tai hoitovapaalla olevia miehiä on niin vähän, ettei heitä juurikaan osu perhevapaita käsittelevien kyselytutkimusten otokseen. Esimerkiksi vuosina 1996–1997 kerätyn *Työ ja perhe* -kyselyn 1 105 vastaajan joukossa oli vain seitsemän vanhempainvapaata pitänyttä miestä. (Lammi-Taskula 2004b, 47.)

Vanhempainvapaan jakaminen liittyy jonkin verran vanhempien sosioekonomisiin asemiin. Mikäli molemmat vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja, on todennäköisempää, että molemmat vanhemmat pitävät vanhempainvapaata. Julkisen sektorin naisvaltaisissa organisaatioissa työskentelevät isät pitävät jonkin verran enemmän vanhempainvapaita kuin muut isät. Sukupuoleen perustuva ajattelu – eli isien vapaalle jäämiseen kohdistuvat asenteet ja käsitys

⁸ Päivärahoihin vaikuttavat myös vuositulorajat. Hoitorahan lisäksi maksetaan erilaisia lisiä.

⁹ Saadakseen kahden viikon ”bonusvapaan” isän on käytettävä vanhempainvapaata vähintään kaksi viikkoa.

vanhempien erillisistä vastuista – vaikuttaa huomattavasti siihen, miten vanhempainvapaat perheissä jaetaan. (Lammi Taskula 2007, 5–6.)

Äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahan maksaa Kansaneläkelaitos. Monilla aloilla äitiysvapaan alkuosan¹⁰ ajalta maksetaan kuitenkin työehtosopimuksen mukaista palkkaa, joten palkan ja Kelan maksaman korvauksen erotus jää työnantajan maksettavaksi. Työnantaja on myös velvollinen maksamaan työntekijän vuosilomapalkan. Kela maksaa työnantajille korvauksia myös näistä loma-ajan palkoista, mutta kaikki työnantajat eivät osaa korvauksia hakea. Lisäksi kustannuksia työnantajille tulee usein raskaudesta johtuvista sairauspoissaoloista ennen äitiysvapaan alkua sekä sairaan lapsen hoidosta. (Metsämäki 2005, 28–31). Perhevapaista työnantajille aiheutuvia kokonaiskustannuksia arvioitaessa on näiden suorien kustannusten lisäksi otettava huomioon myös epäsuorat kustannukset, eli henkilöstön vaihtuvuudesta, perehdyttämisestä ja työn uudelleen organisoinnista aiheutuvat kustannukset. Näiden epäsuorien kustannusten tarkka mittaaminen on vaikeaa, mutta niiden arvioidaan olevan työnantajalle huomattavasti suorita kustannuksia suuremmat. (Johansson ym. 2007, 54–56.)

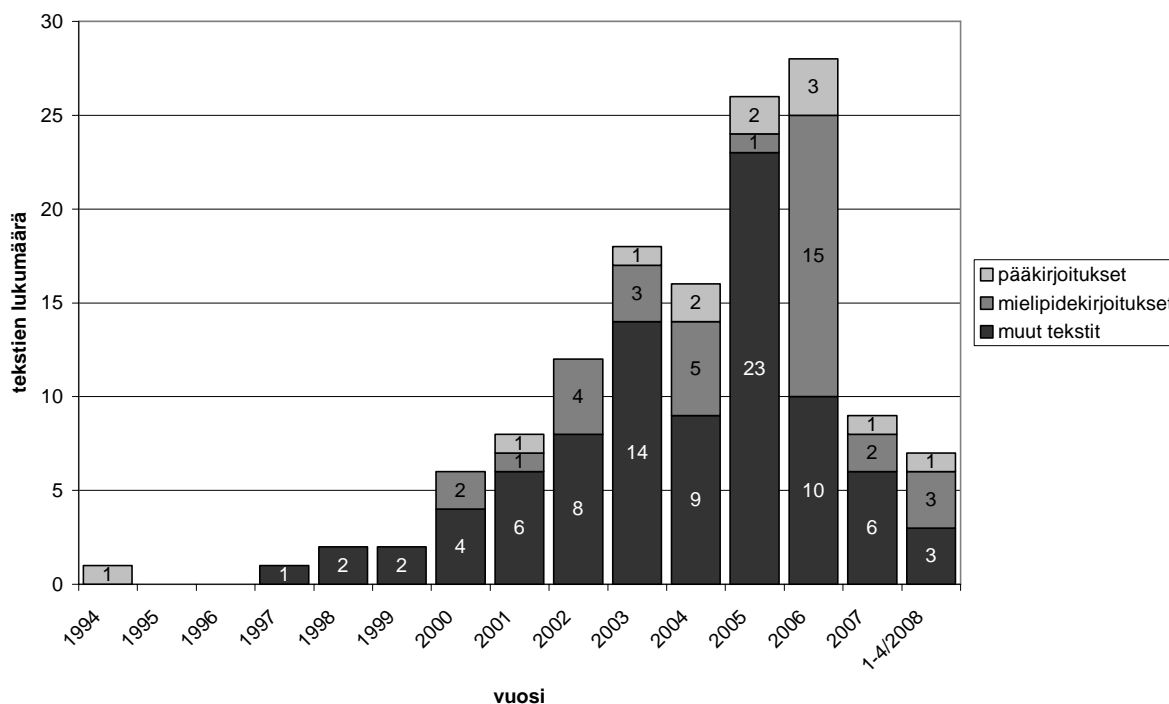
Myös yksilötasolla perhevapaista aiheutuu niin suorita kuin epäsuoriakin kustannuksia. Suorista kustannuksista eli perhevapaa-ajan palkanmenetyksistä huolehtii pitkälti Kela ja osittain myös työnantaja, mutta koska korvaukset eivät kuitenkaan ole yhtä suuret kuin palkka, osa palkanmenetyksistä jää perhevapaata pitävän omalle kontolle. Lisäksi perhevapaista tulee niiden käyttäjälle epäsuoria kustannuksia: urakatkon on havaittu aiheuttavan sen, että lasta kotona hoitamassa olleiden naisten palkat ovat pienempiä kuin samanikäisten lapsettomien naisten, vaikka näiden ryhmien työmarkkinatilanne olisi ennen lapsensaantia ollut samanlainen. Myös pitkillä perhevapailla olleiden isien kohdalla vaikuttaisi olevan negatiivisia vaikutuksia palkkoihin, mutta pitkiä perhevapaita käyttäneiden isien harvalukuisuuden vuoksi luotettavien tulosten saaminen on vaikeaa. (Emt. 57–59.)

¹⁰ Palkallisen ajanjakson pituus vaihtelee muutamasta viikosta kolmeen kuukauteen.

3.2. Perhevapaakeskustelun neljä vaihetta

Tässä kappaleessa erittelen aluksi perhevapaa-aineiston sisältöä eli sitä, millaisia tekstejä aineisto sisältää, mitä aiheita teksteissä käsitellään, ketkä teksteissä esiintyvät sekä luokitteleen aineistoa. Olen jakanut artikkelit niiden ilmestymisvuoden mukaisiin ryhmiin (ks. kuva 1), ja koonnut kunkin vuoden keskeiset tapahtumat, työryhmät, esitykset, päätökset, muutokset sekä keskustelun painopisteet. Tavoitteena on ensinnäkin tehdä perhevapaakeskustelun kulkua tutuksi lukijalle ja toiseksi hahmottaa niitä muutoksia, joita keskustelussa tällä suhteellisen pitkällä tarkasteluajanjaksolla tapahtuu. Keskustelun esittelyn jälkeen lähdän hahmottaman siinä tapahtunutta muutosta jakamalla keskustelun neljään vaiheeseen, jotka eroavat toisistaan sen suhteen, kuinka vilkasta keskustelu on, ketkä ottavat kantaa ja mitä asioita keskustelussa painotetaan.

Vuosiluvun perässä on suluissa kyseisen vuoden aikana perhevapaita ja niiden kustannuksia käsittelevien artikkeleiden määrä. Yksi päivämäärä on laskettu yhdeksi artikkeliksi, jos samaa päivänä ilmestyneet jutut muodostavat kokonaisuuden, esimerkiksi juttu, vinkki juttu, kinalojuttu ja faktalaatikko. Täysin erilliset jutut – kuten pääkirjoitus ja mielipideteksti – on sen sijaan laskettu erillisiksi jutuiksi. Puhuessani jäljempänä mielipiteellisistä teksteistä laskeen niihin mukaan sekä pääkirjoitukset että yleisönosaston mielipidekirjoitukset.

Kuva 1. Perhevapaisten ja niiden kustannusten jakautumista käsittelevien artikkeleiden ilmestyminen Helsingin Sanomissa vuosina 1994–2008 (huhtikuu).

1994 (HS:1)

- Tasa-arvolain uudistusesitys vaatii työnantajia helpottamaan työn ja perhe-elämän yhteensovittamista ja kannustamaan myös miehiä erilaisille lastenhoitovapaille. Kun naiset käyttävät valtaosan vanhempainlomista, heidän työuransa kärsii, eivätkä miehet saa osuuttaan vanhemmuudesta.

1995 (HS:0)

1996 (HS:0)

1997 (HS:1)

- Palvelutyönantajat (PT) vaatii työnantajille suurempia korvauksia työntekijöiden äitiys-, isyys- ja vanhempainlomakausilta. PT perustelee esitystään myös sillä, että se parantaisi naisten asemaa työmarkkinoilla. PT on esittänyt jo aiemmin isän itsenäisen vanhempainloma-oikeuden laajentamista niin, että vanhempainloma olisi jaettu tasan äidin ja isän kesken 1999. Muutos paitsi edistäisi sukupuolten välistä tasa-arvoa, myös tasaisi välillisten työvoimakustannusten rasiusta nais- ja miesvaltaisten alojen kesken.

1998 (HS:2)

- Työmarkkinajärjestöjen keskuudessa on erimielisyyttä rahasta, jota työnantajat maksavat Kansaneläkelaitokselle sairausvakuutusmaksun 0,15 prosentin korotuksen muodossa. Rahan käyttötarkoitus on tukea työnantajia, joilla on palveluksessaan paljon vanhempainlomi- en ja hoitovapaiden käyttäjiä. Työnantajat saavat hakemuksesta korvauksena noin kolmanneksen näiden poissaolojen ajalta maksettavista palkkaeduista. Rahaa alettiin kerätä vuonna 1995 sen arvion pohjalta, että vuotuinen tarve olisi runsaat 350 miljoonaa markkaa. Hakemuksia on kuitenkin tullut vain alle sadan miljoonan edestä vuodessa. Kansaneläkelaitos on käyttänyt loput kertyneet rahat sairausvakuutuksen muihin menoihin.

1999 (HS:2)

- Helsingin Sanomat havaitsee, että tasa-arvo ei teemana näy eduskuntavaaleissa.
- Vihreät ja kokoomus jakaisivat tasan perhevapaiden kustannukset nais- ja miesvaltaisten alojen työntekijöiden välillä.
- Perhevapaiden kustannusten tasaamisesta tulee yksi hallitusohjelman pääkohdista.

2000 (HS:6)

- Palvelutyönantajat jakaisi perhevapaat isille ja äideille. Ensimmäinen askel voisi olla se, että vanhempainlomaan tehtäisiin "isäkiintiö", jota ei voisi siirtää äidille. Myöhemmin vanhempainloma tulisi jakaa puoliksi isän ja äidin kesken.
- Palvelutyönantajat laskee, että yhdestä lapsesta aiheutuu palveluyrityksille yli 44 000 markan eli noin 7 300 euron kulut.
- Teollisuuden työnantajat (TT) tyrmää Palvelutyönantajien vaatimukset siitä, että perhevapaista koituvia kustannuksia tasattaisiin eri alojen välillä.
- Naisyrittäjät nostavat esiin yrittämisen ja äitiyden yhdistämisen vaikeuden.
- Aineiston ensimmäiset perhevapaita käsittelevät mielipidekirjoitukset (2 kappaletta) ilmestyvät. Aiheina: Työelämän, tasa-arvon ja lasten kannalta olisi parasta, että molemmat vanhemmat käyttäisivät perhevapaita. Työ vaatii vanhemmilta liikaa, joten lapset kärsivät, ja näin ollen molempien vanhempien pitäisi olla enemmän kotona.

2001 (HS:8)

- Aamulehti ehdottaa Helsingin Sanomien lainatuissa, että koska äitiys on riski työelämässä, myös isyudesta on tehtävä riski määräämällä pitkä vapaa isille pakolliseksi.
- Isä-lapsi-suhteen merkitys nostetaan ensimmäistä kertaa esiin.
- Perustetaan työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista suunnitteleva työryhmä, jossa ovat mukana keskeiset työmarkkinajärjestöt ja Kela. Ryhmä asetetaan tammikuussa, ja se saa lisäaikaa lokakuun loppuun. Ryhmä hakee yhteisymmärrystä kahdessa asiassa, jotka toteutuessaan lisäisivät perheiden valintamahdollisuuksia työn ja lastenhoidon kesken. Ryhmä löytää vihdoinkin yksimielisyyden siitä, että isyysloma pidennetään kolmesta viikosta neljään.

Vanhempainloma voidaan myöntää osa-aikaisena, mutta työnantajalle ei tule tähän velvollisuutta. Muutokset tulisivat voimaan aikaisintaan vuoden 2003 alussa.

- Useat osapuolet ovat tyytymättömiä työryhmän esitykseen. Sitä kommentoivat PT, STTK, Suomen Yrittäjät sekä vihreiden, Rkp:n ja keskustan kansanedustajat.

2002 (HS:12)

- Sosiaali- ja terveysministeri Maija Perho (kok) ehdottaa budjetin kehysneuvotteluihin kahden viikon pidennystä isyysvapaaseen, vaikka työryhmä ehdotti vain yhtä.
- Ongelmiksi nostetaan nuorten naisten epätasa-arvoinen asema työmarkkinoilla: pätkätyöt, työsuhteiden uusimatta jättäminen ja irtisanominen hoitovapaan aikana.
- Pitkä sunnuntai-sivujen artikkeli siitä, miksi naisia pidetään työmarkkinoilla aina vähän huonompina kuin miehet.
- Ongelmalliseksi nähdään se, että isät eivät käytä perhevapaita. Niin sosiaali- ja terveysministeriö, tutkijat kuin mielipidekirjoittajatkin kannustavat isiä pitämään enemmän perhevapaita.

2003 (HS:18)

- Helsingin Sanomat havaitsee, ettei tasa-arvo ole kelvannut tärkeimpien teemojen joukkoon näissäkään eduskuntavaaleissa (vrt. vuosi 1999).
- Hallitusohjelmaan kirjataan: "Miehiä kannustetaan perhevapaiden pitämiseen. Perhevapaista aiheutuvia työnantajakustannuksia tasataan nykyistä enemmän."
- Perhevapaakustannusten jakamiskeskustelu käynnistyy kunnolla. Kustannusten jakamista naisten ja miesten työnantajien kesken vaativat Naisasialiitto Unionin uusi puheenjohtaja, kaksi mielipidekirjoittajaa, vihreiden kansanedustaja Rosa Meriläinen ja Palvelualojen ammattiliiton (PAM) puheenjohtaja Ann Selin.
- Teollisuuden työnantajat (TT) on sitä mieltä, ettei perhevapaiden kustannuksia pidä maksattaa teollisuudella.
- Vihreiden kansanedustaja Tarja Cronberg ehdottaa, että perustetaan Ruotsin mallin mukainen rahasto, joka antaa mahdollisuuden jakaa vanhemmuuden kustannukset tasan eri työnantajien kesken.
- Vihreiden puheenjohtaja Osmo Soininvaara esittää, että äitiyden kustannukset tasattaisiin työnantajien kesken maksamalla 8000 euron korvaus työnantajalle, jonka vakituudessa työsuhteessa oleva työntekijä synnyttää lapsen. Tämä kannustaisi myös vakinaistamaan pätkätyöläisiä.
- Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa ehdotetaan, että perhevapaakustannusten jakaminen myös miesaloille saattaisi parantaa nuorten naisten asemaa työmarkkinoilla ja sitä kautta lisääntyvyyttä.
- Tuore pääministeri Anneli Jäätteenmäki lupaa palvelualoille, että perhevapaiden kustannuksia tasataan työnantajien kesken.
- Sosiaali- ja terveysministeri Sinikka Mönkäreen (sd) mukaan on poliittinen valmius kustannusten tasaisempaan jakoon, sillä poliittisesti ollaan aika yksimielisiä siitä, että perhevapaiden kustannukset pitää jakaa nykyistä tasaisemmin molempien vanhempien työnantajien kesken.
- Mönkäre huomauttaa, että perittävistä sairausvakuutusmaksuista 0,15 prosenttia kohdentuu perhevapaakorvauksiin niin, että näitä maksuja kertyy valtiolle yhteensä 80 miljoonaa euroa vuodessa, mutta näistä varoista käytetään vain 20 miljoonaa. Mönkäreen mukaan korvauskäytäntöjä on selvitettävä heti kolmikantaisesti eli yhteistyössä valtion ja työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kanssa.
- Kustannusten jakamista perustellaan myös syntyvyydellä ja työllistämisellä.
- Poliitikot alkavat ottaa aiempaa suuremman roolin perhevapaakeskustelussa.

2004 (HS:16)

- Kiista perhevapaiden kustannusten jaosta siirretään ratkaistavaksi samaan kolmikantaiseen työryhmään (Toiviaisien työryhmä), joka käsittelee sairausvakuutusmaksujen uudistamista.
- Kustannusjaosta kiistelleet PT ja TT yhdistyvät Elinkeinoelämän Keskusliitoksi (EK).
- Kansanedustaja Tarja Cronberg (vihr) tekee perhevapaista syntyvien kustannusten jakamisesta lakialoitteen. Siinä ehdotetaan uutta kattavaa kustannusten korvaamisjärjestelmää,

joka jakaisi vanhemmuudesta työnantajille aiheutuneet kustannukset tasaisesti kaikkien työnantajien kesken.

- Presidentti Tarja Halonen jakaisi työntekijöiden lapsista johtuvien poissaolojen aiheuttamia kustannuksia kaikkien työnantajien kesken. Presidentti on huolestunut siitä, että naiset joutuvat lykkäämään lapsentekoa, jotta valmistuisivat nopeasti ja pärjäisivät työelämässä.
- Kahdessa Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa mainitaan perhevapaakustannusten jakaminen. Näiden pääkirjoitusten pääaiheita ovat työllistymisen ja syntyvyyden lisääminen, ja perhevapaakustannusten jakaminen on keino jouduttaa näitä tavoitteita.
- Vanhemmuuden kustannusten jako nähdään keinona myös sukupuolen mukaisen työmarkkinoiden eriytymisen vähentämiseen ja perheiden aseman parantamiseen. Kustannusjakoa perustellaan myös tasa-arvolla ja kansantaloudella.
- Valtiovarainministeriön (VM) ja sosiaali- ja terveysministeriön (STM) kesken sovitaan, että STM voi ylittää keväällä sovitun menokehýksensä noin kuudella miljoonalla eurolla. Näin ollen tulosidonnaisiin vanhempainpäivärahoihin tulee korotus jo vuoden 2005 syksyllä.
- Työnantajille maksetaan vuoden 2005 alusta alkaen nykyistä korkeampaa vanhempainloman aikaisen vuosilomakustannuksen korvausta. Kansanedustaja Anni Sinnemäki (vihr) sanoo, että valtiovarainministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön kesken sovittu korotus ei riitä, vaan kustannukset on tasattava kokonaan.
- Erilaisia mielipiteellisiä kirjoituksia (pääkirjoitukset, vieraskynät, yleisönosastot) on huomattava osuus teksteistä, seitsemän kappaletta. Yhdessä mielipidekirjoituksessa todetaan, että osaltaan kustannusten jako tapahtuu edistämällä isien perhevapaiden käyttöä.

2005 (HS:26)

- Toimihenkilökeskusjärjestö STTK vaatii, että perhevapaista aiheutuvat kustannukset jaetaan tasaisesti kaikkien työnantajien kesken.
- Sosiaali- ja terveysministeri Mönkäre haluaa, että Kela maksaa työnantajalle täydet korvaukset äitiyslomalaisen lomapalkoista ja täyden korvauksen, mikäli työnantaja maksaa äitiysloman alussa normaalin palkan. Jos sekin korvaus saataisiin sataan prosenttiin, olisi ministerin mielestä saavutettu tasa-arvo vanhemmuuden kulujen korvaamisessa. Lisäksi Mönkäre esittää, että äitiyslomapalkkaa ruvettaisiin maksamaan niilläkin aloilla, joilla sitä ei nyt makseta, ja työnantaja saisi tästä korvausta.
- SAK tukee sosiaali- ja terveysministeri Mönkäreeseen näkemystä, että tasa-arvoon päästään vain rahoittamalla vanhemmuuden kulut yhteisvastuullisesti kaikkien työnantajien kesken.
- Tarja Cronbergin vuosi sitten tekemä lakialoite kulujen tasaamisesta ei ole edennyt eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnasta mihinkään. Syyksi sanotaan se, ettei työnantajamaksuja voida nyt korottaa. Cronberg huomauttaa, että joku työnantaja maksaa kulut tänäänkin.
- Suurin osa kansanedustajista kannattaa vanhemmuuden työnantajille aiheuttamien kulujen tasaamista. Aamulehden kyselyyn vastanneista 134 kansanedustajasta kulujen tasaamista työnantajien kesken kannattaa 101 edustajaa.
- Vihreät nuoret ja opiskelijat julistavat vappuna "lastentekolakon", jossa vaaditaan, että vanhemmuuden kustannukset jakautuisivat tasapuolisesti lapsen äidin ja isän työnantajan kesken, koska nykyisellä lainsäädännöllä lapsenteko saattaa naisen työmarkkinoilla miestä merkittävästi huonompaan asemaan.
- Kokoomus ei tue ajatusta, että vanhempainvapaista aiheutuvat kustannukset tasattaisiin kaikkien työnantajien kesken, vaan kustannukset kuuluvat koko yhteiskunnalle, eikä niitä sen vuoksi pitäisi säilyttää vain työnantajien maksettavaksi.
- Valtion sekä työntekijä- ja työnantajajärjestöjen edustajista koostunut samapalkkatyöryhmä luovuttaa yksimielisen esityksensä sosiaali- ja terveysministeri Mönkäreelle. Paljon esillä ollut perhevapaiden kustannusten tasausta työryhmä ei esitä, mutta se ehdottaa selvityshenkilön asettamista pohtimaan sekä perhevapaakustannusten kehittämistarpeita että perhevapaiden käytön tasapuolistamista.
- Sosiaali- ja terveysministeriksi Sinikka Mönkäreeseen seuraajaksi tulee Tuula Haatainen (sd). Mönkäre perintö Haataiselle on: Naisten asemaa työelämässä on parannettava maksamalla työnantajille nykyistä korkeampi korvaus perhevapaista aiheutuvista kustannuksista.
- STTK:n mielestä tämä ei riitä.
- SAK vaatii palkallista äitiyslomaa myös sellaisille aloille, joilla sitä ei vielä ole.

- Selvityshenkilö Janne Metsämäki luovuttaa esityksensä perhevapaakustannusten jakamisesta syyskuussa. Metsämäki ehdottaa erillistä vanhempainvakuutusta, josta korvattaisiin työnantajien kustannukset sekä maksettaisiin työntekijöiden vanhempainpäivärahat.
- Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) torjui selvitysmiehen esityksen tuoreeltaan. EK pitää työnantajamaksujen korottamista mahdottomana ja sanoo, että valtion pitää vastedes kantaa nykyistä suurempi vastuu perhekustannuksista.
- Toimihenkilöjärjestö STTK pitää ehdotuksia hyvinä, mutta varovaisina. Ammattiliittojen keskusjärjestön SAK:n mukaan Metsämäen peruslinja on oikea.
- Helsingin Sanomien Muut lehdet -palstalle nostetaan Karjalaisen ja Kainuun Sanomien kommentit Metsämäen ehdotuksista.
- Raportin luovuttamisen jälkeen raportin pohjalta työnsä aloittaa perhevapaakustannuksia pohtiva kolmikantatyöryhmä, jossa on mukana valtion, työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen edustajia. Tarkoituksena on etsiä mallia perhevapaista aiheutuvien kustannusten tasaamiseksi. Ministeri Haatainen antaa työryhmälle aikaa tammikuun puoliväliin. Perhevapaakustannusten tasaamisen rahoituksen on hänen mukaansa oltava jo ensi vuoden budjettineuvotteluissa.
- Eduskunta kiistelee siitä, kuuluvatko perhevapaakustannukset työnantajien vai valtion maksettaviksi.
- Elinkeinoelämän Valtuuskunnan (EVA) mielestä valtion pitää maksaa vanhempainvapaiden kustannukset.
- Tehyn mielestä perhevapaista aiheutuvat kustannukset on tasattava yhteisvastuullisesti mies- ja naisvaltaisten alojen työnantajien kesken, eivätkä perhevapaat saa veroluonteisen maksun kautta tulla palkansaajien kustannettavaksi, koska veropohjaisessa mallissa ei toteudu todellinen kustannusten taseus mies- ja naisvaltaisten alojen välillä.
- Mielipiteellisiä tekstejä on vain kolme.

2006 (HS:28)

- Perhevapaakustannuksia pohtivan työryhmän toimikauden piti loppua tammikuussa 2006, ja oli ollut tarkoitus, että silloin työryhmällä on ehdotus valmiina. Koska yksimielisyyttä ei kuitenkaan synny, työryhmä jatkaa toimintaansa epävirallisena työryhmänä.
- Maaliskuussa 2006 työryhmä saa esityksensä valmiiksi. Työryhmä hylkää Metsämäen ehdottaman mallin, jossa perhevapaakustannuksia rahoitettaisiin kaikkien työnantajien maksamalla vanhempainvakuutusmaksulla. Joitakin parannuksia työryhmän ehdotus kuitenkin lupaa: äitiysrahaa korotettaisiin 90 prosenttiin ansiotuloista 56 ensimmäisen päivän ajalta ja isälle maksettavaa vanhempainrahaa 80 prosenttiin ansiotuloista 50 ensimmäisen päivän ajalta. Aiemmin vanhempainraha on ollut 70 prosenttia molemmilla vanhemmilla, samoin äitiysraha. Perhevapaiden aikana kertyvät vuosilomat korvattaisiin työnantajalle kokonaisuudessaan. Näistä parannuksista aiheutuvat kustannukset tulisivat kaikkien työnantajien ja palkansaajien yhdessä maksettaviksi, muut kustannukset pysyisivät ennallaan. Muutosten on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2007 alussa.
- Työntekijöitä edustavat keskusjärjestöt SAK, STTK ja Akava ovat esitykseen tyytyväisiä, samoin työnantajia edustava Elinkeinoelämän keskusliitto, vaikka työnantajien vakuutusmaksut uudistuksen takia nousevatkin.
- Isän vanhempainrahan korottaminen äidin vanhempainrahaa suuremmaksi aiheuttaa närää, koska sen koetaan aiheuttavan epätasa-arvoa ja oikeuttavan sen, että miehille kuuluu maksaa kaikesta enemmän kuin naisille. Tämä on myös päähuoli puheenvuoroissa, jotka on nostettu Helsingin Sanomien painettuun lehteen verkkokeskustelusta ja useissa pää- ja mielipidekirjoituksissa.
- Esitys aiheuttaa huolta myös siitä, miten käy imetyksen, jos isät intoutuvat jäämään kotiin hoitamaan alle puolivuotiaista lasta.
- Kokoomus esittää, että laki velvoittaisi kaikki työnantajat maksamaan äitiyslomalle jääneelle työntekijälleen täyttä palkkaa ensimmäiset 72 arkipäivää. Kela korvaisi työnantajan kustannukset kokonaan. Valtio maksaisi uudistuksen Kelalle aiheuttamat lisäkulut.
- Perhevapaatyöryhmän esityksestä tulee hallituksen esitys. Hallitus sopii elokuun lopussa niin sanotun perhevapaapaketin sisällöstä.
- Vihreät ovat tyytymättömiä hallituksen esitykseen ja haluavat, että kaikki vanhemmuuden kustannukset katettaisiin korottamalla sairausvakuutusmaksua 0,3 prosenttia. Vihreiden puheenjohtaja Tarja Cronberg sanoo, että työnantajien kustannukset voidaan täysin jakaa vain

määrämällä vanhempainvapaat yhtä pitkiksi miehille ja naisille, mutta ettei se ole vielä realismia Suomessa.

- Uudistusten yhtenä päätarkoituksena on lisätä isien jäämistä kotiin lastensa kanssa.
- ”Miten vanhemmuuden kustannukset pitäisi jakaa?” kysytään Helsingin Sanomien Nimiä tänään palstalla yhtenä kysymyksenä henkilöltä, joka ei ole mitenkään osallistunut perhevapaakustannuskeskusteluun.
- Mielipiteellisiä tekstejä ilmestyy peräti 18 kappaletta, joista 15 on mielipidekirjoituksia ja 3 pääkirjoituksia. Yleisönosastolla kantaa ottavat Yrittäjänaiset, vihreät kaupunginvaltuutetut, kokoomuksen kansanedustaja, perhevapaatyöryhmän jäsenet ja jopa sosiaali- ja terveysministeri. Palstalla käydään siis varsin kovan tason poliittista keskustelua.
- Mielipidekirjoituksessa vaaditaan, että yhä useampi isä pitää saada käyttämään perhevapaita, joko vapaaehtoisesti tai korvamerkitsemällä niistä osa isille.

2007 (HS:9)

- Perhevapaalainsäädännön uudistus tulee voimaan vuoden alussa. Sekä isän että äidin vanhempainraha nostetaan ensimmäisiltä 30 arkipäivältä 75 prosenttiin, eikä siis isälle 80 prosenttiin. Äitiyspäiväraha nousee 90 prosenttiin 56 ensimmäiseltä arkipäivältä.
- Väestöliitto ehdottaa perhepoliittisessa linjauksessaan, että kummallekin vanhemmalle kiintiödään vanhempainvapaasta kaksi kuukautta ja että otetaan käyttöön vanhempainvakuutusjärjestelmä Ruotsin tapaan.
- Hallitusohjelma lupaa parantaa vanhempien mahdollisuuksia viettää aikaa nykyistä enemmän lastensa kanssa ja lisätä naisten tosiasiallista tasa-arvoa työelämässä. Tasa-arvoa lisätään korvaamalla työnantajalle työntekijän vanhemmuudesta aiheutuvat kustannukset nykyistä paremmin. Isille on luvassa kahden viikon pidennys isyyslomaan vuonna 2010. Hallitusohjelma kannustaa pienten lasten vanhempia myös tekemään lyhennettyä työviikkoa ja lupaa korottaa osittaista hoitorahaa vuonna 2010.
- Helsingin Sanomien pääkirjoituksen mukaan hallitusohjelman lupaukset vanhempainvapaiden parantamisesta ovat oikean suuntaisia, mutta kovin kevyitä tönäisyjä kohti vanhemmuuden tasa-arvoa. Aiemmin pääkirjoituksessa ei ole otettu sellaista kantaa, että tehtävät uudistukset olisivat riittämättömiä.
- Toukokuussa 2007 ilmestyy ensimmäistä kertaa laaja artikkeli, jossa on asetettu vastakkain tutkijoiden näkemyksiä siitä, kumpi saisi miehet käyttämään enemmän perhevapaita, lainsäädäntö vai asenteiden muokkaus. Tässä artikkelissa on myös perhe, jossa isäkin pitää vanhempainvapaata ja laskelma siitä, miten esimerkkiperheessä isän vanhempainvapaa vaikuttaisi perheen talouteen.
- Ruotsin ja Islannin mallia aletaan vilautella aktiivisemmin. Ruotsissa vanhempainvapaisissa on kiintiöt: 480 päivän kokonaisvapaasta 60 on varattu isälle ja 60 äidille. Siellä isät käyttävät viidenneksen kaikista palkallisista perhevapaista. Islannissa perhevapaat on jaettu kolmeen kolmen kuukauden osaan, joista yksi on äidille, yksi isälle ja yksi jaettavaksi vanhempien haluamalla tavalla.
- Etelä-Suomen Sanomat kehuu sosiaali- ja terveysministeriön kampanjaa, joka kannustaa isiä perhevapaiden käyttöön.
- Tutkimustuloksia isien perhevapaiden käytöstä alkaa ilmestyä: missä ammateissa työskentelevät isät käyttävät perhevapaita eniten ja mitkä vähiten.
- Tasa-arvokysymyksistä vastaava ministeri Stefan Wallin (r) ehdottaa, että vanhempainvapaista olisi varattava kuusi kuukautta sekä äidille että isälle ja kuusi kuukautta vielä vanhempien kesken jaettavaksi.
- EK:n mielestä Wallinin ehdottama malli johtaisi naisten työmarkkina-aseman heikentymiseen. Näkemys perustuu siihen, että on äitejä, jotka eivät käytä nykyisiääkään oikeuksia. Kun perhevapaa-aikaa tulisi entistä enemmän, äidit jäisivät entistä enemmän töistä pois.
- Vaikka artikkeleita on määrällisesti vähän, on artikkeleissa kaksi artikkelipakettia, joissa on pääartikkelin lisäksi mukana faktalaatikko, laskelmia ja esimerkkiperhe.
- Mielipiteellisiä kirjoituksia on vain kaksi.

2008 (HS:7) (30.4. mennessä)

- Ruotsin valtio tarjoaa kesästä lähtien pikkulasten vanhemmille tuntuvaan veroedun (noin 322 euroa), jos vanhemmat jakavat tasan vanhempainrahakauden.
- Työministeri Tarja Cronberg (vihr) ehdottaa perhevapaamallia, jossa molemmille vanhemmille on kiintiöity oma perhevapaa-aika, jota toinen ei voi käyttää. Islannissa malli on Cronbergin mukaan johtanut siihen, että 80 prosenttia isistä käyttää vapaansa.
- Mieli-pidekirjoituksessa ollaan sitä mieltä, että vanhempainvapaan jakoon ei pidä pakottaa.
- Ilmestyy tutkimus, jonka mukaan äidit jäävät palkkakehityksestä jälkeen lastenhoitovapaalta palattuaan verrattuna lapsettomiin naisiin.
- Seitsemästä tekstistä neljä on mielipiteellisiä tekstejä.

Perhevapaiden ja niiden kustannusten jakamisesta käydyssä keskustelussa on nähtävissä neljä toisistaan jossain määrin eroavaa vaihetta. Ensimmäisen vaiheen olen nimennyt *hiljaisiksi vaiheiksi*, ja se ajoittuu vuosiin 1994–2000. Tällöin ilmestyy hyvin vähän perhevapaiden tai niiden kustannusten jakautumista käsitteleviä artikkeleita, ja niissäkin, joissa aihe nostetaan esiin, se on sivuroolissa. Pääasiallisesti äänessä ovat vuosina 1997–2000 työmarkkinajärjestöjen edustajat, jolloin perhevapaakeskustelussa on kyse ennen kaikkea työmarkkinapolitiikasta. Näkökulma on siinä, miten paljon kustannuksia perhevapaat aiheuttavat naisvaltaisille aloille ja työpaikoille.

Toinen vaihe ajoittuu suunnilleen vuosiin 2001–2003, ja olen nimennyt sen *lämmittelyksi*. Ääneen nousevat puoluepolitiikot, jotka lausuvat mielipiteensä ja ehdotuksensa perhevapaakustannusten jakamisesta. Tälle vaiheelle on ominaista huoli nuorten naisten asemasta työmarkkinoilla. Muita perusteita perhevapaakustannusten jakamiselle ovat syntyvyys ja työllistäminen. Varsinaisesti kustannusten jakamisesta käytävä keskustelu käynnistyy vuonna 2003, jolloin hallitusohjelmaan kirjataan, että perhevapaista aiheutuvia työnantajakustannuksia tasataan nykyistä enemmän ja että miehiä kannustetaan perhevapaiden pitämiseen.

Kuuman keskustelun ja politiikoinnin vaiheeksi olen nimennyt ajanjakson 2004–2006, joka oikeastaan loppuu kesään 2006. Tässä kolmannessa vaiheessa keskustelu konkretisoituu perhevapaakustannusten jakomallin uudistamiseen: vaiheeseen ajoittuvat niin selvityshenkilön selvitys, kolmikantatyöryhmän esitys kuin lopulta perhevapaalainsäädännön uudistuskin. Ääneen nousevat työmarkkinajärjestöjen ja poliitikkojen lisäksi myös ”tavalliset ihmiset” mielipidekirjoittajina, ja myös poliitikkojen, tutkijoiden ja pääkirjoitustoimittajien innostus mielipidekirjoitusten kirjoittamiseen lisääntyy.

Merkillepantavaa on, ettei keskustelu ja lehtikirjoittelu pääty siihen, kun laki perhevapaiden uudistuksesta saadaan tehtyä. Päinvastoin, keskustelu jatkuu aktiivisena, ja kulkee eteenpäin. Syksystä 2006 alkanutta vaihetta nimitänkin *uusien avausten vaiheeksi*. Selitysten ja syiden ”syiden takana” etsiminen alkaakin vasta tässä neljännessä vaiheessa, vuonna 2007.

Silloin julkaistaan tutkimuksia, joissa tarkastellaan, minkä ammattiryhmien isät pitävät eniten ja vähiten perhevapaita; huomataan, että vanhemmuuden poissaoloista johtuvien epäsuorien kustannusten osuus on suoria kustannuksia merkittävämpi; huomataan, että isän perhevapaiden käyttämättömyyttä perustellaan taloudellisilla syillä, vaikka todellisuudessa taloudellisia vaikutuksia ei olisi edes laskettu; lasketaan isän vanhempainvapaalle jäämisen taloudelliset vaikutukset esimerkkiperheessä, ja todetaan niiden olevan pienet tai jopa plus-merkkiset. Kaikkien näiden tutkimusten ajoittuminen ja niiden tulosten julkaisu kertoo siitä, että mielenkiinto perhevapaajärjestelmää kohtaan on herännyt ja kasvanut monella areenalla. Tässä neljännessä vaiheessa ”tavalliset ihmiset” aletaan nostaa esiin esimerkkiperheinä. On mielestäni oikeastaan varsin yllättävää, että esimerkkiperheitä ei ole nostettu näissä teksteissä esiin jo aiemmin – esimerkiksi isän perhevapaalle jäämisen vaikutukset muutaman keskiverto-perheen talouteen olisi ollut oletettavaa laskea jo aiemmin.

Ajan kuluessa kohti tarkasteluajanjakson loppua keskustelussa tapahtuu selkeä diskursiivinen käänne: jakamiskeskustelun fokus muuttuu pikkuhiljaa perhevapaiden kustannusten jakamisesta perhevapaiden jakamiseen – ja laajemminkin vanhemmuuden jakamiseen. Ensimmäinen maininta vanhempainloman jakamisesta tasan äidin ja isän kesken on jo vuodelta 1997, jolloin sitä ehdottaa Palvelutyönantajat. Palvelutyönantajat ehdottaa samaa myös vuonna 2000, ja vuonna 2001 ehdotetaan, että isyydestäkin on tehtävä riski työelämässä määräämällä myös isät pitkille perhevapailla. Poliittikkatoimenpiteiden ehdotukset ovat kuitenkin koko ajan varsin maltillisia; puhutaan isyysvapaan pidentämisestä viikolla tai kahdella. Vasta varsinaisen perhevapaakustannustenjakamiskeskustelun hiljentyessä vuoden 2006 lopulla alkaa poliittinen keskustelu perhevapaiden jakamisesta, eli että ainakin osa vanhempainvapaasta olisi korvamerkitty niin, että sitä ei voi siirtää toiselle vanhemmista. Isät ja miehet nousevat mukaan keskusteluun pikkuhiljaa: aletaan puhua isien ja lasten tutustumisesta ja siitä, miksi isät eivät käytä perhevapaita. Isä–lapsi-suhteesta ja varhaisen tutustumisen merkityksestä puhutaan jo vuosituhaten taitteessa, mutta tällöin sillä perustellaan lähinnä isyysvapaan pidentämistä, ei vanhempainvapaan jakamista. Myös Helsingin Sanomien pääkirjoitusten linja ”tiukkenee” ajan myötä: aluksi perhevapaakustannusten tasaisempi jako on keino parantaa työllisyyttä ja syntyvyyttä, sitten perhevapaatyöryhmän varsin vähäiset toimenpiteet arvioidaan järkeviksi, mutta 2007 hallitusohjelman toimenpiteet vanhemmuuden tasa-arvon parantamiseksi arvioidaan ”oikean suuntaisiksi, mutta kovin kevyiksi”.

Anne Maria Hollin (2002, 12–13) mukaan sukupuolten välinen tasa-arvo ei nyky-Suomessa ole uutisoinnin arvoinen aihe, vaan tasa-arvo nähdään vanhentuneiden asioiden jauhamisena, ja sitä paitsi uudessa uljaassa Suomessa ”vallitsee jo tasa-arvo”. Perhevapaajärjestel-

mään liittyvät kysymykset nähdään kuitenkin tasa-arvoasiana, jota kannattaa uutisoida: perhevapaiden ja niiden kustannusten jakamiskeskustelua mietintöineen, työryhmineen ja selviytyshenkilöineen uutisoidaan aktiivisesti, ja keskusteluun otetaan myös kantaa monissa pääkirjoituksissa ja mielipidekirjoituksissa. Esimerkiksi maaliskuussa 2006 perhevapaiden kustannusten jakamista käsitteleviä artikkeleita ilmestyy Helsingin Sanomissa peräti seitsemän. Lisäksi tämä tasa-arvokeskuskelu popularisoidaan samoihin aikoihin näyttävästi Nyt-liitteen monisivuisessa artikkelissa, jossa etsitään ratkaisua siihen, miksi perhevapaakustannuksia ei saada jaettua, vaikka kaikki ovat yhtä mieltä niiden jakamisesta (ks. lainaus luvun 1 alusta). Perhevapaakustannusten oikeasta jakomallista ryhdytään kyselemään jopa ”maksalaatikko rusinoilla vai ilman” -tyylisten kysymysten joukossa ”Nimiä tänään” -palstalla.

On myös sanottu, että sukupuolten välistä tasa-arvoa ei enää pidetä itseisarvoisena asiana, vaan tasa-arvoa pitää edistää sillä perusteella, että se lisää tuottavuutta ja kilpailukykyä (Holli & Kantola 2007). Perhevapaakeskuskelukin on aluksi tämän suuntainen, kun pääasiallisena perusteena perhevapaiden ja niiden kustannusten jakamiseen on syntyvyys ja työllisyys. Näiden syiden käyttö perusteluna perhevapaakustannusten jakamiselle kuitenkin vähenee keskustelun edetessä, ja väitän, että keskustelu siirtyy koko ajan enemmän aidon tasa-arvokeskuskelun suuntaan. Samalla keskustelussa päästään myös uudelle tasolle, kun ryhdytään pohtimaan, että mikä oikeastaan on tasa-arvoa: Riittääkö se, että isillä on mahdollisuus – vaikkakin harvoin aktualisoituva – perhevapaiden käyttöön? Lisäisikö vai vähentäisikö tasa-arvoa se, jos osa vanhempainvapaasta kiintiöitäisiin isille?

3.3. Perhevapaakeskuskelun diskurssit

Perhevapaiden ja niiden kustannusten jakamisesta puhuttaessa voidaan itse asiassa tarkoittaa montaa eri asiaa. Tässä kappaleessa erittelen niitä erilaisia tapoja, joilla jakaminen voidaan ymmärtää; kenen asiaksi lapsi nähdään, kenen ongelmaksi vanhemmuudesta aiheutuvat kustannukset nähdään ja kenen asemaa pitäisi parantaa. Olen erotellut aineistosta kuusi päädiskurssia, joissa hahmotetaan produktion, reproduktion, sukupuolittuneiden yksilöiden ja yhteiskunnan suhdetta eri tavoin. Nämä diskurssit määrittelevät pitkälti ne aiheet, puhutavat ja reunaehdot, joilla perhevapaista puhutaan.

Äidin lapset -diskurssissa äiti on lapsen ensisijainen hoivaaja, ja lapset ovat ennen kaikkea äidin asia. Puhutaan äitiyslomista ja äitiyden kustannuksista, tai vaihtoehtoisesti ei puhuta kustannuksista lainkaan, vaan puhutaan sen sijaan äitiyden suuresta onnesta tai äidin ko-

tonaolon merkityksestä lasten hyvinvoinnin kannalta. Lasten hankinta on naisen päätös, ja nuorten naisten heikko työmarkkina-asema ja pitkät opiskeluaajat ovat ongelmallisia nimenomaan sen takia, että he eivät siksi halua hankkia lapsia:

”Presidentti on huolestunut siitä, että naiset joutuvat lykkäämään lapsentekoa, jotta valmistuisivat nopeasti ja pärjäisivät työelämässä.” (HS 10.3.2004)

Vaikka suomalaisessakin keskustelussa monet näkevät lastenhankinnan ja -hoivan ensisijaisesti äitien asiaksi, äitiydestä aiheutuvien suorien kustannusten ei nähdä kuuluvan äitien maksettaviksi, toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja monissa Euroopan maissa, joissa yhteiskunta ei korvaa äideille perhevapaista aiheutuvia tulonmenetyksiä. Janet C. Gornick ja Marcia K. Meyers (2003, 7–8) nimittävät tätä vapaamatkustajuudeksi: koko yhteiskunta hyöttyy lapsista, mutta kustannukset jäävät äitien harteille. Yhteiskunta ei siis palkitse äitien käyttämää aikaa ja energiaa, tekemää työtä ja ansiotulojen menetyksiä.

Suomalaisessa keskustelussa muistutetaan siitä, kuinka hyvin asiat Suomessa ovat:

”Suomalaisilla on muiden pohjoismaalaisten tavoin suhteellisen paljon tukimuotoja perheen ja työn yhteensovittamiseen: julkinen päivähoito, tuetut perhevapaat ja kouluruokailu. Muualla Euroopassa naisen on usein valittava joko työ tai perhe.” (HS 3.2.2003)

Suomessa äidin lapset -diskurssi on kokonaan hyvinvointivaltiollinen: valtion on tuettava lasta hoivaavaa äitiä, eli pelkästään äidin kustannettaviksi taloudellisessa mielessä lapset eivät jää. Vaikka vallitseva tulkinta on se, että äiti on pienen lapsen ensisijainen hoitaja, perheellä on myös isä, joka tekee pitkää työpäivää elättääkseen perheensä. Isän tutustumista lapseen pidetään myös tärkeänä, mutta tässä diskurssissa siihen riittää isäkuukausi. Tämä diskurssi edustaa siis sellaista versiota kotiäitisopimuksesta, jossa kotiäitiys kestää vain muutamia vuosia, ja isän lisäksi äidin ja lasten taloudellisesta toimeentulosta huolehtii myös valtio. Kustannukset, jotka äiti kantaa, ovatkin ennen kaikkea omaan työuraan kohdistuvia: määräaikaista työsuhdetta, esteitä uralla etenemiseen ja jäämistä jälkeen palkkakehityksestä. Äidin lapset -diskurssissa äiti on se, joka kantaa lapsesta ensisijaisen vastuun, isän ja sosiaaliturvajärjestelmän tukemana.

Sen sijaan *perheen lapset* -diskurssissa lapset ovat perheen asia, eikä äitiä ja isää tulisikaan tarkastella perhekokonaisuudesta erillään. Tässä diskurssissa äiti ja isä sopivat yhdessä parhaaksi katsomallaan tavalla, kuka hoitaa lapset: äiti, isä vai päiväkotit. Vanhemmat saavat jakaa vanhempainvapaan niin kuin itse haluavat, eikä valtion kuulu puuttua tähän korvamerkitsemällä kuukausia isille tai maksamalla isille isompaa korvausta. Puhutaan perheverosta ja perheen yhteenlasketuista ansioista:

”Lapsihan on molempien vanhempien, ja siten tuet tulisi laskea kotona olevalle vanhemmalle molempien palkan mukaan jo ihan tasa-arvon näkökulmastakin.” (HS mielipide 21.3.2006)

"Lapsiperheiden etujärjestön mielestä ihmisten pitäisi itse saada päättää, milloin ja miten perhevaapaansa pitävät." (HS 27.12.2002)

Tämä diskurssi pitää sisällään kaksi suuntausta. Hyvinvointivaltiollisessa suuntauksessa keskeistä on tukijärjestelmän kehittäminen perhettä parhaiten hyödyttäväksi. Perheen lapset -diskurssin sisään mahtuu kuitenkin myös hyvinvointivaltiota purkava suuntaus:

"Niille sinkuille pitäisi saada veronalennus, jotka eivät lapsia hanki." (HS mielipide, keskustelua verkossa 21.3.2006)

"Miksi yhteiskunnan pitäisi elättää kenenkään lapsia? Se on vanhempien tehtävä. Työikäinen maahanmuuttaja on yhteiskunnalle paljon halvempi sijoitus kuin vastasyntynyt nykyisellä tukitasolla." (HS mielipide, keskustelua verkossa 21.3.2006)

Tasapuolisesti molempien vanhempien lapset -diskurssi eroaa edellisistä siinä, että siinä lastenhoito samoin kuin elannon ansaitseminenkin nähdään molempien vanhempien oikeudeksi ja velvollisuudeksi. Molempien vanhempien tasapuolinen osallistuminen lastenhoitoon nähdään niin arvokkaaksi tavoitteeksi, että sen nimissä perhevapaat voidaan kiintiöidä, vaikka monet perheet kokisivat tällaisen pakkojaon huononnukseksi vallitsevaan tilanteeseen verrattuna.

"(Tasa-arvokysymyksistä vastaava ministeri Stefan¹¹) Wallin ehdotti pohjoismaiden tasa-arvoministerien kokouksessa Vantaalla, että vanhempainvapaista olisi varattava kuusi kuukautta sekä äidille että isälle ja kuusi kuukautta vielä vanhempien kesken jaettavaksi." (HS 16.10.2007)

"Työnantajapuolella valitetaan, että perhevapaakustannukset kasautuvat yhä naisvaltaisille aloille. Miten korjata ongelma? Pidennetään edelleen isyyslomaa ja määrätään pitkä loma pakolliseksi. Tehdään isyydestäkin 'riski'." (Aamulehti, HS muut lehdet 29.6.2001)

Lapset ja äidin työnantaja -diskurssi tulee lähelle äidin lapset -diskurssia, mutta sillä erotuksella, että siinä keskustellaan nimenomaan äitiydestä aiheutuvista kustannuksista, jotka kohdistuvat äitien työnantajille ja naisvaltaisille aloille yleisemminkin. Puhuttaessa äitiyden kustannuksista saatetaan puhua kummassa tahansa näistä diskursseista tai sitten sekoitella näitä kahta keskenään. Näitä diskursseja yhdistää se, että kumpikaan ei kyseenalaista äitihoivan ensisijaisuutta, vaan pyrkii ainoastaan tasaamaan äitiydestä aiheutuvat kustannukset.

"Perhevapaista aiheutuvat kustannukset on tasattava yhteisvastuullisesti mies- ja naisvaltaisten alojen työnantajien kesken', vaatii STTK:laisen koulutettujen hoitajien Tehyn puheenjohtaja Jaana Laitinen-Pesola (kok)." (HS 18.11.2005)

Valtaosassa perhevapaa-aineistostani on vallalla tämä diskurssi. Tästä diskurssista on kyse yleensä silloin, kun puhutaan äitiyden kustannuksista ja nais- ja miesvaltaisista aloista. Yleensä tässä diskurssissa peräänkuulutetaan nimenomaan kustannusten jakamista nais- ja miesvaltaisten alojen tai työpaikkojen kesken, mutta soraääniäkin kuuluu kustannusten lisäjakoja vastaan:

"Käsi pois teollisuuden taskusta, koska teollisuus ei ole näitä palvelualojen palkallisia äitiyslomia ollut sopimassakaan', sanoo (TT:n laki- ja sosiaalijohtaja Lasse) Laatuinen." (HS 16.6.2000)

¹¹ Suluissa olevat lisätiedot M.N.

Näitä soraääniä kuuluu hyvin vähän; lähinnä silloin kun miesvaltaisten alojen edustajilta erikseen pyydetään kommentteja erilaisiin ehdotuksiin perhevapaakustannusten tasaamisesta. Muutenhan perhevapakustannusten uudelleenjakoa vastustavien tahojen ei juuri tarvitse keskusteluun osallistua, koska heille vallitseva tilanne sopii hyvin.

Lapset ja äidin työnantaja -diskurssissa on vallalla tavallaan uusi versio mallista, jossa mies tuo leivän ja nainen hoitaa kodin: miehen työnantaja ja miesvaltaiset alat maksavat (tuovat leivän) naisen työnantajalle ja naisvaltaisille aloille, jotka vastapalvelukseksi antavat työvoimaansa väestön uusintamiseen.

Lapset ja hyötyvä valtio -diskurssissa korostetaan sitä, että koko valtio tai yhteiskunta hyötyy lapsista, ja siksi valtion pitäisi ottaa suurempi rooli perhevapaakustannusten tasaamisessa. Siinä missä edellinen diskurssi on hyvin työelämäkeskeinen, tätä diskurssia käyttävät miesvaltaiset työmarkkinajärjestöt ja poliittinen oikeisto nimenomaan vähentämään työmarkkinoiden ja lapsista aiheutuvien kustannusten välistä yhteyttä. Myös Yrittäjänäisten keskusliitto puhuu tässä diskurssissa.

"Vanhemmuuden kustannukset kuuluvat ehdottomasti kaikille, ei pelkästään naisten tai miesten työnantajille vaan myös valtiolle. Uuden sukupolven merkitys kansantaloudelle on kiistaton. Miksi siitä ei myös yhteisesti maksettaisi?" (Yrittäjänäisten keskusliitto, HS mielipide 19.2.2006)

"Miksi yleensäkin työnantajien tulisi vastata vanhemmuuden kustannuksista? Vanhemmuus yleensä ainakaan ei ole työpaikalla sattuneesta tapahtumasta johtuva seikka." (Ben Zyskowitz, HS 22.9.2005)

"Työnantajakeskusjärjestö pitää työnantajamaksujen korottamista mahdottomana. Järjestön mielestä valtion pitää vastedes kantaa nykyistä suurempi vastuu perhekustannuksista." (HS 21.9.2005)

Tämä diskurssi otetaan käyttöön silloin, kun halutaan estää lisämaksujen kohdentuminen omaan "putiikkiin". Samalla pyritään yleensä häivyttämään se, että joku maksaa vanhemmuuden kustannukset nytkin. Tyypillistä tälle diskurssille onkin puhua *lisäkustannuksista* silloin, kun kyse on kustannusten jakamisesta uudelleen.

"Kustannusten tasaamista puolestaan vastustetaan sillä, että se aiheuttaisi rajun kustannusten kasvun työnantajille." (HS 17.4.2005)

"Sopu puuttuu siitä, millä mallilla kustannuksia tasataan ja kuka sen rahoittaa.

'Ongelmana on lisäkustannusten rahoittaminen', (perhevapaa)työryhmän puheenjohtaja Matti Toivainen sosiaali- ja terveysministeriöstä sanoo.

Syyskuun lopussa selvitysmies Janne Metsämäki ehdotti, että perhevapaasta saatava päiväraha olisi 80 prosenttia palkasta. – – Metsämäen ehdotuksen toteuttaminen kasvattaisi kustannuksia 178 miljoonaa euroa vuodessa." (HS 17.1.2006)

Merkillepantavaa on se, että *Lapset ja äidin työnantaja* -diskurssia sekä *Lapset ja hyötyvä valtio* -diskurssia käytetään myös sekaisin:

”Yhteiskunta ei toimi eivätkä talouden pyörät pyöri ilman uusia kansalaisia. Työelämän tasa-arvon ja yleisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta on perusteltua parantaa uuden sukupolven syntymästä aiheutuvien työnantajakustannusten tasausta.” (HS vieraskynä 5.1.2004)

Rajanveto työnantajien, valtion ja yhteiskunnan välille on siis hatara, mikä on omiaan lisäämään keskustelun sekavuutta. Monissa teksteissä ei käy edes ilmi, mitä jakamisella tarkoitetaan. Tällöin on helppo niin vaatia kuin vastustaakin, mutta kukaan ei varsinaisesti halua ottaa vastuuta kustannusten maksamisesta.

Työ- ja perhe-elämän rajanvedon diskurssissa yhdistetään ja asetetaan vastakkain työ- ja perhe-elämä. Usein on puhe työn ja perheen yhteensovittamisesta ja sen ongelmista. Perhevapaaudistusehdotuksia käsitellään siltä kantilta, miten ne hyödyttävät tai haittaavat perheitä ja elinkeinoelämää.

”Tosiasiassa perheille suunnattava tuki ja sen vaikutusten tasaaminen työnantajille ovat kaksi eri asiaa. – –

Näin: perheet lähtevät tavoittelemaan tarjottua isälisää. Kauniiden markkinapuheiden vuoksi se vaikuttaa todellista paremmalta. Isä siirtyy vanhempainrahakaudella lapsen hoitajaksi ja äiti saadaan irrotettua tuolloin 3–8 kuukauden ikäisestä lapsesta. **Kun äiti on kerran irrotautunut vauvastaan, hän ei palaa parin kuukauden kuluttua kotiin – ja se tuskin sopisi työnantajallekaan.** – –

Jos isä on valinnut lastenhoitojaksonsa äitiä niukasti paremman tuen vuoksi, hän ei varmasti pysty jatkamaan lastenhoitoa kotihoidontuen varassa. Niinpä molemmat vanhemmat palaavat työelämään ja lapsi siirtyy päivähoitoon noin 10 kuukauden iässä.

Näin perheitä on ohjattu valitsemaan näennäisesti itse, mutta **todellisuudessa elinkeinoelämän käskyttämänä ja lainsäädännön ohjailemana**. Perhevapaiden vaikutukset työmarkkinoilla tulevat tasaantumaan **koska äidit eivät enää käytä pitkiä perhevapaita – eivätkä liioin isät.**” (HS mielipide 23.9.2006)

”Uudistus ei paranna isien kuin äitienkään taloudellisia mahdollisuuksia jäädä hoitamaan lastaan kotiin pidemmäksi aikaa. **Lasten etu on taas unohtettu työmarkkinoiden taakse**”, suomii (isäkuukausiuudistusta) Lapsiperheiden etujärjestön puheenjohtaja Anna-Maria Pokela.” (HS 27.12.2002)

”Järjestelmä on niin tapissa, että ei sen yli voi missään nimessä mennä, varsinkin kun ottaa huomioon, millainen työvoimapula meillä alkaa jo olla päällä”, hän (EK:n asiantuntija Mika Rantahalvari) sanoo.” (HS 16.10.2007)

Tässä diskurssissa perhe- ja elinkeinoelämän intressit asetetaan usein täysin vastakkain, mutta ne voidaan myös sovittaa yhteen nostamalla perhe esiin voimavarana ja hyötynä työelämässä:

”(Helsingin yliopiston) Ylioppilaskunta muistuttaa, etteivät kaikki nuoret naiset perusta perhettä ja toisaalta myös vanhemmuus pitäisi nähdä riskin sijaan myönteisenä voimavarana.” (HS 26.7.2002)

4. Sukupuoli tasa-arvokeskustelussa

4.1. Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli

Tässä työssä ymmärrän sukupuolen sosiaalisesti konstruktiksi, joten tutkin sitä, miten sukupuolta tuotetaan perhevapaakustannusten jakamista koskevassa lehtikirjoittelussa. Näin ollen ymmärrän myös äitiyden ja isyyden sosiaalisesti tuotetuiksi käytännöiksi, jotka voivat muuttua (vrt. Lammi-Taskula 2007, 30–31).

Jaon biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen eli sex/gender-jaon esitteli ensimmäisenä amerikkalainen antropologi Gayle Rubin vuonna 1975. Tällä jaolla hän halusi osoittaa naisia sortavien rakenteiden kulttuurisen luonteen ja erottaa sen naisten ja miesten erilaisesta kyvystä lisääntymiseen. Rubin määritteli *gender*-termin biologisten sukupuolten (*sexes*) pakotetuksi jaoksi – tuotokseksi, jossa biologinen seksuaalisuus on järjestetty sosiaalisesti. 1990-luvulta eteenpäin monet feministit ovat kuitenkin kyseenalaistaneet jaon biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen muun muassa siksi, että biologinen rajataan siinä diskursiivisen ulkopuolelle, jolloin biologinen ymmärretään historiattomaksi ja muuttumattomaksi. Rubinin tekemä jako on kuitenkin ollut tärkeä osa feminististä ajattelua, sillä se palvelee käytännöllistä tarkoitusta asettamalla vastakkain joukon biologisia ja kulttuurisia faktoja. (Liljeström 1996, 113–120.)

Suomen kieli ei tee eroa sexin ja genderin välille, vaan käytämme yleensä vain termiä *sukupuoli*. Puhuttaessa esimerkiksi sukupuolijärjestelmästä, sukupuolisopimuksesta tai sukupuolirooleista puhutaan nimenomaan genderistä (gender system, gender contract, gender roles) eli kyse on sukupuolen sosiaalisesta järjestäytymisestä.

Saamastaan kritiikistä huolimatta biologisen ja sosiaalisen sukupuolen erottaminen tekee näkyväksi sen, että fyysisistä eroista – ennen kaikkea naisen kyvystä synnyttää – on johdettu naisten ja miesten erilaiset yhteiskunnalliset roolit ja asemat. Synnyttämiskyvyn takia naisen tehtäväksi on johdettu hoiva ja alueeksi koti, miehen tehtäväksi puolestaan on määritetty kodin ulkopuolella tehtävä palkkatyö (Palin 1996, 228). Naisten palkkatyön yleistyttyäkin reproduktiosta johdetaan naisten ja miesten erilaiset työtehtävät, ja etenkin pohjoismaissa äitiys ymmärretään myös yhteiskunnallisena. Yhteiskunnallinen äitiys tarkoittaa sitä, että naiset hoivaavat paitsi kotona myös työelämässä ja muussa julkisessa toiminnassaan. Nancy Chodorow'n mukaan yhteiskunnallisen äitiyden perusteisiin liittyy kuitenkin selkeä ajatusvirhe. Vaikka raskauden ja imettämisen voidaankin ajatella sujuvan naiselta miestä luontevammin, siitä ei ole johdettavissa, että naisten on hoidettava lapsia imetyksensä jälkeenkin tai että juuri

naisten tulee suorittaa yhteiskunnan hoivatyöt. Koska jakamaton äitiys syrjii naista modernissa yhteiskunnassa ja koska äitiys tuotetaan sosiaalisesti, Chodorow oli jo 1970-luvulla sitä mieltä, että isien tulisi jakaa vanhemmuus äitien kanssa. (Chodorow 1978, 28–30; Palin 1996, 228–229.)

Sukupuoli on monitasoinen käsite, sillä sukupuoli järjestyy samanaikaisesti yhteiskunnan rakenteissa, kulttuurisissa merkityksissä, henkilökohtaisissa identiteeteissä, vuorovaikutuksissa ja ruumiissa. Tätä kuvaamaan on käytetty käsitettä *sukupuolijärjestelmä*. Järjestelmän ideassa on keskeistä se, että kyseessä on joukko samanaikaisesti tapahtuvia prosesseja, eli järjestelmä ei ole kiinteä ja muuttumaton muodostelma. (Rantalaiho, Heiskanen, Korvajärvi & Vehviläinen 1997, 6.) Sukupuolijärjestelmä järjestäytyy kahdella pääperiaatteella, jotka ovat ero ja hierarkia. Erolla viitataan ajattelun dikotomisuuteen, eli siihen, että yksilöt luokitellaan miehiksi ja naisiksi ja asiat maskuliiniseksi ja feminiiniseksi. Nais- ja mieskategorioiden välistä eroa painotetaan, mutta kategorian sisäisiin erilaisuuksiin kiinnitetään vähemmän huomiota. Hierarkialla puolestaan tarkoitetaan sitä, että yksilö, joka on kategorisoitu mieheksi ja asia, joka luokitellaan maskuliiniseksi arvotetaan korkeammalle kuin nainen ja feminiininen. (Ks. esim. Lammi-Taskula 2007, 32.) *Sukupuolisopimus*-käsite vie hieman pidemmälle. Pohjoismaiset naistutkijat ruotsalaisen Yvonne Hirdmanin johdolla käyttävät sukupuolisopimuksen käsitettä kuvaamaan niitä sääntöjä, velvollisuuksia ja oikeuksia, jotka määrittävät sukupuolten keskinäisiä suhteita, sukupolvien välisiä suhteita ja loppujen lopuksi tuotannon ja uusintamisen alueen suhteita. (Rantalaiho 1994, 13–14.)

4.2. Sukupuolten välinen työnjako

Tässä kappaleessa esittelen sukupuolten välisen työnjaon sosiologista perustaa ja siirryn sitten tarkastelemaan niitä konkreettisia keinoja, joilla sukupuolten välistä työnjakoa työelämässä ja perheessä perhevapaakeskustelussa tuotetaan.

4.2.1. Sukupuolten välisen työnjaon historiaa

Jo Émile Durkheim (1990/1893, 63–67) kiinnitti huomiota siihen, että mitä kauemmaksi menneisyyteen palataan, sitä vähemmän sukupuolten välistä työnjakoa on havaittavissa. Durkheim toteaa myös, että eräs 1800-luvun naisten erityisominaisuus, lempeys, ei näytä alun perin olleen naiselle tyypillinen, sillä monien villikansojen keskuudessa naiset osallistuivat aktiivisesti sodankäyntiin.

Sukupuolten välinen työnjako on ennen kaikkea modernin teollisuusyhteiskunnan ilmiö. Esi-teollisissa yhteiskunnissa tuotanto ja kotitalous eivät useinkaan olleet toisistaan erillisiä, vaan koko perhe otti osaa niin maataloustöihin kuin käsitöiden valmistukseenkin. (Ks. esim. Giddens 1993, 174.) Teollistumisen alkaessa Englannissa 1700-luvulla teollisuusväestö rekrytoitiin maaseudun tilattomasta väestöstä, joka oli tottunut siihen, että koko perhe viettää päivänsä työssä lapsia myöten. Teollisuustyössä pelkkä miehen palkka ei riittänyt, eikä päivähoitoa ollut, joten lapsityövoiman käyttö toimi myös eräänlaisena lastenhoitojärjestelmänä. Kun teollisuuden palkat kohosivat ja lapsityövoiman käyttö kiellettiin, naiset jäivät kotirouviksi heti, kun se oli taloudellisesti suinkin vain mahdollista. (Alasuutari 2001, 112–113). Pertti Alasuutarin mukaan kyse ei ollut siitä, että vanha patriarkaalinen järjestys olisi palautettu heti sen tultua taloudellisesti mahdolliseksi, vaan naistyövoiman käyttö teollisuudessa oli tarjonnut naisille huonoimman osan sekä kodissa että teollisuudessa. Naiset olivat menettäneet kotituotantoon liittyvän suuremman henkilökohtaisen vapauden, mutta eivät olleet vapautuneet roolistaan äitinä ja kodinhoitajana. Arkielämän uusi järjestys vakiinnutti uuden sfäärijaon sekä siihen liittyvän kollektiivisen mielikuvituksen: julkisesta alueesta tuli miesten, kodin alueesta naisten maailma. (Emt. 112–113.)

Adam Smith erotteli 1700-luvun taloustieteessä tuotannon ja reproduktion toisistaan jyrkästi. Naiset määrittyivät epäitsekkäiksi moraalin kantajiksi, jotka eivät sijoitu talouden alueelle. (Kinnunen 2001, 16.) Karl Marxin (1974/1867, 358) mukaan naisten ja lasten osallistuminen palkkatyöhön vähentää miehen työvoiman arvoa; jos palkkatyöhön osallistuu vain mies, hänen työvoimansa arvon määrittää työläisperheen ylläpitoon tarvittava työaika. Heittäessään työläisperheen kaikki jäsenet työmarkkinoille kapitalistinen koneisto jakaa miehen työvoiman arvon hänen koko perheensä kesken. Marxin analyysiin sisältyy Merja Kinnusen (2001, 17) mukaan tietynlainen perhepalkkamallin ajatus, mutta se perustellaan kapitalististen riistosuhteiden kautta eikä ideologisilla tekijöillä. Marx ei määritellyt naisia sen enempää palkkatyöhön kuin kotiinkaan, eikä hän liittänyt naisiin epäitsekkyyden hyveitä.

Suomessa tilanne on ollut jossain määrin toisenlainen kuin aiemmin teollistuneissa maissa. Suomalainen työväestö kyllä sovelsi Marxin ajatuksia perhepalkkamallista niin, että 1800-luvun kuluessa syntyi ihanne perhepalkasta suomalaisen työläisperheen toimeentulomallina. Perhepalkka tarkoitti perheen pääasialliselle elättäjälle maksettavaa palkkaa, jonka turvin hän pystyisi elättämään huollettavanaan olevan perheen. Vaikka ihanne on näennäisen sukupuolineutraali, se perustuu Pirjo Markkolan (1994, 156) mukaan ajatukseen aviomiehestä perheen varsinaisena elättäjänä ja vaimosta kodin ja perheen hoitajana. Tämän ihanteen mukaisesti esimerkiksi Tampereen pellavatehtaan ammattiosaston kokouksessa vuonna

1910 vaadittiin vaimoja pois työelämästä. Perusteena oli, että naisten ansiotyö oli työläisperhettä vahingoittavaa, sillä naisten vakinaisen työn katsottiin alentavan miesten palkkoja ja aiheuttavan miehille työttömyyttä. Naisten työssäkäyntiä pidettiin muutenkin haitallisena: perheenäidit kun eivät työkiireiltään ehtineet huolehtimaan kotiensa viihtyisyydestä ja lapsistaan. Suomessa työväenliike kuitenkin samanaikaisesti ajoi naisten ja miesten samapalkkaisuutta (samasta työstä sama palkka työntekijän sukupuolesta riippumatta), eikä vaimojen kotiuttaminen ansiotyöstä ollut yhtä aktiivista kuin esimerkiksi Englannissa ja Yhdysvalloissa. Suomalaiset työläisnaiset halusivat sitoa koteihinsa myös porvaristo, jonka hahmottamassa yhteiskuntajärjestyksessä naisten kotonaolo oli välttämätöntä kansakunnan olemassaolon turvaamiseksi ja yhteiskunnallisten levottomuuksien ehkäisemiseksi. (Emt. 162–165, 181).

Perhepalkkamalli ja kotiäiti-instituutio ei kuitenkaan saavuttanut Suomessa jalansijaa niin kuin muualla Euroopassa. Suomen elinkeinorakenne muuttui 1950–60-luvulla eli verraten myöhään nopeasti agraariyhteiskunnasta moderniksi kaupungistuneeksi teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi siten, että muualla Euroopassa koettu pitkä teollisen yhteiskunnan vaihe jäi Suomessa väliin. Lisäksi naisten työssäkäynnille oli kova taloudellinen tarve toisen maailmansodan jälkeen, eikä kotiäiti-ideologia päässyt juurtumaan instituutioksi, vaan valtaosa suomalaisnaisista on aina käynyt töissä. Vain 1950-luvulla oli lyhyt kausi, jolloin toimihenkilö- ja työntekijäammateissa toimivien ”perheen päämiesten” vaimoista vain reilu kolmasosa kävi työssä kodin ulkopuolella. (Rantalaiho 1994, 20–21; Vuori 2001, 29.)

4.2.2. Vanhempina: ikaikainen äiti ja perheenelättäjäsä

Tässä ja seuraavassa alaluvussa tutkin niitä konkreettisia keinoja, joilla käsityksiä ja merkityksiä sukupuolten paikoista ja sukupuolten välistä työnjakoa tuotetaan. Tutkin sitä, millaisiin rooleihin ja asemiin naiset ja miehet asetetaan koko perhevapaita ja niiden kustannuksia koskevassa keskustelussa: millaisia kategorioita naisille ja miehille vanhempina ja työntekijöinä teksteissä tuotetaan. Kategorisointi merkitsee jossain mielessä sukupuolten välisten suhteiden jähmettämistä ja hallitsemista, sillä diskursiivinen kategoria merkitsee nimeämistä ja luokittelua, sisäänottamista ja poissulkemista (Nätkin 1997, 149). Diskursiivisen kategorian synty voi kuitenkin merkitä myös itsetietoisuuden kasvua sen kohteena oleville, ja antaa näin aineksia vastadiskurssin muodostumiselle (Pulkinen 1993, 298–313).

Stereotyyppit ovat ihmismielen oikopolku, eivätkä ne ole aina välttämättä negatiivisia. Kyse on siitä, kuka stereotyyppijä kontrolloi ja määrittelee ja mitä tarkoituksena varten. (Dyer 2002, 45–55.) Esimerkiksi naisen määrittäminen hoivaavaksi äidiksi, jolle lapsi tulee aina etusijalla,

ei ole mitenkään negatiivinen. Silti tällä stereotypialla on negatiivisia vaikutuksia naisten aseman kannalta.

Naisista puhuttaessa puhutaan heidän halustaan ja toiveistaan saada lapsia, mutta yhdessäkään aineistoni tekstissä ei puhuta miesten halusta saada lapsia, ei yleisellä tasolla eikä yksittäisen miehen tasolla. Muutama artikkeli tuo esiin miehen haluttomuuden lasten saantiin, mutta yleensä miehen lastensaantihalua tai -haluttomuus on täysin vaiettu.

"Todellisuudessa moni kolmikymppinen mies juuri taloudellisen itsenäisyyden saavuttaneena ei ole valmis ottamaan elättäjän ja isän roolia vastaan. Ehkä enemmänkin nykyajan miehillä kuin naisilla on vaikeuksia luopua 'vapaudestaan' ja sitoutua vanhemmuuteen.

Useissa parisuhteissa kolmikymppiset **naiset saavatkin vuosikausia painostaa miehiään** perheen perustamiseen." (HS mielipide 3.6.2003)¹²

"Naiset synnyttävät yhä myöhemmin ja synnyttävät vähemmän lapsia kuin myös he itse pitävät toivottavana.

Vaikka väestöpolitiikan näkökulmasta lähes kaikki toimet syntyvyyden edistämiseksi ovat melko vähätehoisia, on monia muitakin syitä **helpottaa lapsia haluavan naisen tiellä olevia vaikeuksia.**" (HS pääkirjoitus 18.6.2004)

Koska äiti on se, joka haluaa lapsia, äiti ei välttämättä *halua* tai *raaski antaa* osaa vanhempainvapaasta tai muustakaan kasvatusvastuusta isälle:

"**Kotona äidin on oltava halukas antamaan** ikaikaisesta äitiroolista jotain toiselle vanhemmalle, miehelle." (Etelä-Suomen Sanomat, HS muut lehdet 24.5.2007)

"**Vaikka Jaana Sorvali haluaa miehensä osallistuvan** tasavertaisena lapsen hoitoon, **hän ei välttämättä raaski** lähteä töihin vauvan luota ennen tämän ensimmäistä syntymäpäivää.

Sorvalien mukaan niin on käynyt tuttavaperheissäkin.

'Hyvän äidin myytti vaikuttaa. Yleinen asenne on vähän sellainen, että nainen on huono äiti, jos hän **jättää lapsen** ja **pakottaa** miehen kotiin', Jaana Sorvali sanoo." (HS 11.5.2007)

Anders Chronholmin (2004, 228) tutkimuksen mukaan puolison positiivinen asenne on tärkeä tekijä isien päätöksessä jäädä vanhempainvapaalle. Myös tutkimissani teksteissä lähtökohteisena oletuksena on se, että on äidin päätettävissä, antaako hän osan perhevapaasta isän käytettäväksi, vaikka lainsäädännöllisestikin valtaosa vanhempainvapaasta on kumman tahansa vanhemman käytettävissä heidän yhteisellä päätöksellään. Toisaalta tämä ilmeisesti sopii myös perhevapaateksteissä rakentuville isille, joita pitää *houkutella* perhevapaiden käyttöön.

"Selvitysmies Janne Metsämäki **houkuttelisi** isiä pitämään perhevapaita sillä, että vapaalta maksettava päiväraha nostettaisiin 80 prosenttiin palkasta. – – Nyt kulut rasittavat enemmän naisvaltaisia aloja, **koska isät eivät ole kiinnostuneet jäämään pitkille perhevapaille.** Kyselyjen mukaan **suurin syy tähän on päivärahan pienuus.**" (HS 21.9.2005)

Houkutella-verbiä käytetään isistä ja vanhempainvapaista puhuttaessa usein. Naisia sen sijaan ei vanhempainvapaalle tarvitse houkutella sen jälkeen, kun nainen on saatu houkutel-

¹² Korostukset M.N.

tua lastentekoon. Sen jälkeen naisia tarvitsee houkutella korkeintaan antamaan roolia lapsenkasvatuksessa myös isälle.

Vanhempainvapaalle miestä houkutellaan ennen kaikkea taloudellisilla argumenteilla. Mies nähdään perhevapaakeskustelussa rationaalisena, taloudellisesti laskelmoivana otuksena, jolle on tärkeää saada rutkasti rahaa kaikesta toiminnastaan, myös oman lapsensa hoidosta. Miehen houkuttelu taloudellisilla argumenteilla perustuu pitkälti tutkimuksiin, joissa isät ilmoittavat taloudelliset seikat pääasialliseksi syyksi olla pitämättä vanhempainvapaita. Johanna Lammi-Taskulan (2007, 5) tutkimuksen mukaan monet isät kertovat perheen taloustilanteen estävän heitä ottamasta vanhempainvapaata, mutta valinnat perustuvat pikemminkin oletuksiin kuin laskelmiin. Tarkasteluajanjaksoni loppupuolella, vuonna 2007, lehtijuttuihin nousivat mukaan taloudelliset laskelmat siitä, miten isän vanhempainvapaa vaikuttaisi esimerkiksi kiperheiden talouteen, ja vastaus on, että ei juuri mitenkään.

Isän diskursiivinen kategoria alkoi Ritva Nätkinin (1997, 161–164) mukaan muodostua kunolla vasta 1970-luvulla. Isyyden merkitystä alkoivat tuolloin korostaa paitsi naispuoliset terveyshuollon ammattilaiset, myös muut toimijat. Isän kategoria syntyi paljolti biologisten isien oikeuksien turvaamisesta avioerojen ja huoltajuuskiistojen yleistyessä. Isälle syntyi siis kategoria, koska häntä täytyi puolustaa. 1970-luvulle asti isän rooli suomalaisessa väestöpolitiikassa oli ollut olla vain elatusvelvollinen tai siittäjä, ja vasta 1970-luvulla isästä tuli aktiivinen vanhempi. Nätkinin mukaan isyydestä vanhemmuuden merkityksessä on tullut nyky-Suomessa normi, joka on kohonnut äitikeskeisen ajattelutavan rinnalle. Arto Jokinen (2002, 245) huomauttaakin, että yhden sukupolven aikana – 1950-luvulta eteenpäin – yhteiskunnassa on muuttunut erityisesti naisen asema, mutta vanhemmuudessa ennen kaikkea miehen asema.

Aineistoni teksteissä tunnistetaan ja nostetaan toki voimakkaasti esiin isän ja lapsen suhteen tärkeys ja isän oikeus perhe-elämään siinä missä äidin oikeus työelämään. Silti ensisijaiset vastuut näkyvät tematisoinneissa eli lähtökohtalettamuksiksi nostetuissa asioissa:

”Toivottavaa on, että perheet nyt aidosti miettivät, miten aikovat vauvan kanssa jakaa vanhempainvapaat. Isien osallisuutta perheen arkeen on voitava vahvistaa. Se tuo **sisältöä isän elämään, helpottaa äidin vastuuta ja tuo iloa vauvalle.**” (HS mielipide sosiaali- ja terveysministeri Tuula Haatainen 19.9.2006)

”Uuden isäkuukauden sitomisella vanhempainvapaan loppuun haluttiin helpottaa miehen jatkamista kotona hoitovapaalla. Tarkoitus on, että isä hoitaisi isäkuukauden ajan lastaan **itsenäisesti** ja vastuu perheen arjesta jakautuisi tasaisemmin.” (HS 27.12.2002)

Isien osallisuutta perheen arjessa on vahvistettava, koska se – mitä ilmeisimmin – on vallitsevassa tilanteessa heikkoa. Isien osallisuus helpottaa äidin vastuuta eli lähtökohtana on, että äiti on ensisijaisesti vastuussa lapsesta. Isän osallisuus tuo iloa vauvalle – äidin osallisuus puolestaan lienee niin itsestään selvää, ettei siitä koidu vauvalle erityismaininnan arvoista lisäiloa, kuten ilmeisesti myös äidin lapsesta saama elämänsisältö. Vaikea olisi kuvitella myöskään ilmausta ”Tarkoitus on, että äiti hoitaisi äitikuukauden (tai äitiysloman) ajan lastaan itsenäisesti”; äidistä puhuttaessa lapsen hoitaminen itsenäisesti on lähtökohta, jota ei tarvitse mainita, isän kohdalla erikseen mainittava asia.

Naisten kohdalla ei juurikaan mainita taloudellisia seikkoja liittyen päätökseen jäädä kotiin hoitamaan lasta, paitsi jossain tapauksissa hoitovapaan kohdalla. Nuoret, pätkätöissä olevat naiset kyllä ajattelevat lapsentekoa talouden kannalta kaikissa niissä artikkeleissa, joissa ollaan huolissaan siitä, että nuorten naisten taloudellinen epävarmuus ja pätkätöyt ovat syytä alhaiseen syntyvyyteen ja väestön vähenemiseen.

”**Kukaan järkevästi ajatteleva nuori nainen** ei hanki lapsia silloin, kun työpaikka on epävarma.” (HS mielipide 26.9.2003)

Perhevapaakeskustelussa rakentuvan naisen taloudellinen harkinta loppuu siinä vaiheessa, kun nainen astuu taloudellis-rationaaliseen biologisen kenttään eli tulee äidiksi.

”Uskon, että **rahallisesta menetyksestä huolimatta** useimmat perheet pitävät lapsen imetystä niin tärkeänä, että alle puolivuotiaista jäisi jatkossakin kotiin hoitamaan äiti.” (HS mielipide 22.3.2006)

Imetys on asia, jolla yhtäältä perustellaan äitihoivan ensisijaisuutta, ja jonka avulla toisaalta perustellaan myös sitä, että isätkin voisivat hoitaa lasta valtaosan ajasta siinä missä äiditkin:

”Äidit pelkäävät, että lakimuutos lisää ongelmia.

’**Äiti on nisäkäs ja tuntee tarvetta imettää.** Kaikki hokevat, että se on paras tapa ruokkia vauva, mutta kukaan ei kerro miten se tapahtuu (jos äiti on töissä)’, neljän lapsen äiti Maarit Kuoppala kiteyttää.” (HS 25.3.2006)

”Jotkut **äidit kavahtavat** perhevapaiden uudistamista **isien hyväksi, koska äidin töihin paluu katkaisee imetyksen.** – –

Suurta osaa suomalaisvauvoja ei kuitenkaan imetetä enää puolen vuoden iän jälkeen, vaikka äiti olisikin kotona.

Tutkimusten mukaan puolivuotiaista suomalaisvauvoista sai rintamaitoa 60 prosenttia ja yhdeksän kuukauden ikäisistä enää 35 prosenttia vuonna 2005.” (HS 11.5.2007)

Imetys on yksi niistä lähtökohtapisteistä, joiden ympärille vanhemmuutta rakennetaan. Täydellistä imettämättömyyttä ei nosteta kertaakaan edes vaihtoehdoksi. Imettäminen nähdään biologisena tosiasiana; ”äiti on nisäkäs”. Isän vanhempainvapaan pitäminen suhteutetaan imetykseen silloinkin, kun sitä pidetään toivottavana asiantilana; isä voi jäädä kotiin puolivuotiaan vauvan kanssa, jos vauvaa ei muutenkaan imetettäisi. Tässä tasa-arvokeskustelussa äitiä ei nähdä biologiansa takia yhteiskunnallisena hoivaajana (vrt. Chodorow 1978, 28–30), mutta biologia eli nisät tekevät naisesta oman lapsensa ensisijaisen hoivaajan, ja tästä mallista poikkeaminen pitää erikseen perustella.

”Vihreiden puheenjohtaja Osmo Soininvaara esitti, että äitiyden kustannukset tasattaisiin työnantajien kesken **maksamalla 8000 euron korvaus työnantajalle, jonka vakituudessa työsuhteessa oleva työntekijä synnyttää lapsen.**

Rahat tähän kerättäisiin kaikilta työnantajilta esimerkiksi sairausvakuutusmaksun yhteydessä. Koska rahaa maksettaisiin vain vakituudessa työsuhteessa olevasta työntekijästä, työnantajan olisi Soininvaaran mukaan edullista vakinaistaa pätkätyöläisiä.” (HS 16.11.2003)

Tämäkin ongelman ratkaisuehdotus ottaa lähtökohdaksi tilanteen, että synnyttäjää jää myös hoitamaan lasta, sillä työnantajan kustannuksista valtaosa koostuu siitä ajasta, jonka työntekijä on hoitamassa lasta, ei synnyttämässä.

Lähtökohtaisen sukupuolineutraalia sanaa *vanhempainvapaa* käytetään usein viittaamaan aikaan, jonka äiti viettää lapsen kanssa kotona, kun taas isien kohdalla puhutaan usein *isän vanhempainvapaasta*.

”(Sosiaali- ja terveysministeri Maija) Perhon ajatus on, että isä pitäisi yhden viikon vapaastaan heti lapsen syntymän jälkeen ja loput neljä **vanhempainvapaan jatkeeksi** vauvan ollessa vähän alle vuoden ikäinen.” (HS 19.2.2002)

”Isäkuukauden kannattajat työntekijäpuolella ovat hekin nähneet järjestelyssä monia käytännön ongelmia. **Yksi on isäkuukauden ja hoitovapaan yhdistäminen: pitäisikö äidin käydä välillä kuu-kausi töissä sillä välin kun isä käyttää oman vapaansa?**” (HS 23.5.2001)

Ylemmässä lainauksessa puhutaan sosiaali- ja terveysministeri Perhon ehdotuksesta isyysvapaan pidentämisestä kahdella viikolla. Vanhempainvapaa-termin käyttö tässä viittaa siihen, että vanhempainvapaan pitää automaattisesti äiti, ja isän osallistumista lapsen hoitoon on isäkuukauden pitäminen. Myös alemman lainauksen hoitovapaa-termin käyttö pitää sisällään oletuksen, että hoitovapaalle jää ilman muuta äiti eikä isä.

Vaikka yhteiskuntamme salliikin naisen astumisen kulttuurisesti maskuliiniseksi määritellylle alueelle, miehen astuminen feminiinisen piiriin on tarkemmin säädeltyä (ks. esim. Rantalaiho Rantalaiho, Heiskanen, Korvajärvi & Vehviläinen 1997, 7). Perhevapaakeskustelussa lastenhoito määrittäyty edelleen vahvasti feminiiniseksi, mutta miestä aletaan yhä enemmän ja enemmän rohkaista astumaan tämän feminiinisen piiriin.

4.2.3. Työntekijöinä: vakaaurainen mies ja vaarallinen nainen

Yli 90 prosenttia suomalaisista, niin naisista kuin miehistäkin, on sitä mieltä, että naisilla on täysi oikeus käydä töissä, olipa perhetilanne mikä hyvänsä. Silti enemmän kuin joka kolmas suomalainen pitää miestä edelleen päävastuullisena perheenelättäjänä. Naisista tätä mieltä on 32 ja miehistä 38 prosenttia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 12–13.)

Vaikka perhevapaita ja niiden kustannusten jakoa käsittelevässä keskustelussa onkin päällisin puolin lähes poikkeuksetta pyrkimys sukupuolten väliseen tasa-arvoon, käsitys miehestä ensisijaisena perheenelättäjänä paistaa aineistostani läpi hämmästyttävän paljon. Erityisen silmiinpistävää on isän palkan oletaminen äidin palkkaa suuremmaksi. Tälle oletukselle rakentuvat paitsi mielipidekirjoittajien ja toimittajien kirjoittamat tekstit, myös perhevapaiden kustannusten jakoa pohtineen työryhmän tekemä työ.

”Työryhmä selvitti myös, miten perheen tuloihin vaikuttaa se, että isä käyttää osan vanhempainvapaasta. Jo nykyisillä etuuksilla **tuloihin kohdistuva vaikutus on mielikuvia vähäisempi**, sillä verotuksen vaikutus jää usein laskelmista pois.

Jos esimerkiksi äidin kuukausitulo on 2000 euroa ja isän 3000 euroa ja isä pitää kaksi kuukautta vanhempainvapaata, perhe jää tuosta vuodesta 165 euroa plussan puolelle, mikäli äiti palaa töihin. Jos isän tulot ovat 4000 euroa, perheen tulot vähenevät vuositasolla 365 euroa.” (perhevapaakustannuksia pohtineen työryhmän sihteeri, HS mielipide 2.4.2006)

”Vanhempainvapaan vaikutuksia perheen talouteen on tutkittu sekä Kelassa että esimerkiksi opin-
näytetöissä. Elina Kaunonen tarkasteli laskentatoimen opinnäytetyönä perhettä, jossa **äiti ansaitsi 17 500 euroa ja isä 31 875 euroa** vuonna 2005.” (HS 11.5.2007)

Koko aineistossa ei ole yhtään tapausta, jossa olisi mainittu edes yksittäisen äidin tienaaavan enemmän kuin lapsensa isä. Myös esimerkit, joissa on laskettu isän vanhempainvapaiden vaikutusta perheen tuloihin, on laskettu niin, että perheen isä tienaa enemmän kuin perheen äiti.

Alemmassa laskelmassa päädyttiin siihen tulokseen, että vuonna 2006 esimerkkitapauksen perheen vuositulot jäivät 239 euroa pienemmiksi vanhempien jakaessa vapaan kuin että jos äiti pitäisi koko vanhempainvapaan, ja vuoden 2007 alussa voimaan tulleen uudistuksen jälkeen vapaiden jakaminen veisi perheen vuositulot plussan puolelle. Sinänsä hyvä kannustin jakaa vanhempainvapaat, mutta ehkä olisi hyvä saada esimerkki myös siitä, miten perheen vuosituloihin vaikuttaa se, että parempituloinen äiti pitää vanhempainvapaan kokonaisuudessaan. Sitä, että isän olisi taloudellisesti kannattavaa jäädä hoitamaan lasta, jos perheen äidillä on isompi palkka, ei ole kertaakaan mainittu edes vaihtoehtona.

Perhevapaakustannuksia pohtineen työryhmän esitys korottaa isän vanhempainrahaa vanhempainvapaajakson alussa 70:stä 80 prosenttiin äidin saaman vanhempainrahan pysyessä entisessä 70 prosentissa nostatti suuren kohun.

”Ryhmä ei selvästikään ole hahmottanut, että **on olemassa myös hyvätuloisia naisia**. Ovatko miesten rahat jotenkin vähemmän ostovoimaisempia, kun **isotuloiset miehet eivät muka voi jäädä kotiin**, koska perheiden talous kärsisi?

Perheiden pääasiallisina elättäjinä toimivat naiset ovat tähänkin saakka jääneet kotiin nykyisilläänkin vanhempainrahaprosenteilla ja pitäneet jopa hoitovapaata nykyisillä, olemattomilla korvauksilla. Ja pärjätty on.” (HS mielipide 5.4.2006)

Tämä oli koko keskustelun ainoa vaihe, jossa jako isotuloiisiin miehiin ja pienituloisiin naisiin kyseenalaistettiin millään tavalla. Silti tässäkin sanotaan, että ”on olemassa myös hyvätuloi-

sia naisia” eli pienituloisten naisten ja hyvätuloisten miesten lisäksi on tämä kolmaskin ryhmä, mutta pienituloisia miehiä – ainakaan isiä – ei tässä keskustelussa ole olemassakaan.

”Lapsiperhevaiheessa perheissä on monenlaisia kuluja ja useat perheet maksavat myös asunovelkaa tässä elämän vaiheessa. Usein perheessä **parempituloisen isän** perhevapaalle jäämisen koetaan huonontavan liikaa perheen taloudellista tilannetta.

Esityksellä halutaan **rohkaista** vanhempia jakamaan perhevapaita **korottamalla isän vanhempainpäivärahaa**. Korotettu päiväraha tulee koko perheen käyttöön ja **hyödyntää näin ollen myös äitejä ja lapsia.**” (HS mielipide 21.9.2006, palkansaajakeskusjärjestöjen edustajat perhevapaakustannustyöryhmässä)

Lopulta perhevapaalainsäädännön uudistuksen tullessa voimaan vuoden 2007 alussa sekä isän että äidin vanhempainraha nostettiin ensimmäisiltä 30 arkipäivältä 75 prosenttiin, eikä isälle 80 prosenttiin.

Paitsi että perhevapaakeskustelun nainen on miestä pienituloisempi, hänellä ei ole vakituista työpaikkaa, johon palata.

”Suurin syy, miksi naiset ovat kotona hoitamassa lapsia on se, että heillä ei ole vakituista työpaikkaa mihin palata, ja he jäävät ’joustavina’ kotiin.” (HS Mielipide 21.3.2006)

”Jos isän perhevapaa tässä vaiheessa olisi yhteensä esimerkiksi 4–6 kuukautta, voisi äiti palata välillä töihin ja **myös ilman työsuhdetta olevalla äidillä olisi realistinen mahdollisuus löytää määräaikainen työ.**” (HS mielipide 15.12.2004)

Nuorten naisten ja äitien pätkätyöt tuodaan keskustelussa jatkuvasti esiin, mutta miesten kohdalla pätkätyöistä ei puhuta. Vaikka määräaikaisuudet kasaantuvatkin ennen muuta nuorille naisille, eivät ne ole suomalaismiestenkään kohdalla tuntemattomia: esimerkiksi vuonna 2004 työssäkävivistä naisista noin 20 prosenttia ja miehistä noin 13 prosenttia oli määräaikaisessa työsuhteessa, ja nuorten – niin naisten kuin miestenkin kohdalla lukemat olivat vielä korkeammat (Palanko-Laaka 2005, 29). Tätä 13 prosenttia miehistä perhevapaakeskustelu ei tunnista, vaan mies on siinä vakavarainen tai ainakin vakaatuloisen perheenelättäjä. Miehen rooli määritellään näin ahtaaksi, ja sellaiseksi, että monet todelliset miehet putoavat näin määritellyn miehisyyden ja isyyden ulkopuolelle.

Vuoden 2004 Tasa-arvobarometrin mukaan vain joka kolmas palkansaaja on sitä mieltä, että hänen omalla työpaikallaan suhtauduttaisiin isien vanhempainvapaan käyttöön asenteella ”ei lainkaan vaikeaa”. Riikka Kivimäen ja Katri Otonkorpi-Lehtorannan (2003, 73) haastattelussa eri organisaatioiden henkilöstöjohtoa ja työntekijöitä perhevapaista kävi ilmi, että naisvaltaisilla työpaikoilla perhevapaat olivat rutiinia, mutta paikoissa, joissa työskentelee vain nuorehkoja miehiä, suhtauduttiin nihkeämmin lapsen takia poissa töistä olemiseen. Isiä ei työpaikoilla myöskään juurikaan kannustettu perhevapaiden pitämiseen, ja valtaosassa organisaatioista ei yksikään vanhempain- tai hoitovapaaseen oikeutettu mies ollut vapaata käyttänyt. Henkilöstöjohto ei kyselyssä kuitenkaan pitänyt kovinkaan todennäköisenä, että perhe-

vapaat heikentäisivät uralla etenemistä. (Emt. 109–111.) Työnantajien asenteet isien perhevapaiden käyttöön on kuitenkin seikka, joka Helsingin Sanomien perhevapaakeskustelusta jää lähes kokonaan problematisoimatta. Sen sijaan perhevapaakeskustelussa puhutaan kovastikin työnantajien suhtautumisesta äitien vanhempainvapaisiin.

"Meten ura ajautuisi *mommy trackille*, äitiraiteelle: pitkälle hoitovapaalle ja vuosien ajaksi osaaikaiseksi työntekijäksi. – –

moni työnantaja etsii ehkä tiedostamattaan työntekijäksi miestä. Tai ainakin sellaisia ominaisuuksia, jotka liitetään usein mieheen. – –

'**En palkkaa kaksi- tai kolmikymppisiä naisia**, jotka saattavat jäädä kohta äitiyslomalle', 45-vuotias pienyrittäjä Jouko sanoo. '**Ei minulla ole mitään naisia vastaan, mutta pienessä firmassa se vaikuttaa heti tulokseen.**'" (HS 1.9.2002)

"Samapalkkainen nainen on työnantajalle **selvästi huonompi sijoitus kuin mies.**" (Palvelutyönantajien talous- ja elinkeinopolitiikan johtaja Markku Koponen, HS 15.6.2000)

"Näkymättömällä tasolla siten, että oikeus hoitovapaaseen, yhdistettynä vanhemmuudesta koituviin kustannuksiin, on muuttanut **nuoren naisen työnantajan silmissä vaaralliseksi**. Työhönottotilanteessa työnantaja näkee nuoren naisen otsassa leiman: 'Saatan jäädä kotiin kolmeksi vuodeksi – varo minua!'

Rationaalinen työnantaja ottaakin nuoren naisen vain määräaikaiseen suhteeseen (tai valitsee vähemmän pätevän nuoren miehen)." (2.12.2004)

"Vaikka vanhemmuuden kustannukset saataisiinkin jaettua, rekrytointitilanteessa alle 40-vuotias lapseton nainen olisi edelleen **työnantajan painajainen**, onhan hän todennäköisesti useita vuosia poissa työstään." (HS mielipide 7.3.2006)

Mahdollisen äitiyden – ja ennen kaikkea vanhempainvapaan – takia nainen määrittellään useassa kohdassa avoimesti miestä epätoivottavammaksi työntekijäksi. Ainakin naistyöntekijästä on syytä päästä helpolla eroon siinä vaiheessa, jos tämä sattuu tulemaan raskaaksi. Nainen työntekijänä määrittyykin mahdollisen äitiyden ja siitä aiheutuvan poissaolojakson kautta – pätevyys ja luotettavuus eivät tässä keskustelussa yhdisty naistyöntekijöihin, vaan päinvastoin, he ovat vaarallisia, riskaabeleja ja huonoja sijoituksia, työnantajan painajaisia. Synnytysikäisten naisten vaarallisuus hyväksytään silloinkin, kun pyritään edistämään tasa-arvoa:

"Nyt **työnantajien pitäisi uskaltaa palkata nuoria, synnytyksiässä olevia naisia** vakituisiin työsuhteisiin. Kun isä kannustetaan pitämään enemmän vanhempainvapaita, se tasaa kustannuksia työnantajien välillä." (sosiaali- ja terveysministeri Tuula Haatainen HS 18.3.2006; myös 1.9.2006 Haatainen puhuu uskaltamisesta)

Merkillepantavaa on se, että keskustelussa ei määritellä äitejä muita naisia huonommiksi tai epäluotettavimmiksi työntekijöiksi, vaan naistyöntekijän määrittelee hänen potentiaalinen äitiytensä. Naisen uraa ei myöskään nähdä yhtä tärkeäksi kuin miehen ura:

"Sitä paitsi yhä ajatellaan, ettei nainen välttämättä tarvitse uraa', muistuttaa apulaistoimistonjohtaja Tom Ahlgren Kluuvin työvoimatoimistosta, jossa asioivat akateemiset työttömät." (HS 1.9.2002)

Jos työnantaja ajattelisi pätevän naisen tekevän pitkän työuran hänen palveluksessaan, ei muutaman vuoden poissaolo lapsensaannin takia olisi varmaankaan niin kovin iso asia. Naisen työura määrittyy tässä keskustelussa kuitenkin pirstaleiseksi ja sillä tavoin joustavaksi. Työelämä näyttäytyykin miehelle ja naiselle erilaisena: naisen ura koostuu pätkistä eri työn-

antajien palveluksessa, mutta miehen täytyy pitää tiukasti kiinni siitä työpaikasta ja -urasta, joka hänellä isäksi tulemisen hetkellä on.

Miehen uran ja elannon tuomisen ensisijaisuus leimaa siis koko perhevapaakeskustelua – siitä huolimatta, että puhutaan kustannusten ja vanhemmuuden jakamisesta, työn ja perheen yhteensovittamisesta ja tavoitellaan tasa-arvoa. Tällainen syvälle juurtunut ajattelutapa on yhtä lukitseva niin naisille kuin miehillekin, ja tekee toisin tekemisestä vaikeaa.

Émile Durkheimia (1990/1893, 341–343) mukaillen tällaista työnjakoa voidaan nimittää *väkinäiseksi työnjaksoksi*. Durkheimin mielestä työnjaon tulisi nimittäin ilmentää täsmällisesti luonnollista erilaisuutta eli yksilöiden kykyjä. Työnjaon tulisi hänen mukaansa tapahtua tahattomasti ja työn tulisi olla sopusoinnussa tekijänsä kanssa. Kun tämä ei enää toteudu, vaan asioiden todellista tilaa vastaamatonta sääntelyä pidetään yllä väkisin, kuten kasti- ja luokkainstituutioissa, yhteiskunnassa vallitsee väkinäinen työnjako. Väkinäinen työnjako on Durkheimin mukaan yksi *epänormaalin* työnjaon tyyppi. Epänormaali työnjako ei tuota solidaarisuutta, joka taas Durkheimin mukaan on keskeisin yhteiskunnan mahdolliseksi tekevä voima. Durkheim sisällyttää määritelmäänsä väkinäisestä työnjaosta paitsi formaalin väkivalan, myös ”kaiken sellaisen, joka epäsuorastikin saattaa estää jokaisessa yksilössä piilevän sosiaalisen voiman panemista liikkeelle” (emt. 343). Tähän kuuluvat nähdäkseni kaikki ne ideologiat ja ajatusmallit, jotka saavat aikaan sen, että nainen on aina ensisijainen lapsista huolehtija ja mies ”työelämäparjääjä”.

Naisten ja miesten työnjakoa perustellaan yhä edelleen neoklassisilla talousteorioilla, joiden mukaan erikoistuminen lisää koko perheen saamaa hyötyä, sekä sillä, että naiset arvostavat hoivatyötä enemmän (Gornick & Meyers 2003, 14). Janet C. Gornickin ja Marcia K. Meyersin (2003, 14) mukaan naisten ja miesten valintoja voidaan kuitenkin tarkastella vain tämänhetkessä kontekstissaan, jossa vallitsevat näkemykset sopivista sukupuolirooleista. Näin ollen tämänhetkisestä tilanteesta ei voida vetää johtopäätöksiä siitä, miten ihmiset ja perheet toimisivat yhteiskunnassa, joka arvostaisi sekä ansaitsemista että hoivanantamista, ja antaisi sekä naisten että miesten yhdistää työmarkkinaosallisuuden ja lastenhoidon ilman taloudellisesti ja sosiaalisesti kalliita rangaistuksia. Ei siis ole mitään syytä olettaa, että nykyinen tapa jakaa työt olisi jotenkin ”luonnollinen” tai ”normaali”.

4.3. Samalla tavalla tekemisen helppous ja kulttuurinen viive

”Aikaisemmin **Kela lähetti esitäytetyt tukihakemukset yleensä äidin nimellä**, koska äiti sai useimmiten vanhempainrahaa.” (HS 3.8.2001)

”(Isyyden ja perhepolitiikan tutkija Jouko) Huttusen mukaan monissa perheissä isän kotiin jäämisen koetaan vaativan enemmän järjestelyjä kuin äidin kotiin jäänti – **väsyneet vanhemmat katsovat, että tehdään kuten ennenkin, eli äiti jää kotiin.**” (HS 27.12.2002)

Joskus lapsen syntymä saattaa luoda miehen ja naisen välille perinteisen sukupuolen mukaisen työnjaon, koska se saattaa tuntua helpoimmalta ja myös yhteiskunnan tukemalta ratkaisulta. Se, mikä rakenteellisella tasolla on patriarkaalista valtaa, voi yksilöiden tasolla merkitäkin toisen huomioonottamista. (Jokinen 2002, 246.) Perinteisen mallin mukainen toiminta on helpompaa paitsi konkreettisesti, kuten ensimmäisessä esimerkissä, myös henkisesti. Kun tekee niin kuin muutkin, niin kuin on ennenkin tehty, ei ratkaisua tarvitse selitellä, eikä oikeastaan sen kummemmin pohtia. Tämä on sinänsä mielenkiintoinen ajatusmalli, koska perhevapaalle jäädään korkeintaan muutamia kertoja elämän aikana, ja jokaiselle yksilölle sukupuolesta riippumatta vanhemmuus ja siihen liittyvät elämänmuutokset ovat ainakin ensimmäisellä kerralla ainutkertainen kokemus. Silti vanhempainvapaaseen liittyvät asiat nähdään uusiksi ja harkintaa vaativiksi vain isille, kun taas naiset vaikuttavat kuuluvan eräänlaisen ikaikaisen äitiyden piiriin, jolloin lapsensaantiin liittyvät asiat aukeavat naiselle ikään kuin itsestään.

”Perhelomajärjestelmän muut mahdollisuudet ovat Mattilan perheessä vasta harkinnassa. **Ennen päätöksiä on hankittava lisää tietoa.**

’Kelan nettisivuilla näistä kerrotaan, mutta **monimutkaisiltahan nämä tuntuvat**, kun ei ole aiemmin tullut perehdyttyä sosiaalipuolen käsitteisiin’, Mattila huokaa.

Ansioiden putoaminen isyysloman kolmen viikon ajalta ei Mattilan mukaan ollut ongelma, mutta sekin seikka on **otettava uuteen harkintaan, jos mieli tekee** pitemmälle vanhempainvapaalle.

Mattila **arvostaa** kovasti kolmeviikkoista isyyslomaansa, mutta nyt **pitää paukkuja riittää** myös uuteen työhön.” (HS 16.10.2007)

Edellä olevaa lainausta ei tarvitse lukea kovinkaan pitkälle, kun jo arvaa, että Mattila on mies. Toki sen paljastaa viimeistään sanan isyysloma mainitseminen, mutta se, miten Mattilan vanhemmuudesta kerrotaan, paljastaa sukupuolen jo paljon aikaisemmin ja vaikka isyysloman sijasta olisi puhuttu vanhempainlomasta. Tehdään siis pieni ajatusleikki, ja ajatellaan Mattila naiseksi, pienen vauvan äidiksi. Olisiko kulttuurisesti mahdollista, että äiti kertoisi lehdessä, että kyllähän nämä perhelomajärjestelmän koukerot tuntuvat monimutkaisilta, mutta täytyypä hankkia niistä lisää tietoa ennen kuin päättää, että jääkö kotiin hoitamaan vastasyntyntä? Puhuttaisiinko naisen kohdalla ansioiden putoamisesta, jos kyse olisi kolmesta viikosta? Sanottaisiinko äidin kohdalla, että hän arvostaa kolmeviikkoista – tai pidempääkään – äitiyslomaansa? Entä sanottaisiinko, että kolme viikkoa äiti on viihtynyt lapsen kanssa kotona, mutta nyt pitää riittää paukkuja uuteen työhön? Ainakaan tässä Helsingin Sanomien 15 vuoden ajanjakson käsittävässä perhevapaa-aineistossa niin ei tehdä. Äidin tauko työelämästä näh-

dään ”luonnolliseksi”, eikä siihen liittyviä ratkaisuja tarvitse lehden palstoilla perustella, mutta isän on mietittävä tuloja ja tukitasoja taloudelliselta kantilta. Tämänkin artikkelin isyysvapaa määrittäyty enemmänkin kivaksi, lomamaiseksi katkoksi työpaikkojen välillä kuin todelliseksi, tasan jaetuksi lapsenhoidoksi.

Samassa artikkelissa esiintyy myös toinen perhevapaata pitänyt isä:

”Nyt päättyvän **kuukauden jakson jälkeen isän vapaat on pidetty**. Äiti sen sijaan jatkaa kotona siihen saakka, kunnes tytär on kolmevuotias.” (HS 16.10.2007, sama artikkeli, eri isä)

Todelliset henkilöt tekevät uutisesta elävämmän, luettavamman ja mielenkiintoisemman, ja siksi journalismissa käytetään mieluummin ”tavallisia ihmisiä” konkretisoimaan abstrakti uutinen. Joskus juttuun sopivien ”tavallisten ihmisten” löytäminen toimituksen tiukassa aikataulussa on haastavaa, ja joudutaan turvautumaan ”melkein sopiviin”. Näkisin, että perhevapaauutisoinnissa on käynyt juuri näin: ilmeisesti lehdentekoaikataulun puitteissa ei ole löytynyt isiä, jotka pitäisivät isyysloman lisäksi vanhempainvapaata, vaikka ideaalijournalismissa ainakin toinen tätäkin juttua varten haastatelluista isistä olisi pitänyt kunnon vanhempainvapaan. Vaikka tämä yhtäältä onkin käytännön aikataulusyiden sanelema ratkaisu, joka kuvaa hyvin sitä, kuinka harva mies vanhempainvapaita oikeasti pitää, on isyysvapaan ja vanhempainvapaan samaistaminen ja sekoittaminen omiaan vahvistamaan mielikuvaa siitä, että vanhempainvapaa tulee jaettua sillä, että isä on pois töistä kolme–neljä viikkoa.

Perti Alasuutarin (2001, 113) mukaan kulttuurissa vallitsevat perustavanlaatuiset luokittelujärjestelmät säilyvät uskomattoman sinnikkäästi myös ulkoisesti täysin entisistä poikkeavissa oloissa. Alasuutarin mukaan ”tapamme hahmottaa todellisuutta, jakaa sitä erillisiin luokkiin on *systeminen kokonaisuus*, mutta tuo systeminen kokonaisuus ei ole luonnon vaan kulttuuritradition ja elämäkäytännön sanelema” (emt. 108). Muutokset elinehdoissa vaikuttavat tapamme hahmottaa todellisuutta, mutta nämä muutokset eivät ole täydellisiä, vaan uusia elinehtoja ja niiden asettamia haasteita hahmotetaan vanhojen mallien puitteissa (emt). Kun näin tapahtuu, hitaammin ja nopeammin muuttuvien aineiden välille syntyy *kulttuurinen viive*. Nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa kulttuuriset viiveet voivat aiheuttaa hyvinkin voimakkaita ristiriitoja. (Sulkunen 1998, 57.) Perhevapaakeskustelussa on nähdäkseni kyse juuri tästä: keskustelu perhevapaista hahmottuu pitkälti vuosikymmenten takaisten mallien puitteissa siitä huolimatta, että periaatteessa perhevapaiden jakaminen on periaatteessa mahdollista niin, että isä voi käyttää lyhyttä äitiysvapaata lukuun ottamatta perhevapaat vaikka kokonaan eikä imetys ole vauvan hyvinvoinnin kannalta välttämätöntä edes ensimmäisinä elinkuukausina ja nykyajan nuoret naiset ovat keskimäärin korkeammin koulutettuja kuin nuoret miehet.

Perhe- ja työelämässä sekä koulutuksessa tapahtuneista yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta naiseutta ja mieheyttä merkityksellistetään usein vanhojen merkityssysteemien, vanhojen sukupuolimallien avulla, mistä seuraa niiden pysyminen niin sitkeässä, että mallin ja käsitysten muuttuminen on hidasta. Tällä on seurauksensa nähdäkseni myös siihen, miten perhevapaat merkityksellistetään, miten niitä käytännössä pidetään ja millaiseksi yhteiskunnalliseksi asiaksi ne sekä niiden kustannukset ja seuraukset koetaan.

Paitsi mieheyttä ja naiseutta, myös muuta yhteiskuntaa merkityksellistetään tässä keskustelussa vanhojen mallien puitteissa, eikä tunnisteta sitä yhteiskunnallista muutosta, jota Zygmunt Bauman (2002, 9) nimittää muutokseksi *lujasta modernista notkeaksi moderniksi*. Lujan modernin aikana työ loi pysyvyyttä, mutta notkean modernin maailmassa vallitsee yleinen joustavuus ja epävarmuus, joka ulottuu kaikille elämänoille. Työelämän epävarmuus poikkeaa lujan modernin aikaisesta työelämän epävarmuudesta, jota vastaan pystyi taistelemaan ”yhtenä rintamana”, kun taas nykyinen epävarmuus on yksilöllistävä voima, joka lisäksi toimii ennustamattomalla logiikalla. (Emt. 163–168.) Perhevapaakeskustelussa tästä epävarmuuden yksilöllisyydestä ja ennustamattomuudesta ei miesten kohdalla juuri puhuta. Nuorten naisten pätkätyöt ja uran jatkuvuuden epävarmuus kyllä tunnustetaan, mutta nuorten miesten ei. Miehen ura myös näyttäytyy teksteissä edelleen ensisijaisena ja työ pysyvänä, ja isäksi tulevalta mieheltä edellytetään vakaata toimeentuloa, kun itsestäänselvyytenä pidetään sitä, että isä tienaa enemmän kuin äiti. Miehen ura näyttäytyy perhevapaakeskustelussa edelleen junana, jonka kyydistä mies on vaarassa tippua, mikäli hellittää otteensa siitä kuukautta pidemmäksi hetkeksi. Työelämäjoustavuutta miehiltä odotetaan kyllä työnantajan hyväksi paitsi ylitöinä, myös siinä muodossa, ettei mies lähde perhevapaalle, ellei se ihan erityisen hyvin sovi hänen työtilanteeseensa. Työelämässä peräänkuulutettu joustavuus asettaakin rajoituksia muille eli joustavan työntekijän puolisolle, kun esimerkiksi joustavat työajat tarkoittavat pitkiä ja ennustamattomia työaikoja, jolloin he ovat epäluotettavia kumppaneita arjessa, esimerkiksi lasten hakemisessa koulusta (Euroopan komissio 1999, 26). Kärjistäen voisikin sanoa, että miehiltä odotetaan joustavuutta ja uhrauksia työnantajan puolesta, naisilta taas odotetaan sopeutumista ”joustaviin” työsuhteisiin eli pätkätöihin sekä urakatkoksiin ja niiden seurauksiin.

Perhevapaiden käyttöä tutkineen Johanna Lammi-Taskulan (2007, 5) mukaan pienten lasten vanhemmat korostavat valinnoissaan traditionaalista sukupuolen mukaan määrittyvää vanhemman vastuuta, mutta eivät odota samaa kumppaniltaan. Toisin sanoen äidit näkevät perheen elättämisen jaettuna vastuuna, isät puolestaan pitävät lastenhoitoa jaettuna vastuuna. Naiset eivät siis edellytä mieheltään perheen elatusvelvollisuutta, eivätkä miehet vastaavasti

naiseltaan sitä, että tämä uhraa uransa perheen ja lasten takia. Ongelma ei näin ollen nähdäkseni ole siinä, että miehet sen enempää kuin naisetkaan esittäisivät puolisoilleen itsekkäitä vaatimuksia, vaan siinä, ettei vallitsevia ajatusmalleja huomata arjen kiireessä kyseenalaistaa.

5. Tavoitteena tasa-arvo

Tässä luvussa käsittelen erilaisia tapoja ymmärtää tasa-arvo sekä sitä, miten nämä tavat näkyvät perhevapaakeskustelussa. Lähdän siis hahmottamaan, että mitä on se tasa-arvo, jota perhevapaakeskustelussa tavoitellaan.

5.1. Yhtäläiset mahdollisuudet vai yhtäläiset tulokset

Suomessa tasa-arvo on 1960-luvulta lähtien ymmärretty ensisijaisesti sukupuolten väliseksi tasa-arvoksi, kun taas esimerkiksi Yhdysvalloissa ”yleinen tasa-arvopolitiikka” jakautuu alalajeihin kuten rotuun, sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen (Holli 2002, 20–21). Suomessakin tasa-arvon käsite on viime vuosikymmeninä alkanut laajentua, mutta tässä työssä viitataan tasa-arvolla nimenomaan sukupuolten väliseen tasa-arvoon.

Sukupuolten välinen tasa-arvo voidaan ymmärtää eri tavoin, ja ymmärrys tasa-arvosta on moniääninen, tilannekohtainen ja muuttuva (Ylöstalo 2006, 18). Erilaiset ymmärrykset tasa-arvosta johtavat myös erilaisiin tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin eli erilaisiin tasa-arvopolitiikkoihin.

Klassisen jaottelun mukaan tasa-arvo voidaan ymmärtää joko yhtäläisiksi mahdollisuuksiksi tai yhtäläisiksi tuloksiksi. Yhtäläisiä mahdollisuuksia painottavan tasa-arvokäsityksen mukaan yhteiskunnan tehtävä on luoda kummallekin sukupuolelle mahdollisuudet toteuttaa samaa inhimillistä potentiaaliaan. Tämän näkemyksen mukaan esimerkiksi koulutus- ja oikeusjärjestelmä eivät saa sulkea kumpaakaan sukupuolta ulkopuolelleen, mutta on ihmisestä itsestään kiinni, miten hän annettuja mahdollisuuksia käyttää. Yhtäläisiä tuloksia painottava tasa-arvokäsitys puolestaan kiinnittää huomiota niihin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka estävät erityisesti naisia toteuttamasta heille suotuja oikeuksia täysimääräisesti. (Holli 2002, 17). Näin ollen tasa-arvolla voidaan perustella täysin vastakkaisiakin toimenpiteitä: esimerkiksi 1990-luvun sukupuolikiintiökeskustelussa niin kiintiöiden vastustajat kuin puolustajatkin vetoivat tasa-arvoon (Kuusipalo 2002, 208).

Perhevapaakeskustelussa sukupuolten välinen tasa-arvo ymmärretään sekä yhtäläisiksi mahdollisuuksiksi että yhtäläisiksi tuloksiksi. Perhevapaiden pitämiseen on molemmilla sukupuolilla ollut periaatteessa lähes yhtäläiset mahdollisuudet 1970–80-luvulta asti, jolloin vanhempainvapaa otettiin käyttöön. Erilliseen isän vapaaseen liittyy kuitenkin ajatus siitä, että pelkkä mahdollisuus isien lastenhoito-osallistumiseen ei riitä, vaan olemassa olevaa

mahdollisuutta jakaa vanhempainvapaa täytyy vauhdittaa kiintiömällä osa vapaasta isälle. Suomalaiset isät kuitenkin käyttävät perhevapaoikeuksiaan erittäin vähän ja äidit paljon, jolloin äidit ovat paljon poissa työelämästä, ja näin ollen työnantajat pitävät nuoren naisen palkkaamista vakituiseen työhön riskinä. Nuorten naisten heikko työmarkkina-asema suhteessa samanikäisiin miehiin hyvästä koulutuksesta huolimatta on alkanut siirtää tasa-arvon painopistettä mahdollisuuksien tasa-arvosta kohti yhtäläisten tulosten tasa-arvoa.

"Perhepolitiikka heikentää tasa-arvoa niin kauan kuin yksinomaan naiset käyttävät perhevapaita." (Vieraskynä Heikki Hiilamo HS 5.4.2002)

"Uudistusten yhtenä päätarkoituksena on lisätä isien jäämistä kotiin lastensa kanssa. Keskeinen tavoite on myös perhevapaiden kustannusten jakaminen isien ja äitien työnantajien kesken ja naisten aseman parantaminen työmarkkinoilla." (HS 1.9.2006)

"Isien saaminen pienten lasten hoitoon on paitsi perheen hyvinvointikysymys myös tasa-arvokysymys." (Sosiaali- ja terveysministeri Tuula Haatainen HS 1.9.2006)

"Kustannusten jakaminen ei siksi yksin riitä. Yhä useampi isä pitää saada käyttämään perhevapaita, joko vapaaehtoisesti tai korvamerkitsemällä niistä osa isille.

Tämä toisi tasa-arvoa paitsi työ-, myös perhe-elämään, kun vanhemmat jakaisivat hoivavastuun konkreettisesti arjessa." (HS mielipide 7.3.2006)

Erityisen selkeästi painotus yhtäläisiin tuloksiin alkaa näkyä vuodesta 2006 alkaen. Ensin perhevapaatyöryhmä ehdottaa isien vanhempainrahan korottamista 90 prosenttiin äitien vanhempainrahan pysyessä 70 prosentissa. Tämä ajatus sotii kuitenkin niin voimakkaasti mahdollisuuksien tasa-arvon periaatetta vastaan, että lopulta molempien vanhempainraha nousee 80 prosenttiin vanhempainvapajaksojen alkupäiviltä.

"Isiä yritetään houkutella jäämään kotiin vauvaa hoitamaan maksamalla heille korotettua vanhempainrahaa. Hankkeesta nousee vielä suuri poru, ja se saattaa vaarantaa Suomen maineen tasa-arvon mallimaana." (Pääkirjoitus HS 10.5.2006)

Suomen asemaan "tasa-arvon mallimaana" vedotaan teksteissä harvoin, vaikka sitäkin toki tapahtuu silloin, kun halua perhevapaajärjestelmän kehittämiseen ei ole.

"Emme nähneet, että olisi ylipäätään tarvetta näitä etuuksia parantaa", hän (TT:n asiamies, varatuomari Markus Äimälä) sanoo. "Kyllähän Suomen isyysvapaa- ja perhevapaajärjestelmä on hyvin kilpailukykyinen EU-maiden välisessä vertailussa." (HS 19.2.2002)

Muihin maihin Suomen perhevapaatilannetta verrataan usein. Viiteryhmänä ovat useimmiten muut pohjoismaiset hyvinvointivaltiot. Ruotsissa perhevapaiden kustannukset korvataan yhteisestä vakuutuskassasta. Lisäksi Ruotsi tarjoaa kesästä 2008 lähtien pikkulasten vanhemmille tuntuvan veroedun, jos vanhemmat jakavat tasan vanhempainrahakauden. Ruotsin perhevapaajärjestelmä nostetaankin suomalaisessa keskustelussa esimerkiksi säännöllisesti oikeastaan koko 2000-luvun. Tarkasteluajanjaksoni loppupuolella kuitenkin vielä Ruotsiakin suosittuun viitemaaksi nousee Islanti, jossa perhevapaat on jaettu niin, että yhteensä yhdeksän kuukauden vapaasta kolme kuukautta on kiintiöity äidille, kolme isälle ja kolme saa käyttää vanhemmista kumpi tahansa.

”Työministeri Tarja Cronberg (vihr) ehdottaa perhevapaamallia, jossa molemmille vanhemmille on kiintiöity oma perhevapaa-aika, jota toinen ei voi käyttää.

’Malli jakaa vanhemmuuden kustannukset tasaisemmin eri työnantajien kesken, koska useampi isä käyttäisi perhevapaan mahdollisuutta’, Cronberg sanoi kansainvälisen naistenpäivän juhlassa Liek-sassa lauantaina.

Islannissa malli on Cronbergin mukaan johtanut siihen, että 80 prosenttia isistä käyttää vapaansa.” (HS 9.3.2008)

Ministeritason avaukset vanhempainvapaan kiintiöimisen puolesta kertovat siitä, että mahdollisuuksien tasa-arvo ei enää riitä, vaan tarvitaan myös tulosten tasa-arvoa.

Myös isien perhevapaiden käyttöä verrataan usein muihin Pohjoismaihin.

”Suomalaisisät käyttävät oikeuttaan vanhempainlomaan nyt huomattavasti vähemmän kuin isät muissa Pohjoismaissa. Rahan lisäksi tarvitaan myös asennemuutosta, jotta isät saadaan lähemmin tutustumaan perheen uuteen tulokkaaseen.” (HS pääkirjoitus 21.3.2006)

Tasa-arvo – tai oikeammin sen puute – näyttäytyy keskustelussa pääosin yhteiskunnallisena ja rakenteellisena ongelmana. Perhevapaajärjestelmän muutos vaatii muutosta paitsi rahoituksessa, myös asenteissa. 1960-luvun toisen aallon feministisen iskulauseen mukaan ”henkilökohtainen on poliittista”, ja perhevapaakeskustelussa poliittisesta tehdään paikoitellen myös henkilökohtaista:

”Onhan käynyt niinkin, että jotkut viisikymppiset miespomot ovat alkaneet tukea nuoria naisia silloin, kun heidän omat tyttärensä alkavat hakea työtä’, Työterveyslaitoksen vanhempi tutkija Kaisa Kauppinen sanoo.” (HS 1.9.2002)

”Muutosta odotellessa (kampaamoyrittäjä) Sirpa Mansner huomauttaa, että pientä tasausta saataisiin aikaan silläkin, että miehet käyttäisivät enemmän isyyslomiaan ja jäisivät useammin hoitamaan lapsia kotiin. Kun päätöksentekijöihin näyttää olevan mahdotonta vaikuttaa, Mansner lobbaa omia työntekijöitään.

’Olen patistanut naisia ja sanonut, että **pitäkää puolenne kotona ja vaatikaa miehiä jäämään** myös joskus kotiin, jos lapsi on sairas.’” (HS 10.4.2005)

5.2. Sukupuolten samanlaisuus, erilaisuus ja moninaisuus

Feministisessä ajattelussa – johon tämä tutkimus vahvasti paikallistuu – vallitsee kolme teoreettista pääsuuntausta, jotka erottaa toisistaan erilaiset tavat käsitteellistää sukupuoli, ja sitä kautta myös erilaiset käsitykset siitä, mitä tasa-arvo on. Naiset ja miehet voidaan ymmärtää joko pohjimmiltaan samanlaisina (*equality*) tai erilaisina (*difference*) tai sitten voidaan korostaa sukupuolen kaksijakoisuuden sijasta sen moninaisuutta (*diversity*). (Kuusipalo 2002, 210.) Suomalaisessa tasa-arvopolitiikassa erilaisuus miellettiin eriarvoisuuden perustaksi 1970-luvulle asti, ja tasa-arvopolitiikassa pyrittiin sukupuolten välisten erojen pienentämiseen. 1970-luvun lopulla suomalaisessa tasa-arvopolitiikassa tapahtui diskursiivinen muutos, ja käsitys tasa-arvosta muuttui: se alettiin määritellä tasapainoksi ja tasapuolisuudeksi sukupuolten kohtelussa. Erilaisuuksia ei pidetty enää pelkästään ongelmana vaan myös resurssina. (Koivunen 1996, 84.) Sukupuolten samanlaisuutta ja erilaisuutta painottavat feminismi-

suuntauokset ja tasa-arvopolitiikat elävät kuitenkin edelleen rinnakkain ja lomittain, ja viime aikoina niihin on liittynyt myös postmoderniin ajatteluun pohjaava moninaisuusajattelu (Kuusipalo 2002, 210–212).

Samanlaisuusajattelussa tasa-arvo tarkoittaa yhtäläisten oikeuksien takaamista siten, että lainsäädännöllä poistetaan sukupuoleen perustuva syrjintä. Tasa-arvopolitiikan keinovalikoima kohdistuu lähinnä julkiseen elämään, työpaikoille ja politiikkaan. Samanlaisuusajattelun ihanne on sukupuolineutraali yhteiskunta, jossa sukupuolella ei saisi olla väliä. Sukupuolineutraalisuus on kuitenkin käytännössä usein ymmärretty niin, että naiset ovat tai heidän tulisi olla miesten kaltaisia. Tällaiseen ajatteluun pohjautuva tasa-arvopolitiikka kohtelee ihmisiä tasapuolisesti vain niiden ominaisuuksien ja kykyjen suhteen, jotka on yleisesti liitetty mieheen, joka ei esimerkiksi tule raskaaksi ja jolle ei ole säilytetty ensisijaista lastenhoitovollisuutta. Sukupuolineutraali tasa-arvopolitiikka arvottaa täten naisten erilaiset olosuhteet ja tarpeet negatiivisesti ja poikkeuksina. (Kuusipalo 2002, 212–216.) Sukupuolineutraaliuden mielikuva jäsentää Päivi Korvajärven ja Merja Kinnusen (1996, 236–238) mukaan edelleen paljolti suomalaista työelämää. Käytännössä tämä tuottaa usein sukupuolen ohittamista, ja sukupuolen merkitys tulee näkyväksi suomalaisessa työelämässä vain äärimmäisten tapahtumien kuten sukupuolisen ahdistelun kautta. Samalla sukupuolineutraalius myös hämärtää sukupuolten välisiä valtasuhteita (Koivunen & Liljeström 1996, 23).

"Jotta vanhempainpäivärahoja voitaisiin korottaa, ne pitäisi **erottaa sairauspäivärahoista**. Metsämäki esittääkin muodostettavaksi erillisen vanhempainvakuutuksen, josta korvataan työnantajien kustannukset sekä maksetaan vanhempainrahat. – – Sosiaalipoliittisesti arveluttavana EK pitää sitä, että sairaus- ja vanhempainpäivärahat olisivat erisuuruisia." (HS 21.9.2005)

"Työpaikoilla on kyse isommasta asennemuokkauksesta. Kymmenisen vuotta sitten erään tukku-kaupan johtaja puhui äitiydestä '**naisten handicappina**', naisten haittana." (muut lehdet ESS, HS 24.5.2007)

Vanhemmuuden – erityisesti äitiyden – samaistaminen sairauteen tai vammaan perustuu tällaiseen sukupuolineutraaliin samanlaisuusajatteluun. Siihen perustuu myös koko perheva- paakeskustelun lähtökohtatilanne eli nuorten naisten syrjintä työmarkkinoilla siksi, että he ovat potentiaalisia synnyttäjiä ja pitkän perhevapaan käyttäjiä, ja siksi huonompia työntekijöitä kuin työntekijän normi eli mies. Myös puhe siitä, kuinka kalliiksi perhevapaat tulevat naisvaltaisille aloille toistaa ajatusmallia, jossa työntekijä ei synnytä eikä täten aiheuta työnantajalleen kustannuksia.

Kun sukupuolten välinen tasa-arvo liitetään erojen tunnistamiseen, vaaditaan sellaista tasa-arvoa, joka ei edellytä naisten samanlaistamista miesten kanssa. Ideana on siis kummankin sukupuolen erilaisuuden tunnistaminen ja yhtäläinen arvostus. (Hollu 2002, 18–19.) Tällainen

erilaisuusajatteluun perustuva tasa-arvopolitiikka arvottaa naisten ”erityistarpeita” positiivisesti. Kuitenkin esimerkiksi työn ja perheen yhteensovittamisen nostaminen tällaiseksi naisten erityistarpeeksi vain vahvistaa traditionaalista työnjakoa perheessä, ja lisäksi saattaa aiheuttaa ongelmia naisvaltaisilla aloilla. Parhaimmillaan erilaisuuden korostaminen nostaa kuitenkin esiin sukupuolten väliset valtasuhteet ja sen, että tietyt vallitsevat käytännöt suosivat miehiä. (Kuusipalo 2002, 213–217.) Naiseuden ylistämistä sekä naisidentiteetin ja -kulttuurin juhlamista on kuitenkin viime aikoina problematisoitu, koska pahimmillaan se vie huomion pois syrjivistä rakenteista ja tekee tasa-arvosta mielensisäisen asian; riittää, että ihminen tuntee itsensä tasa-arvoiseksi (Holli 2002, 18–19). Anne-Maria Hollin (2002, 19–20) mukaan tasa-arvokäsityksen muuntuminen tällaiseen uusliberalistiseen, jopa ultraliberalistiseen suuntaan rajaa tasa-arvon vain normin mukaisille pärjääjille. Mitä enemmän tasa-arvo nähdään yksilön sisäiseksi asiaksi, sitä vähemmän työelämän toimijoille ja valtiolle asetetaan vaatimuksia sukupuolten aseman parantamiseksi.

Pyrkimys perhevapaiden kustannusten tasaamiseen puuttumatta siihen, että miehet eivät juurikaan käytä perhevapaita, edustaa tällaista erojen tunnistamista painottavaa tasa-arvokäsitystä.

”Yhteiskunta ei toimi eivätkä talouden pyörät pyöri ilman uusia kansalaisia. Työelämän tasa-arvon ja yleisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta on perusteltua parantaa uuden sukupolven syntymästä aiheutuvien työnantajakustannusten tasausta.” (HS vieraskynä 5.1.2004)

Tässä myönnetään se, että uusien sukupolvien synnyttäminen ja hoiva ovat tärkeitä tehtäviä, ja että on olemassa naisia, naisvaltaisia aloja ja työpaikkoja, jotka nyt maksavat tästä yhteiskunnallisesta tehtävästä muita enemmän. Tärkeää onkin tasata nämä kulut ja sitä kautta parantaa myös nuorten naisten asemaa työmarkkinoilla.

Moninaisuusajattelu puolestaan on osa postmodernia feminististä kritiikkiä. Se kritisoi koko kaksijakoista sukupuolikäsitystä ja väittää, ettei sellaisia identiteettejä kuin ”naiset” tai ”miehet” sinänsä ole olemassa, vaan niitä rakennetaan, toistetaan ja vahvistetaan diskursseissa. Moninaisuusajattelu korostaa sitä, etteivät kaikki naiset ja heidän intressinsä suinkaan ole samanlaisia, jolloin identiteetin ”naiset” korostaminen sulkee ulos ja marginalisoi osan naisista. Sama pätee tietysti myös miesten kohdalla. Postmodernin moninaisuusajattelun korostamisessa piilee se vaara, että pyrkiessään hajottamaan sukupuolijärjestelmän, se unohtaa myös sukupuoleen perustuvan vallankäytön. (Kuusipalo 214–220.)

Perhevapaakirjoittelussa tunnistetaan ja luodaan erontekoja erilaisten ja eri asemassa olevien naisten välille:

”(Helsingin yliopiston) Ylioppilaskunta muistuttaa, **etteivät kaikki nuoret naiset perusta perhettä** ja toisaalta myös vanhemmuus pitäisi nähdä riskin sijaan myönteisenä voimavarana.” (HS 26.7.2002)

”**Omassa perheessäni** parhaiten vanhempien ja lapsen suhdetta tukevana ja tasa-arvoisimmin on toiminut malli, jossa imetyskauden päätyttyä **molemmat vanhemmat ovat osaltaan** hoitaneet lapsia kotona **joko lyhentämällä työaikaansa tai järjestämällä työvuorojaan.**

Lisäksi on tarpeen mukaan käytetty muutamana päivänä viikossa **ulkopuolista hoitoa.**” (HS mielipide 22.3.2006. Kirjoittaja on aluksi kertonut mielipiteensä, että isän pitäisi jäädä kotiin vasta, kun vauva on yli puolivuotias, mieluummin hoitovapaalle.)

”Ihalainen vaatii, että kaikki äidit saadaan keskenään tasaveroiseen asemaan jo ennen vuoden 2007 sopimuskierrosta maksamalla äitiyslomarahaa **kaikilla aloilla.**” (HS 18.9.2005)

”Tauno Jämsä päivitteli naisaktivistien aloittamaa lapsentekolakkoa (HS 12.5.) ja ihmetteli, onko lasten tekeminen **nykynaiselle** vain kannattavuuskysymys.” (HS mielipide 17.5.2005)

”Erityisen epätasa-arvoiseen asemaan joutuisivat **yksinhuoltajat ja adoptiovanhemmat tai naisparit**, jotka hankkivat lapsen hedelmöityshoidoilla. Yksinhuoltajaäidin ja naisparien perheessä ei ole miestä, joka voisi nostaa korkeampaa vanhempainrahaa. Adoptioperheessä äiti taas ei saa äitiysrahaa, sillä se maksetaan aina lapsen biologiselle synnyttäjälle.” (HS pääkirjoitus 10.5.2006)

”Rationaalinen työnantaja ottaakin nuoren naisen vain määräaikaiseen suhteeseen (tai valitsee vähemmän pätevän nuoren miehen).

Paradoksaalisesti siis se, joka luotiin naisen suojaksi, on kääntynyt toisille, työmarkkinoille vasta saapuville naisille, uhaksi.

Laki hoitovapaasta **asettaakin naiset vastakkain.** Ne, joilla on jo työsuhde, voivat vapaata käyttää ja lapsineen siis siitä hyötyvät, mutta ne, jotka vasta yrittävät työmarkkinoille, eivät helpolla vakinaista työtä löydä.” (HS mielipide 2.12.2004)

Tässä siis tunnistetaan, että on olemassa erilaisia naisia: perheen perustavia ja perheettömäksi jääviä, eri sukupolvien naisia, eri varallisuus- ja yhteiskuntaluokkaan kuuluvia, erilaisessa parisuhdetilanteessa olevia, eri aloilla ja ammateissa työskenteleviä ja erilaisessa työmarkkina-asemassa olevia naisia, ja samalla myönnetään, että kaikilla naisilla ei ole välttämättä samanlaiset intressit. Pätkätyöt koskettavat erityisesti nuoria korkeasti koulutettuja naisia, eivätkä kaikki naiset siten välttämättä koe sitä ongelmaksi, jota vastaan kamppailla yhtenä rintamana. Esimerkiksi Ison-Britanniassa tilanne on Beverley Skeggsin (1997, 141) mukaan juuri tämä: brittinaiset ovat liian tietoisia taloudellisista eroista, jotta he haluaisivat yhtenä rintamana edistää ylietuokeutettujen naisten asemaa muiden kustannuksella. Johanna Lammi-Taskulan (2004a, 40) mukaan suomalaisilla äitien työmarkkinoilla on näkyvissä ”kahden kerroksen” malli, jossa osalla äideistä ura etenee vakaasti perhevapaista huolimatta, kun taas osalla vuorottelevat katkonaiset työsuhteet, pitkät perhevapaat ja työttömyys. ”Kaksi kerrosta” muodostuvat niistä naisista, joilla synnyttäessä on työpaikka, ja niistä, joilla työpaikkaa ei ole. Ilman työpaikkaa ennen lapsen syntymää ollut äiti jää todennäköisemmin hoitamaan lasta kotiin pidemmäksi aikaa kotihoidontuen turvin, ja näin kotihoidontuki toimii vaihtoehtona paitsi päivähoitopalvelujen käytölle, myös työttömyydelle. Työttömyyden riski ei kuitenkaan poistu perhevapaan myötä vaan pikemminkin päinvastoin. (Emt. 42–43.) Naisten tueksi tarkoitetut perhepoliittiset järjestelmät voivat siis kääntyä myös ongelmaksi tasa-arvon kannalta ja johtaa paitsi ”kahden kerroksen” järjestelmään, myös naisten työmarkkina-aseman suhteelliseen heikkenemiseen miehiin nähden.

Erityisen kiinnostavaa perhevapaa-aineistossani moninaisuuden tunnistamisessa on se, että naisten moninaisuus kyllä jossain määrin tunnustetaan, mutta miesten ei. Miesten välille tehdään eroja ainoastaan ammattikuntien välille, kun käsitellään sitä, missä ammateissa olevat miehet pitävät perhevapaita eniten ja mitkä vähiten. Miesten työmarkkina- ja taloudellinen asema oletetaan kuitenkin aina vakaaksi, ja näin marginalisoidaan ne miehet, joilla näin ei ole. Maskuliinisuus määrittyy siis paljon naiseutta ahtaammaksi ja normatiivisemmaksi eli hegemoniseksi maskuliinisuudeksi, jota määrittävät palkkatyö, heteroseksuaalisuus ja perheen elättäminen (ks. Connell 1995). Todellisuudessa miehet eivät kuitenkaan ole yksi yhtenäinen intressiryhmä, vaan intresseihin liittyy monia jakoja. Monet intresseistä eivät – edes miehillä – ole yksilökohtaisia, vaan ne ovat suhteessa muihin ihmisiin. Suurimmalla osalla miehistä onkin yhteisiä intressejä tiettyjen naisten kanssa; on esimerkiksi yleensä molempien vanhempien intresseissä, että yhteiskunta tukee lastenhoitoa. (Connell 2000, 203.)

Nancy Fraser (1994, 595–613) puhuu sukupuolten välisen tasa-arvon (gender equality) sijasta sukupuolten oikeudenmukaisuudesta (gender equity). Fraser hylkää pyrkimyksen sekä yhdenmukaisuuteen että eron korostamiseen, sillä hänen mielestään ne molemmat ovat toimimattomia tavoiteltaessa sukupuolten oikeudenmukaisuutta: kummallakaan ei päästä tasa-arvoon, kun huomioidaan paitsi tulojen, myös vapaa-ajan ja arvostuksen tasa-arvoinen jakautuminen sekä marginalisoinnin ja mieskeskeisyyden poistaminen. Sen sijaan Fraser haluaa uudelleenkäsitteellistää sukupuolten oikeudenmukaisuuden kompleksisena, ei yksinkertaisena, käsitteenä, jossa on puolia molemmista näkökulmista.

Tämä Fraserin tarjoama kolmas vaihtoehto yhdistää molempien näkemysten parhaat puolet. Kun ensimmäinen vaihtoehto pyrkii tekemään naisista miehen kaltaisia, ja toinen jättää molemmat ennalleen eli 1900-luvun alun ydinperheihanteisiin, kolmas vaihtoehto on saada miehet enemmän sellaisiksi kuin mitä naiset nykyään ovat. Normiksi tulisi siis tienaan ja hoivanannon yhdistäminen. Jälkitekollisen hyvinvointivaltion tehtävä on Fraserin mielestä luoda instituutioita poistamaan tältä esteitä, mikä puolestaan vaatii sosiaalisen sukupuolen dekonstruointia. Tätä varten Fraserin mukaan olisi tehtävä merkittäviä yhteiskunnallisia muutoksia: työviikot olisivat lyhyempiä, kun kaikki työntekijät olisivat mahdollisia hoivaajia. Uudenlaisen sukupuolten välisen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi olisi luotava toimintatapoja (policy), joilla ehkäistäisiin nykyisenkaltaista vapaamatkustajuutta, jossa koko yhteiskunta hyötyy lapsista, mutta kustannukset jäävät äitien harteille, kun yhteiskunta ei palkitse äitien käyttämää aikaa ja energiaa, tekemää työtä eikä ansiotulojen menetyksiä. (Emt. 611–613; Gornick & Meyers 2003, 7–8.)

Nähdäkseni suomalaisessa perhevapaakeskustelussa ja politikoinnissa tullaan keskustelun loppuvaiheessa lähelle tätä Fraserin tarjoamaa käsitystä sukupuolten oikeudenmukaisuudesta. Vanhempainvapaata pitävät isät joutuvat toistaiseksi hakemaan isyytensä roolimallin omasta äidistään, koska omasta isästä sitä ei vielä löydy (Chronholm 2004, 227), mutta mikäli isien vanhemmuus ja hoiva vahvistuvat, voi sukupuolten oikeudenmukaisuus tulla tarkoittamaan myös sitä, että isyyden ja äitiyden välinen rajalinja hälvenee, ja omalle vanhemmuudelleen voi hakea roolimallia niin äidistä kuin isästäkin.

6. Synteesi: Kohti uutta sukupuolisopimusta?

Esitin tutkimuksen alussa neljä toisiinsa kietoutuvaa tutkimuskysymystä:

- *Millaiset käsitykset sukupuolirooleista määrittävät perhevapaakeskustelua?*
- *Millaiseksi tasa-arvo nähdään eli millaiset ratkaisut ollaan valmiita kelpuuttamaan tasa-arvoksi?*
- *Miten nämä käsitykset ja määrittelyt vaikuttavat perhevapaiden ja niiden kustannusten jakamiseen?*
- *Onko keskustelussa paikkoja sukupuoliroolien ja -järjestelmän muutokselle eli uudelle sukupuolisopimukselle?*

Tässä luvussa vedän yhteen ja tulkiten aikaisemmissa luvuissa saamiani tuloksia, ja tarkoituksena on samalla vastata näihin kysymyksiin.

”Jyväskylän yliopiston isyystutkijan Jouko Huttusen mielestä **sekä isät että äidit elävät yhä asenteellista kiviaikaa.**

’Jos **työpaikoilla olisi pikkuisenkin isälinjausta** äitiyteen liittyvien asioiden rinnalla tai **neuvolajärjestelmässä suunnattaisiin palveluja selvemmin isille**, asenteet voisivat muuttua’, Huttunen sanoo.” (HS 11.5.2007)

Tämä on yksi niitä harvoja artikkeleita, joissa perhevapaakeskustelun taustalla vaikuttavat kiviaikaiset – tai ehkä oikeammin 1950-lukulaiset – sukupuolirooliasenteet nostetaan esiin, kyseenalaistetaan ja tunnistetaan niiden merkitys tasa-arvon kannalta. Väitän, että yhteisesti hyväksytyyn tavoitteeseen eli perhevapaiden ja niiden kustannusten tasa-arvoisemman jaon toteutumisen suurin este on se, että keskustelun taustaoletusten muuttumattomuutta ei riittävästi kyseenalaisteta. Niin kauan, kun arkipuhe jakaa naiset ja miehet ahtaisiin, toisistaan jyrkästi eroaviin luokkiin, ei todellista tasa-arvoa voida saavuttaa. Keskeisimpiä jarruttavia taustaoletuksia ovat tutkimukseni perusteella seuraavat:

- Perheen elättäminen on ensisijaisesti miehen tehtävä, ja isyys edellyttää mieheltä pitkiä työpäiviä (ks. kappale 4.2.2.).
- Vain naisella on mahdollisuus synnyttää ja imettää, joten äiti on parempi hoitaja pienelle – ja isommallekin – lapselle (ks. 4.2.2.).
- Nainen tietää lähtökohtaisesti kaiken vanhemmuudesta, mutta miehen täytyy opetella vanhemmuus (ks. 4.2.2.).
- Vauva on äidin projekti (ks. 4.2.2.).
- Naisten palkka on ja pysyy miesten palkkaa pienempänä (ks. 4.2.3.).
- Pätkätyöt ovat vain naisten ongelma (ks. 4.2.3. ja 5.2.).
- Miehen ura on tärkeämpi kuin naisen ura (ks. 4.2.3.).
- Naistyöntekijä on työnantajalleen ensisijaisesti kustannus, ei sijoitus (ks. 4.2.3.).

- Isän perhevapaat ovat lomaa, jotta mies jaksaisi taas paremmin työelämässä (ks. 4.2.3. ja 4.3.).
- Vanhemmuus on poikkeava, sairauteen verrattava tila (ks. 5.2.).
- Miehet ovat keskenään samanlaisia (ks. 5.2.).
- Vanhempainvapaa = äitiysvapaa; isän vanhempainvapaa = isyysvapaa (ks. 3.3.; 4.2.2. ja 4.3.; käsitteiden erottelusta ks. 3.1.).

Useiden tutkimusten mukaan lapsen kehitykselle ei ole vaikutusta sillä, hoitaako lasta äiti vai joku muu (Euroopan komissio 1999, 42). Vaikka ajatus vanhemmuuden jakamisesta ei olekaan täysin uusi, tukee kuitenkin päivittäin saamamme informaatio varsin perinteisiä sukupuolimalleja. Varmasti vielä valtakunnallista ykköslehteämme voimakkaammin sen tekevät suomalaiset – ja erityisesti amerikkalaiset, brittiläiset ja keskieurooppalaiset – tv-sarjat, sisustusohjelmat, lehdet, kirjallisuus ja muu media. Vuoden 1993 EU-kansalaisista valtaosa olikin sitä mieltä, että on isän rooli lapsen kasvatuksessa on olla äidin tukena, ja vanhemmuuden jakamisen kannalla oli vain pieni vähemmistö (emt. 28). Myös asenteita tutkivat kyselyt vahvistavat perinteisten sukupuolimallien ensisijaisuutta: esimerkiksi 1990-luvun puolivälin asennetutkimuksissa kyseltiin kyllä eurooppalaisten suhtautumista pienten lasten äitien työssäkäyntiin, mutta missään tutkimuksessa ei kysytty, missä tilanteissa isien pitäisi tai ei pitäisi työskennellä (emt. 30). Idea jaetusta vanhemmuudesta on siis muualla vielä vieraampi ajatus kuin Suomessa, ja nämä mallit eivät voi olla vaikuttamatta myös suomalaiseen keskusteluun.

Perhevapaiden- ja niiden jakamiseen löytyy kuitenkin myös edistyksellisiä malleja naapurista. Suomalaiseen keskusteluun ovat vaikuttaneet Ruotsin vakuutuskassa, josta perhevapaakustannukset maksetaan, sekä Islannin perhevapaamalli, jossa kolmannes vanhempainvapaasta on korvamerkitty isälle, kolmannes äidille ja kolmanneksen vanhemmat saavat jakaa halumallaan tavalla. Erityisesti Islannin malli on ollut keskustelun kohteena vuodesta 2007 lähtien, jolloin perhevapaakeskustelussa alkoi tapahtua paradigmatilainen käänne: vanhemmuudesta aiheutuvien kustannusten jakamisesta siirryttiin puhumaan vanhempainvapaan jakamisesta. Keskustelussa on alettu vaatia vanhempainvapaiden korvamerkitsemistä Islannin tapaan niin, että osan vapaasta voi pitää vain äiti, osan vain isä, ja vain osa olisi vanhempien jaettavissa. Mikäli perhe tässä järjestelmässä haluaisi ”täyden” vanhempainvapaan, olisi isän pidettävä siitä kunnollinen, useamman kuukauden osuus entisen kahden viikon tai kuukauden sijaan. Näin myös miesten työuriin tulisi katkoksia, jolloin palkkatyön ja hoivan yhdistyminen tulisi vallitsevaksi sukupuolimalliksi. Keskustelussa ovat alkaneet nousta esiin myös ne syyt, joiden takia isät eivät pidä vanhempainvapaata. Näiden syiden oikeudellisuutta on myös ryhdytty kyseenalaistamaan, muun muassa tuomalla esiin laskelmia, joiden mukaan

perheen vuositulot eivät laske merkittävästi – tai ne saattavat jopa nousta – jos isä pitää osan perhevapaista. Vuonna 2007 ilmestyi myös tutkimus (Lilja ym. 2007), jonka mukaan työnantajalle vanhempainvapaasta aiheutuvat välittömät kustannukset ovat vähemmän merkityksellisiä kuin välilliset – sijaisen ja vanhempainvapaalta palaavan kouluttamisesta ja työtehtävien uudelleenjaosta aiheutuvat – kustannukset. Näitä välillisiä kustannuksia, joiden laskeminen on hankalaa, ei saada katettua vanhempainvapaapäivärahojen ja loma-ajan palkkakulujen tasaamisella työnantajien kesken, mikä lisää tarvetta ei vain kustannusten vaan itse perhevapaiden tasaisempaan jakoon. Myös valtio ryhtyi kannustamaan isiä vanhempainvapaalle sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämän *Isät perhevapaalle* -projektin avulla. Toki voi kyynisesti ajatella niinkin, että tähän paradigman muutokseen – ja erityisesti valtion kampanjointiin – vaikuttaa ennen kaikkea se, että valtio ei löytänyt maksajia isommille kustannustenjakouudistuksille, ja sen takia alettiin kannustaa voimakkaammin isiä perhevapaalle, jolloin kustannukset jakaantuisivat tasaisemmin ikään kuin ”itsestään”.

Tasa-arvoksi määrittyy yhä vahvemmin tulosten tasa-arvo pelkkien mahdollisuuksien tasa-arvon sijasta. Mahdollisuus jakaa vanhempainvapaa vaikka kokonaan on ollut olemassa 1970–80-lukujen taitteesta asti, mutta analysoimassani perhevapaakeskustelussa käy erittäin selväksi, että tätä mahdollisuutta ei ole juuri lainkaan käytetty. Työuran ja pienten lasten vanhemmuuden yhdistäminen olisi siis periaatteessa ollut mahdollista molemmille vanhemmille jo pitkään, mutta kulttuuristen luokittelujärjestelmien takia mahdollisuuksien tasa-arvo ei ole taannut tulosten tasa-arvoa. Näiden sitkeään juurtuneiden luokittelujärjestelmien takia tarvitaan järeämpiä toimenpiteitä, jotta mahdollisuuksien tasa-arvo realisoituu tulosten tasa-arvoksi. Tutkimukseni valmistuminen ajoittuu juuri siihen vaiheeseen, jolloin perhevapaiden kiintiöimisestä on alettu tosissaan keskustella, ja jään mielenkiinnolla odottamaan, minkälaisia jatkotoimia ja -keskusteluja työ- ja tasa-arvoministerien avaukset kiintiöimisestä tuottavat.

Vanhempainvapaan kunnollisella isäkiintiöllä isät saataisiin ymmärtämään, että päätös isän vanhempainvapaalle jäämisestä kuuluu isälle itselleen, ei äidille. Mitä enemmän isät käyttäisivät vanhempainvapaita, sitä enemmän isähoiva normalisoituisi ja sitä vähemmän vanhempainvapaalle jääviä isiä kummeksuttaisiin. (Lammi-Taskula 2007, 156.) Uuden sukupuoliso-pimuksen ratifioiminen edellyttäisikin sitä, että vanhempainvapaalle jäävä mies ei olisi poikkeama vaan normi. Arto Jokisen (2002, 253) mukaan yhteiskunnalliset rakenteet ja instituutiot kuitenkin jarruttavat tehokkaasti kaikkea miehisyiden muutosta. Mieskeskeisen yhteiskunnan perusteet horjuvat, jos miehet yksissä tuumin ryhtyvät kieltäytymään ahtaasta miehen roolista. Jokisen mielestä tämä on keskeisin syy siihen, että miesten pukeutumista, seksuaa-

lista käyttäytymistä, elekieltä, harrastuksia ja työuraa vahditaan naisia tiukemmin, sillä erilainen mies on yhteisön silmissä aina vaarallinen ennakkotapaus.

1960-luvun palkkatyösopimuksessa neuvoteltiin ennen kaikkea naisen roolista. Yhden sukupolven aikana yhteiskunnassa onkin muuttunut erityisesti naisen asema, mutta samanaikaisesti vanhemmuudessa on muuttunut ennen kaikkea miehen asema. 1950-luvun isien kolme roolia – perheenelättäjä, kurinpitäjä ja talonmies – ovat saaneet rinnalleen myös sellaisia tehtäviä kuin vastuullisuus, kuunteleminen ja huolenpito (Jokinen 2002, 245). Uusi 2000-luvun sukupuolisopimus edellyttäisi muutosta ensisijaisesti miehen roolissa niin, että miehen rooli lähentyisi nykyistä naisen roolia entisestään.

Sukupuolijärjestelmä perustuu eroon ja hierarkiaan. Vaikka perhevapaakeskustelussa sukupuoliroolit määrittyvät enimmäkseen vanhojen mallien puitteissa niin, että nainen on ensisijainen hoivaaja ja mies ensisijainen perheenelättäjä, korostetaan tätä eroa koko ajan vähemmän ja vähemmän. Hierarkian purkaminen onkin sitten vaikeampi kysymys, jota selvitän seuraavan lainauksen avulla:

”Erityisesti tarvitaan asennemuutosta. Perheen, lasten kotihoidon ja äitiyden **merkitys olisi tunnustettava. Myös isien olisi voitava käyttää vanhempainlomia** ilman sen suurempaa hämmästyä.” (HS mielipide 10.4.2000)

Ensilukemalta lainaus edustaa hyvinkin tasa-arvoista näkemystä, mutta syvemmälle sen rakenteeseen kätkeytyy aimo annos hierarkiaa: jotta isät voisivat käyttää vanhempainvapaata, pitäisi lasten kotihoidon merkitys tunnustaa. Toisin sanoen äidit voivat kyllä hoitaa lapsia kotona, vaikkei kotihoidon merkitystä olisikaan tunnustettu, mutta miehet suostuvat tekemään vain sellaista, jonka merkitys tunnustetaan. Tässä on nähdäkseni kyse samasta asiasta kuin uhkaavassa sairaanhoitajapulassa: jotta miehiä saataisiin hoitajiksi, hoitajan työn arvostusta ja palkkausta tulisi nostaa. Syvälle sukupuolijärjestelmään ja ajatteluamme juurtunut maskuliiniseksi määritetyn arvottaminen feminiinistä arvokkaammaksi ja tärkeämmäksi tekee uuden sukupuolisopimuksen neuvottelusta hankalaa. Jotta miehen rooli voisi todenteolla lähentyä naisen roolia, pitäisi tämän hierarkkisen sukupuolirakenteen olemassaolo yleisemmin tunnustaa ja kyseenalaistaa. Hierarkian kyseenalaistaminen on vielä eron kyseenalaistamistakin tärkeämpää. Hierarkia on väistämättä este tasa-arvolle, mutta ero ei. Sukupuolieronkin kanssa on kuitenkin oltava tarkkana: yhtäältä keskustelu ei saisi jumittua vanhoihin, lukitseviin stereotyyppioihin, mutta toisaalta on varottava myös sukupuolen ohittamista.

Uuden sukupuolisopimuksen todellisesta ratifioinnista ollaan siis vielä kaukana. Tärkeää on kuitenkin se, että keskustelu perhevapaista on tarkasteleman 15 vuoden ajanjakson aikana paitsi lisääntynyt, myös muuttunut, ja ehdottomasti positiiviseen suuntaan: kohti tulosten ta-

sa-arvoa ja kohti vanhemmuuden konkreettista jakamista. On alettu myös pohtia syitä siihen, miksi miehet eivät käytä perhevapaita, ja alettu nostaa keskusteluun jonkin verran myös asenteiden merkitystä. Kaikkein keskeisintä uuden sukupuolisopimuksen kannalta on kuitenkin se, että keskustelua perhevapaiden ja niiden kustannusten jaosta ylipäättänsä käydään, ja että keskustelu kiinnostaa ihmisiä niin paljon, että siihen otetaan kantaa myös mielipidekirjoituksissa. Näin ollen en olisikaan kauhean yllättynyt, jos 2050-luvun naistutkijat ja sosiologit tulisivat puhumaan 2000-luvun alkuvuosikymmeninä neuvotellusta sukupuolisopimuksesta, jota he saattaisivat nimittää vaikkapa *työn ja hoivan yhdistämisen sopimukseksi*.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti (2001) Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Gaudeamus, Helsinki.
- Anttonen, Anneli (1997) Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Tampere University Press, Tampere.
- Bauman, Zygmunt (2002) Notkea moderni. Suomentanut Jyrki Vainonen. Vastapaino, Tampere. Englanninkielinen alkuteos 2000.
- Burr, Vivien (2003) Social constructionism. 2. painos. Routledge, London.
- Chodorow, Nancy (1978) The reproduction of mothering. Psychoanalysis and the sociology of gender. University of California Press, Berkeley.
- Chronholm, Anders (2004) Föräldraledig pappa. Mäns erfarenheter av delad föräldraledighet. Department of Sociology, Göteborg University, Göteborg.
- Connell, Robert W. (1995) Masculinities. Polity Press, Cambridge.
- Connell, Robert W. (2000) The men and the boys. Polity Press, Cambridge.
- Douglas, Mary (2000) Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Kolmas painos. Vastapaino, Tampere. Englanninkielinen alkuteos 1966.
- Durkheim, Émile (1990) Sosiaalisesta työnjaosta. Suomentanut Seppo Randell. Gaudeamus, Helsinki. Ranskankielinen alkuteos 1893.
- Dyer, Richard (2002) Stereotyyppien rooli. Teoksessa Älä katso. Vastapaino, Tampere, 45–56. Suomentanut Juha Herkman. Englanninkielinen alkuperäisartikkeli 1979.
- Euroopan komissio (1999) Reconciliation of work and family life for men and women and the quality of care services. Report on existing research in the European Union. Office for Official Publications of the European Communities, Luxemburg.
- Fairclough, Norman (1997) Miten media puhuu. Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Vastapaino, Tampere. Englanninkielinen alkuteos 1995.
- Fraser, Nancy (1994) After the family wage. Gender equity and the welfare state. Political Theory 22:4, 591–618.
- Giddens, Anthony (1993) Sociology. Toinen painos. Polity Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony (2006) Sociology. Viides painos. Polity Press, Cambridge.
- Gornick, Janet C. & Meyers, Marcia K. (2003) Families that work. Policies for reconciling parenthood and employment. Russell Sage Foundation, New York.
- Haataja, Anita (2006) Pohjoismainen ansaitsija-hoivaajamalli. Ruotsin ja Suomen perhevaapaajärjestelmän vertailu. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:43. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Holli, Anne Maria (2002) Suomalaisen tasa-arvopolitiikan haasteet. Teoksessa Anne Maria Holli, Terhi Saarikoski & Elina Sana (toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. WSOY, Helsinki, 12–30.

Holli, Anne Maria & Kantola, Johanna (2007) State feminism Finnish style: Strong policies clash with implementation problems. Teoksessa Joyce Outshoorn & Johanna Kantola (toim.) Changing state feminism. Palgrave MacMillan, New York, 82–101.

Hämäläinen, Ulla & Takala, Pentti (2007) Isien perhevapaat ja tasa-arvo. Teoksessa Reija Lilja, Rita Asplund ja Kaisa Kauppinen (toim.) Perhevapaavalinnat ja perhevapaiden kustannukset sukupuolten välisen tasa-arvon jarruina työelämässä? Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Teos myös elektronisena osoitteessa <<http://etla.fi/to/perhejaura/>>. (Luettu 22.3.2008.)

Johansson, Edward; Kellokumpu, Jenni; Maliranta, Mika & Napari, Sami (2007) Lasku lapsensaannista. Teoksessa Reija Lilja, Rita Asplund ja Kaisa Kauppinen (toim.) Perhevapaavalinnat ja perhevapaiden kustannukset sukupuolten välisen tasa-arvon jarruina työelämässä? Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Teos myös elektronisena osoitteessa <<http://etla.fi/to/perhejaura/>>. (Luettu 22.3.2008.)

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere.

Jokinen, Arto (2002) Mihin miehet tarvitsevat tasa-arvoa? Teoksessa Anne Maria Holli, Terhi Saarikoski & Elina Sana (toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. WSOY, Helsinki, 240–253.

Julkunen, Raija (1992) Hyvinvointivaltio käännekohtassa. Vastapaino, Tampere.

Julkunen, Raija (1994) Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere, 179–201.

Keyfitz, Nathan (1993) Culture and the birth rate. From International Population Conference Proceedings. Montreal 1993. Vol. 1, 299–323.

Kinnunen, Merja (2001) Luokiteltu sukupuoli. Vastapaino, Tampere.

Kivimäki, Riikka & Otonkorpi-Lehtoranta, Katri (2003) Pomot ja perheet. Työelämä ja perheiden hyvinvointi. Edita, Helsinki

Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (1996) Kritiikki, visiot, muutos. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere, 9–34.

Koivunen, Anu (1996) Emansipaatio. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere, 77–109.

Korvajärvi, Päivi & Kinnunen, Merja (1996) Lopuksi: työelämän sukupuolistaminen. Teoksessa Merja Kinnunen & Päivi Korvajärvi (toim.) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Vastapaino, Tampere, 233–240.

Kuusipalo, Jaana (2002) Mikä on se tasa-arvo, jota tasa-arvopolitiikka tavoittelee? Teoksessa Anne Maria Holli, Terhi Saarikoski & Elina Sana (toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. WSOY, Helsinki, 208–220.

Lammi-Taskula, Johanna (2004a) Pienet lapset: äidit perhevapaalla. Teoksessa Minna Salmi & Johanna Lammi-Taskula (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhteensovittamisen arkea. Stakes, Helsinki, 40–45.

Lammi-Taskula, Johanna (2004b) Pienet lapset: isät perhevapaalla. Teoksessa Minna Salmi & Johanna Lammi-Taskula (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhteensovittamisen arkea. Stakes, Helsinki, 45–57.

Lammi-Taskula, Johanna (2007) Parental leave for fathers? Gendered conceptions and practices in families with young children in Finland. Stakes, Helsinki. Teos myös elektronisena osoitteessa <<http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-7122-3.pdf>>. (Luettu 22.3.2008.)

Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (1999) Tasa-arvo työoloissa. Työmarkkinat 1999:22. Tilastokeskus, Helsinki.

Lilja, Reija & Asplund, Rita & Kauppinen, Kaisa (2007) Tiivistelmä. Teoksessa Reija Lilja, Rita Asplund ja Kaisa Kauppinen (toim.) Perhevapaavalinnat ja perhevapaiden kustannukset sukupuolten välisen tasa-arvon jarruina työelämässä? Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Teos myös elektronisena osoitteessa <<http://etla.fi/to/perhejaura/>>. (Luettu 22.3.2008.)

Liljeström, Marianne (1996) Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere, 111–138.

Malmi, Pasi (2005) Kymmenen syytä olla profeministi. Artikkelit suomalaisen naistutkimuksen Minna-portaalissa. [WWW-dokumentti] <<http://www.minna.fi/minna/artikkelit/malmiprofeministi.html>>. (Luettu 27.1.2006.)

Markkola, Pirjo (1994) Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. SHS, Helsinki.

Marx, Karl (1974) Pääoma I, osastot I-V. Suomentaneet O.V. Louhivuori, T. Lehén, M. Ryömä. Kustannusliike Edistys, Moskova. Saksankielinen alkuteos 1867.

Metsämäki, Janne (2005) Perhevapaista aiheutuvien kustannusten korvauksen kehittäminen. Selvityshenkilön raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2005:16. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Teos myös elektronisena osoitteessa <<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2005/09/hu1127118749647/passthru.pdf>>. (Luettu 3.2.2008.)

Mäkelä, Puustinen & Ruoho (2006) Esipuhe. Teoksessa Anna Mäkelä, Liina Puustinen & Iiris Ruoho (toim.) Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen. Gaudeamus, Helsinki, 7–13.

Nätkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Gaudeamus, Helsinki.

Palanko-Laaka, Kirsti (2005) Määräaikaisen työn yleisyys, käytön lainmukaisuus ja lainsäädännön kehittämistarpeet. Työministeriö, Helsinki. Teos myös elektronisena osoitteessa <http://mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj359.pdf>. (Luettu 20.4.2008.)

Palin, Tutta (1996) Ruumis. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere, 225–244.

Pentikäinen, Merja (2002) Tasa-arvoperiaate ihmisoikeusperiaatteena. Kansainväliset ihmisoikeudet ja naiset – näkymättömästä näkyvämmäksi. Teoksessa Anne Maria Holli, Terhi Saarikoski & Elina Sana (toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. WSOY, Helsinki, 70–98.

Pulkkinen, Tuija (1993) Keinotekoista seksiä? Luonto, luonnottomuus ja radikaali sukupuoli-politiikka. Tiede&edistys 18:4, 298–313.

Raittila, Pentti (2000) Toiseuden tuottamisesta etnisyyttä koskevissa sanomalehtikirjoituksissa. Pohdintoja sisällön erittelyn mahdollisuuksista ja rajoista. Tiedotustutkimus 23:4, 88–93.

Rantalaiho, Liisa (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere, 9–30.

Rantalaiho, Liisa; Heiskanen, Tuula; Korvajärvi, Päivi & Vehviläinen, Marja (1997) Studying gendered practices. Teoksessa Liisa Rantalaiho & Tuula Heiskanen (toim.) Gendered practices in working life. Macmillan Press Ltd, Houndmills, 3–15.

Salmi, Minna (2004) Työn ja perheen yhteensovittamisen kentät. Teoksessa Minna Salmi & Johanna Lammi-Taskula (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhteensovittamisen arkea. Stakes, Helsinki, 1–9.

Skeggs, Beverley (1997) Formations of class and gender. Sage Publications, Lontoo.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2004) Tasa-arvobarometri 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004:20. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Teos myös elektronisena osoitteessa <<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2004/11/hu1100588891119/passthru.pdf>>. (Luettu 27.1.2006.)

Sosiaali- ja terveysministeriö (2007) Äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. [WWW-dokumentti] <<http://www.stm.fi/Resource.phx/vastt/perhe/prvap/vanhempainvapaat.htx>>. (Luettu 19.9.2007.)

Sulkunen, Pekka (1998) Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia. WSOY, Helsinki.

Tilastokeskus (2008) Kokonaishedelmällisyys vuosina 1776–2007. [WWW-dokumentti] <http://www.stat.fi/til/synt/2007/synt_2007_2008-05-02_tie_001_fi.html>. (Luettu 4.5.2008.)

Valtioneuvosto (2003) Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003. [WWW-dokumentti] <<http://www.government.fi/tiedostot/julkinen/vn/hallitus/vanhasen-hallitusohjelma-2003/fi.pdf>>. (Luettu 3.2.2008.)

Valtioneuvosto (2007) Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007.
[WWW-dokumentti]
<<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf>>. (Luettu 3.2.2008.)

Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere University Press. Teos myös elektronisena osoitteessa <<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5065-5.pdf>>. (Luettu 17.2.2008).

Ylöstalo, Hanna (2006) Naisia, miehiä vai ihmisiä? Sukupuolten tasa-arvo työpaikkojen tasa-arvotyössä ja feministisessä tutkimuksessa. Naistutkimus 3/2006, 17–28.